

VIGILIA

2011 / 8

NACVINÁK GERGELY ANDRÁS: Szent István és Szent Hierotheosz
JÓKAI ANNA: A keresztény ember józan honszerelme
NAGY J. ENDRE: Bibó István nemzetkonceptiója

KOVALOVSKY MÁRTA: Tyúkanyó meséi. 60. A Bátor Medve
Czigány György, Fecske Csaba, Lackfi János,
Oláh András, Vörös István és Vasadi Péter versei
SZÖRÉNYI LÁSZLÓ: Triznya Mátyás és Szőnyi Zsuzsa laudációja

Beszélgetés Darvas-Kozma József csíkszeredai plébánossal

KORMOS JÁNOS: Egy betegség története

76. évfolyam	VIGILIA	Július
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Boldogok a keresők	481
BÍRÓ LÁSZLÓ:	Hidat verő ember	482
POMOGÁTS BÉLA:	A szolgálat öröme. Lukács László hetvenöt esztendeje	485
BENEY ZSUZSA EMLÉKEZETE		
DARÓCZI ANIKÓ:	Elnémult átmenetek. Két első közlés Beney Zsuzsa kéziratok füzeteiből	490
JANI ANNA:	Emlékezés és időbeliség formái Beney Zsuzsa költészetében	493
TOMPA ZSÓFIA:	Arccal szemközt állani. Gondolatok Beney Zsuzsa <i>Tél</i> és Takács Zsuzsa <i>Nyár</i> című versfüzésének dialógusáról	501
SZÉNÁSI ZOLTÁN:	Az (ön)megértés zarándokútjai. Egy irodalomértői attitűd vázlata: Beney Zsuzsa irodalmi esszéiről	505
SZÉP/ÍRÁS		
GERGELY ÁGNES:	Elemek között (<i>vers</i>)	513
VILLÁNYI LÁSZLÓ:	Való; Égi lombok; A szerencse fia (<i>versek</i>)	514
SZÜCS TERI:	Adorno: esztétika Auschwitz után (<i>tanulmány</i>)	515
HALMAI TAMÁS:	Szilencium; Madrigál; Dániel; Toronyiránt (<i>versek</i>)	525
DOBAI LILI:	Intermezzo (<i>vers</i>)	527
SZEGEDI-SZABÓ BÉLA:	Örmény ének; A titkos név (<i>versek</i>)	528
CZESLAW MIŁOSZ:	Ma már bölcsőbbnek...; Szemeim (<i>versek</i>) (<i>Gömöri György fordításai</i>)	531
BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ:	Hátrafelé (<i>novella</i>)	533
LÁZÁR BENCE ANDRÁS:	Az egyenes meg hajlítható (<i>vers</i>)	536
PAPP FÜR JÁNOS:	mozaikkövek; párhuzam (<i>versek</i>)	537
B. TÓTH KLÁRI:	Belső szárnyak (<i>vers</i>)	538
MAI MEDITÁCIÓK		
ASZALÓS JÁNOS:	Kalandvagy erénye	539
NAPJAINK		
POMOGÁTS BÉLA:	Cs. Gyimesi Éva halálára	545
KRITIKA		
BENDE JÓZSEF:	Lukács László: <i>Az idők jelei nyomában. Jegyzetek 1992–2010</i>	546
RÓNAY LÁSZLÓ:	Az ismeretlen Babits Mihály	548
SZEMLE		
(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)		552

Az emberért

Az elmúlt hónapokban a híradások zöme az Európai Unióról szólt. Az Unió kezdetei immár történelemmé váltak, ahogy az azt megelőző évtizedek is. Akkor két nagy diktatúra hirdette büszkén, hogy tökéletes világot építenek, felsőbbrendű emberekkel. Ehelyett azonban gonosz erők szabadultak el, soha nem tapasztalt szenvedést és pusztítást idézve elő. Holttestek és törmelékek borították be a kultúrájára és emberképére valaha oly büszke kontinenst. Az akkori-ban elterjedt mondás módosítva is fájdalmasan találó: „Lehet-e *emberről* beszélni Auschwitz után?”

Az Unió „alapító atyái” a gazdasági együttműködés megteremtésével remélték megelőzni azt, hogy újra kialakulhasson erőszakra épülő egyeduralom. Az elgondolás életképesnek bizonyult, az együttműködés egyre több területre kiterjedt, az Unióhoz lassan az egész kontinens csatlakozott. A szervezet — ha olykor döcögve is — működik, alkalmazkodva a világban lezajló globális folyamatokhoz. A legfontosabb mégis mintha egyre jobban eltűnne belőle: a lélek, vagy hétköznapiabb szóhasználat: maga az ember.

Különös ellentmondás tárul elénk. A saját kultúráját valaha kizárólagosnak tekintő Európa legfontosabb értéknek az emberi jogokat és méltóságot tartja. Minden egyes ember: személy, akinek az értéke egyedülálló és sérthetetlen, akit ezért feltétlen tisztelet illet meg — fajra, nemre, vallásra, egészségi állapotra való tekintet nélkül. Ez alól nem lehet senkit sem kivonni semmilyen jogcímen: mindenkit alanyi jogon megillet, születésénél, ember-voltánál fogva. A múlt század jogtiprásai, kegyetlenkedései elég elevenen élnek még ahhoz, hogy magát az elvet senki sem tagadja. A modern Európa — bár keresztény gyökereit már elfeledte — átvette az egyháztól ezt az emberközpontú szemléletet, és — több-kevesebb sikerrel — beültette jogrendszerébe, és igyekszik a valóságban is érvényre juttatni. Az elv gyakorlati értelmezése azonban már sokkal bizonytalanabb és ellentmondásosabb a tudomány, sőt az élet megannyi területén.

Ki és mi tehát az ember? Európa-szerre egyre több területen és egyre égetőbben merül fel a kérdés. Idehaza folyik a vita arról, hogyan kell nevelni, mire kell oktatni a gyermekeket és a fiatalokat, hogy ne csupán piacképes áru termelődjön belőlük, hanem teljes értékű emberré növekedjenek, nemesedjenek. Ahogy Ady írta: „Én nem kívánom senkitől, hogy csudás dolgot tegyen, de joggal kívánom mindenkitől, hogy mindig ember legyen.”

A keresztény emberkép nem alulról, a résztudományok felől tekint az embert, hanem felülről, az Alkotójától kapott célja, lényege felől. Nem tartozna-e az egyház küldetéséhez, hogy kezdjen párbeszédet az emberrel foglalkozó empirikus és gyakorlati tudományokkal — éppen az ember: az emberség és az emberiség érdekében?

Szentek emlékezete

Szent István és Szent Hierotheosz ünnepe az ortodox egyházban

1977-ben született Budapestén. A Tan Kapuja Buddhista Főiskolán és a thesszaloniki egyetem teológiai szakán szerzett diplomát. Ortodox lelkész. Legutóbbi írását 2010. 8. számunkban közzöltük.

A Szent István-bazilika kupolája úgy uralja Pest látképét, ahogy Rómáét a Szent Péter dómja. Viszonyítási pont, minden értelemben — alatta pihen csillogó üvegébúra alatt a kézereklye, amely csaknem ezer éve jelzi az ország történetének origó-pontját; mintha titokzatos módon ettől a kéztől eredne minden, ami csak körülvesz most bennünket, és ami máig is összefog, szabályoz, megszab minden törekvést: mintha ehhez a jobb kézhez tartozna testként ez az államnak nevezett törekeny és szívós szervezet.

Nagy néha magam is belépek a turistáktól zsúfolt térbe, a kupola alá, kissé elfogódottan, mint félig-rokon, félig-meddig kívülről: ortodox papként egy katolikus templomban. Amde hetente többször is megfordulok egy másik, ugyan jóval kevésbé látványos, mégis ugyanilyen egyedülálló névrokonában: az egyik patinás váci utcai ház első emeletén meghúzódó kápolnánkban, amely tudtommal az egyetlen, államalapító királyunk nevére szentelt görögkeleti ekklezsia a világban.

Szent István

Ortodox vendégeink rendszerint nem is értik a furcsa párosítást, amikor megemlítem, hogy a kápolna Szent István és Szent Hierotheosz nevét viseli — az első még csak rendben volna, no de hogyan kapcsolódik hozzá az ismerősen csengő második? Ilyenkor el kell nekik magyarázni, hogy az „István” ezúttal nem a proto-mártírt jelöli, akit a szanhedrin elől elhurcolva köveztek halálra Jeruzsálemben, és akit az egyház az első diakónusok egyikeként is tisztel, hanem egy számukra ismeretlen alakot, aki vagy ezer éve segített gyökeret verni egy újdonsült országnak Európa közepén. Mutatom az ikonját is, amely az egyszerű fa-ikonosztázt díszíti: az ismerős, bizáncias korona, a palást és az országalma végképp meggyőzi a kételkedőket arról, hogy itt egy számukra merőben új alakkal állnak szemben. Az ilyesmi egyáltalán nem ritkaság az ortodox világban, ahol helyi szentek garmadája vonul fel minden egyes templom ikonjain. Röviden, a részleteket mellőzve ilyenkor felvázolom vendégeinknek az egykori állapotokat, a honfoglalás és az államszervezés körülményeit, minekutána sokszor az egyháztörténetben jártasabbak sem igen értik, hogy miképpen viselheti ortodox kápolna egy — úgymond — „nyugati” szent nevét. Ilyenkor felhívom figyelmüket a dátumokra: arra, hogy az 1054-es, akkor még merőben formális egyházszakadás előttről van szó — István 1038-ban fejezte be földi életét, melyet a Róma és Konstantinápoly közti skizma semmiképp sem érintett —, és így őt még az egyetemes egyház szentjének kell tekinteni, függetlenül attól, hogy hivatalosan Róma csak

Szent Hierotheosz

¹„A frissen alapított 'Turkiai (Magyarországi) Egyház', miután nem csatolták a Konstantinápolyi Pátriarkátus alá tartozó metropolíák egyikéhez sem, szükségyszerűen önálló metropolíát vagy „érsekséget” alkotott, amely közvetlenül a pátriárkai tróntól függött. Erre a közvetlen függésre utal az a tény is, hogy Hierotheoszt maga a pátriárka szentelte fel. A pátriárkák ugyanis metropolitákat és „érsekeket” szenteltek, a metropoliták pedig az alájuk rendelt püspököket.”
Eirineosz Delidimosz:
A magyarok megvilágosítója. (Ford. Kalota József, megjelenés alatt).

A keleti és nyugati kereszténység összekapcsolódása

1083-ban avatta szentté; másrészt átsétálok az ikonosztáz túloldalára, ahol egy ezüstös szakállú, püspöki ornátust viselő szent képe függ. Az illetőt Hierotheosznak hívták, kifogástalan pedigréjű ortodox szent, akit Konstantinápolyból indítottak útnak a magyarok megtérítésére, s egy nemzedékkel meg is előzi Istvánt. Az ő jelenléte feltétlenül megnyugtatja az óvatos görög látogatókat.

Nyugati keresztény háttérű látogatóink esetében pedig épp fordítva történik mindez: az István név hallatán mindjárt a királyra gondolnak, de nem kevésbé hökkennek meg azon, hogy őt az ortodoxia, vagy legalább egy kicsiny szelete is szentként tiszteli: ugyanakkor egyáltalán nem értik és kevés kivételtől eltekintve nem is ismerik Szent Hierotheosz nevét. Ilyenkor aztán a magyarázat iránya is megfordul: visszalépve az időben még fél évszázadot, röviden elmesélem, hogy valószínűleg ő volt az, aki az államalapító édesanyját, Saroltot megkeresztelte; hogy térítő főpapként küldték Magyarországra Konstantinápolyból, s hogy egy ottani krónikás szerint nem csekély sikerrel járt. Ióánnész Szkülitész történetíró megemlékezik arról, hogy Gyula, Sarolt édesapja, miután a császár városban megkeresztelkedett, hazájába visszaindulván „magával vitt egy jámborságáról híres, Hierotheosz nevű, szerzetest is, akit Theophüaktosz [pátriárka] Turkia püspökévé szentelt, és aki odaérkezvén, a barbárok tévelygéséről sokakat kivezetett a kereszténységhez. Gyula pedig megmaradt hitében, ő maga nem intézett soha betörést a rómaiak [ti. a bizánciak] területére, és az elfogott keresztényekről sem feledkezett meg, hanem kiváltotta azokat, gondja volt rájuk, és szabaddá tette őket.” Bizonyos jelekből arra is lehet következtetni, hogy emléket még halála után is tisztelték: maga István újította fel és apácák sokaságával népesítette be a Hierotheosz nevéhez köthető veszprémvölgyi monostort. Hierotheosz a „Turkia metropolitája” megtisztelő címet viselte, mert a bizánciak akkoriban csak „türkökként” emlegették a magyarokat, és valószínűleg egyházszervezői munkájának köszönhető a keleti rítusú monostorok nagy száma az ország középső és délkeleti vidékein.¹

István személyében és tevékenységében így kapcsolódik össze a két áramlat, a kereszténység két nagy vérköre: a keleti, görög hagyomány és a nyugati, latin szellemiség. „Miután a keresztény magyar királyságot Szent István a két hagyomány békés egymasmelletti szellemében szervezte meg, a 'bizánci' és 'latin' kereszténység harmonikus együttléte a 11. és 12. században is folytatódott az országban, anélkül, hogy az 1054-es Róma–Konstantinápoly közötti skizma negatív hatása befolyásolta volna, sőt ellenkezőleg, erősödött a bizánci–magyar politikai kapcsolatok révén, melyről az a két Magyarországon őrzött bizánci korona is tanúskodik, amit IX. Konstantin Monomachos és Michael Dukas császárok I. Endre (1046–1060) és I. Géza (1074–1077) magyar királyoknak ajándékoztak. A Bizánc és Magyarország közötti baráti kapcsolatokat nyilván erősítette a magyar Szent Eiréné császárné, azaz 'Xénia apáca' személye is.

²Delidimosz: i. m. uo.

Piroska néven I. László magyar király lánya volt, és 1104-ben férjhez ment Alexios Komnenos császár fiához, Ioanneshez, a majdani császárhoz (1118–1143), akinek pedig utódját, Manuel Komnenos császárt (1143–1180) szülte. Szent életével és jótékonyásával tűnt ki, ő építtette a konstantinápolyi híres Pantokrátor-kolostort is.”²

Piroska-Eiréné-Xénia ma is ott áll két szőke hajfonatával és jellegzetesen északi arcvonásaival a lehető legelőkelőbb helyen, a görögység legszentebb templomának, a konstantinápolyi Hagia Szophiának a déli karzatán, apró mozaikkövekből megmintázva, fején drágaköves koronával — és némileg szerényebb kivitelben, ikonként megfestve a mi kápolnánk északi falán is. Távoli földön lett szentté, idehaza alig valaki tud róla, pedig az istváni gondoskodás — mely egyként nézett Keletre és Nyugatra — késői gyümölcse ő is. Alakja alig-alig észrevehető, akárcsak a mi kápolnánk a váci utcai körfolyosós ház első emeletén.

✱

Az augusztus huszadiki szertartás

Minden évben, augusztus huszadikán nagy pompával körmenetet rendeznek a bazilikából indulva a Szent Jobb becses ereklyéjével. Zúgnak a harangok, egyházi és állami méltóságok kísérik a relikviát, és a hivatalos ünnep hangjai mellett mi is megüljük, a magunk módján, a kápolna névadóinak ünnepét. Amikor a Konstantinápolyi Patriarchátus 2000-ben hivatalosan is elismerte őket sajátjainak — az ortodoxiában nem lévén olyasfajta hivatalos procedura, „szenttéavatási pör”, mint a katolikus egyházban, inkább csak szentesítenek egy már létező gyakorlatot —, mindjárt három szertartási szöveg is készült a tiszteletükre: egy-egy személyre szabott, és egy közös. Ezek elengedhetetlenek egy ünnep méltó megüléséhez, minthogy valamely szent tiszteletét ikonjai és esetleg ereklyéi mellett ezek alapozzák meg és nyilvánítják ki a legméltóbb módon. Az ortodoxiában ugyanis máig megmaradt a liturgikus nap főbb szertartásainak celebrálása, mindenképp szükség van tehát az Alkonyati Szolgálat (*vecsernye*, *vesperás*) mellett a Hajnali Istentisztelet (*utrenye*, *matutinum*) himnuszainak megírására is. Ezek ősi dallamokhoz igazodnak, és elősorolják a szentek életének fontosabb mozzanatait, felvázolják lelki karakterük jellemző vonásait éppen úgy, mint a gazdagabb templomok falán teszi azt — nem hangok, hanem színek és vonalak segítségével — a freskók és az életutat is bemutató ikonok. Nálunk ilyesmire se hely, sem lehetőség, még csak harangokat sem tudunk kongatni, de a himnuszok így is felvázolják a hívek lelki szemei elé a két szent arcképét.

*„Magyarország szent egyháza ma fényesen ünnepli
a hit fényárasztó világítóinak szent emlékét:
a jámbor István királyét és Hierotheosztét, az első püspökét.
Az ugyanis, midőn Istentől a jogart kezébe kapta,
vallásosan uralkodott ezen a földön,*

*nem harci szekerekben és lovakban bízva,
hanem a legyőzhetetlen fegyverzetben;
a mindennél erősebb keresztben;
emez pedig a Vigasztaló kenetével
Istentől kiválasztott főpap lett,
s egyházfőket is apostoli módon felülmúlt,
és a tévely útvesztőin eltévelyedetteket
az Úr aklához vezette. Ezért hozzájuk kiáltunk:
Szentek, folytonosan járjatok közben Istennél,
hogy lelkünk üdvözüljön!”³*

³Orosz Athanáz fordítása.

Ilyenkor kikerül középbe az az apró, morzsányi Szent István-ereklye is, amelyet egyébkor az oltárasztalon őrzünk: körmenetet ugyan nem tartunk vele, de a hívek odajárulnak hozzá, és leborulva csókkal illetik azt. Hierotheoszból semmi sem maradt: ereklyéit, de még több évszázadra a nevét is, tökéletesen elnyelte az idő.

Az ortodox világban a templom ünnepe, a „*panijíri*”, ahogy görögül mondják, nagy esemény minden esztendőben. Ilyenkor a liturgikus tárgyakat fényesre suvickolják, éppúgy, mint Húsvét vagy Karácsony előtt, virágokkal díszítik az ikonokat, és a templom elé kikerülnek a zászlók. Leginkább ekkor ismerheti fel kápolnánk helyét az egyszerű járókelő: ott lesz, ahol egymás mellett látszik a magyar trikolor és a sárga-fekete, kétfejű sast ábrázoló egyházi zászló. Oda-fent olajmécsesek, mint apró csillagok világítanak az ikonok felett. Szent István aranyos koronája és Hierotheosz hófehér püspöki ruhája felfénylik, akárcsak akkor, amikor még testben is itt éltek, és egyszerre nem hiányzik már semmi — a körmenet és a harangok sem.

Szent István szobra
Baján. Búza Barna
(2001) alkotása

A keresztény ember józan honszerelme

JÓKAI ANNA

1932-ben született Budapesten. Író, esszéista.

Nehéz. Nehéz az éppen aktuálisról úgy írni, hogy az ne ismétlés legyen, de ne is eredetieskedés. Ne használjunk frázisokat, ám a botránykelés látszatát is elkerüljük. Az „ingerküszöb” egyre magasabb — a túlhabzó szavak divatját éljük. Hírértéke nincs a normálisan jónak; már a szimplán-rossz sem érdekes, csak ha aberrációval „síkosított”. Így lehet az életmérget táplálékként könnyedén lecsúsztatni a félrevezetett ember torkán, a káros hatásút élvezeti cikként reklámozni. Ezért történhet, hogy néhányan azt hiszik, az igazságot is fel kell tupírozni, át kell harsány színekre pingálni, fel kell díszíteni cafrangokkal — ott is dübörögni, ahol a piano kívánatos. Különc módjára a teremtet világ Ős-Istene helyére holmi „csak-a mienk” Magyaristent tuszkolni fel — „elgyengítőnek” nevezni Krisztust, az egyetlen „Megerősítőt”, akivel legyőzhetjük az örök halált. Így a legnemesebb eszme is befoltosodhat — s képviselője (bár észre sem veszi) máris egy gyékényen árul az eszmét tagadóval. Amit kínálnak: hamis portéka, mindkettő a maga módján hamis, de az *intonáció*, a kikiáltók olcsó rigmusai hasonlítanak.

„Van Krisztus, de az nem az Én vagyok.”

„Nincs Krisztus, nincs az, aki Én vagyok.”

Két szörnyű tévedés; tudatlanságból vagy sajnós tudatosságból — a jelenlegi emberfokon biztonsággal nem eldönthető. De a helyes felfogóképeség már birtokunkban van, segítségével sötétségünk a fényt befogadja, s a szakrális igazság kiviláglik.

Nekem egyszerű — s odáig még nem jutottam, hogy ennek a fenséges egyszerűségnek a részletekig terjedő bonyolultságát felismerjem —: Krisztus, az Istenben Második Személy a kezdetektől létezett. Őt sejdítették az indiai szent risik, őt érezte meg, bár idő előtt, Ehnaton Egyiptomban, s Mózes égő csipkebokrában is Ő rejtezett. *Fokozatokban* közeledett az egyre süllyedő emberiséghez, mígnem a legtisztább jézusi fizikai organizációban megtestesült. Krisztus-sóvárgókból, Krisztus-hordozókból Isten így tett minket potencionális Krisztus-befogadókká. Ami a Golgotai Misztériumban történt: Világfordulat. Kozmosz-korrekció. Sem lenullázni, sem relativizálni nem lehet, még akkor sem, ha egyesek önhitt okosságukban azt hiszik, szabad. *Mindenkiért* ment végbe; éppen ezért *az, ami*.

Jóság és gonoszság, hitélet és anyagba-tapadtság a Megtestesülés előtt is volt. A „pogány” magyarok (anélkül, hogy akkortájt néven nevezték volna), már Őt keresték, de saját lelki szférájukban még nem ismerték fel. De, ahogy Hamvas Béla mondja: „*A kereszténység belépés a nappalba.*” Nincs visszaút, az éjszakába: a magyaroknak sem. István megvilágosodása ez volt — de ez sem csökkenthette rettentő fájdalom

mát, hogy vért *kellett* ontania az erőszakot eltörölni érkező Jézus Krisztus ügyéért, népe megmaradása érdekében. István történelmünk egyik legtragikusabb hőse — aki a katarzist ránk hagyta, fokról-fokra beteljesíteni azt a nagyidőben. Általa feladatot is kaptunk, a Bárány pecsétjével hitelesített menlevelet, védelmezőül és vezetőül pedig a „Magyarok Istenét”. Isten beosztottja, Krisztus szolgálója ez a hatalmas arkangyali lény. Ne utaljuk őt fantazmagóriák körébe, de ne is ültessük a Fiú trónjára. Íróink, költőink fohászkodjanak Hozzá, kérleljék és táplálják gondolattal, érzéssel, akarattal. A mién Ő, nemcsak főlénk, hanem harcainkban *mellénk* rendeltetett. Józanságunk és szilárdságunk a hitben azonban ne engedje elfeledni: nem csak nekünk, minden népnek, minden nemzetnek van Őrszellem, Népszellem, mert minden népnek, nemzetnek van *saját feladata*, rész-munkája a majdan megvalósuló nagy Egészen. Aki ezt kétféle: Krisztusban kételkedik, a Megváltás lényegét pancsolja el.

A *magunkét* felismerni, tenni érte a most-tehetőt: szellemi intelligencia kérdése. A tervrajzban nincs érdemünk. A tervrajz kiolvasása, *értelmezése* a mi dolgunk. Szellemi arrogancia volna azt képzelni, a miénken kívül minden ábra selejt. De szellemi analfabetizmus az írást, a számunkra előírtat pusztán krikosz-kraksznak vélni. Az már különös kegyelem, ha egy kiemelt létszakaszban egy-egy nemzet speciálisan nehéz, de épp ezért világformáló, kairoszban megnyilvánuló feladatot kap. Nem a többi ellenére, sőt, felhasználható eredményében a többiek javára is!

A materiába süppedő Európában mi lehetnénk, aki a mentőkötelet megfonja. Az egyre laposodó penészes lepényben az *élesztő*. Így hiszem, így vallom. Példanemzet; a *mérték* gyakorlója. A hagyomány-sugallta sorrend helyrebillentője. Nem egyedül; jóakarató társakkal. Tudni (némi beavatottsággal): *hova*. Kutatni: *miért*. Kigondolni: *hogyan*.

A Spiritus Sanctus uralmával a hisztérikus, innen-onnan támadó szelek felett.

Hogy a megtestesült Ige nevében, *evidenciaként* jusson minden asztalra kenyér.

Az Atyát keresse a gyermek; feladva a csavargás vadromantikáját a biztos otthont remélő vándorlásért.

Az *irányra* rátalálni, s a hosszú úton a Magyarok Menedék-házát építeni fel. Nem börtönt, nem kocsmát, nem piaccsarnokot, nem arénát, nem bank-negyedet, nem plázát és nem is szórakoztató-központot. Pedig amerre a szem ellát, ezek nőnek ki, gombamód a Földből, a Krisztus vérével átitatott humuszt megcsúfolva, s mi türelmetlenül faggatjuk a múltat: „Hol vagy, István király?”

Meg-megrángatjuk képzeletben a palást szegélyét, nógatjuk az Istent, *helyettünk* zökkentse vissza a helyes kerékvágásba a világot. Holott Szent Istváné csupán a *vállalás* gyötrelmes gyönyörűsége. Ma nem volna Magyarország, ha István gögösen, „nyakas magyarként” elutasítja a kereszténységet, mint ahogy Európa sem kapta volna meg azt a kitüntetést, hogy a lelkes Glóbusz közepe lehessen, ha a lecsengő hiedelmekbe akkortájt beleragad. Igaz, napjainkban éljük meg Európa újabb

megkísértését, mintha luciferi erők „felvilágosultan” bíztnák, szorítsa peremre a keresztény értékeket, álcázza a nihilt szabadságnak.

A *megvalósítás* a mi dolgunk. A *hűség*. Az isteni szándékban nincs hűtlenség. Ha távolodunk, *mi* távolodunk, miközben azt hisszük, Isten távolodik.

A mi dolgunk a *közvetítés*: miért kaptuk valójában az életet, éppen ezt, éppen most és éppen itt, ebben a szép Kárpát-medencében, ezen a jobb sorsra érdemes Magyarországon? Megtörténhet a spirituális vakmerőség: mintát kínálni a *látszólag* szerencsésebbeknek, mi az, ami fontos és a katalizmánkon átemel, s mi az, ami csak kábít-kecsegtet, de valójában elsodor.

Az úgynevezett „társadalmi rend”, az „államvezetés” akadályozhatja vagy támogathatja a felismert, Istenen alapuló igazságot — de a személyes felelősséget az egyes emberről, a lélekben lakozó Én-től teljesen nem veheti le. A keresztény szubszidiaritás (törődés magán-szinten is egymással) egyre égetőbb szükséglet. A lelkiismeret a csend óráiban *István király intelmeit* ezer év után, a jelenben is érvényesen számon kérheti: *én* megtettem-e, amit az *ő*-től várok; *mi* vétlenek vagyunk-e abban, amit felrovunk az *ők* vétkeiként.

István mondja: — a hit cselekedetek nélkül meghal

(túl sokan beszélnek),

— a szent renden való férfiakat hamis vádaskoddással ne mocskolják

(rágalom-hadjáratok),

— semmi nem emel fel, csakis az alázat, semmi sem taszít le, csakis a gőg és a gyűlölség

(nevesíthető),

— légy türelmes, a „jövevényeket” jóakarattal gyámolítsd és becsben tartsd

(ahogyan ők is tisztelnek téged),

— ostoba, pöffeszkedő, középszerű emberekből ne állítsd össze tanácsodat

(emberismeret: ki-kicsoda?

— ne feledd apáid rendelkezéseit

(a múltat végképp eltörölni?!)

— imádkozz, gyakorold a szeretetet, légy erős, légy mértékletes/ismerd a mértéket, légy becsületes, legyen benned szemérem!

(show-business)

A harmadik évezredben sűrűsödik az idő. A parancsolatokat nemcsak imperatívusként felfogni és engedelmesen teljesíteni — hanem a *saját szívünkben kivirágoztatni*: ez a *szabad akarat* felsőbb foka.

Rendelt hazám helye a kereszten van. De a kereszt Éggel érintkező, függőleges szárán. Megszenvedett állapotban, de gyógyulófélben, életre-képesen.

Legyen imaginációkkal megáldva, de káprázatoktól megkímélve.

Az időben *rendíthetetlenül*.

Megszüntetve- megőrizve: a nemzet

NAGY J. ENDRE

Bibó István nemzetkonceptiója

1941-ben született Ózdon. Jogász, szociológus, 2008-tól a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézetében egyetemi tanár. — Elhangzott a *Kihívások és felelősségek* címmel rendezett 6. Magyar Ökumenikus Találkozó (Balatonszárszó, 2011. április 26. – május 1.)

¹Huszár Tibor: *Bibó István (Beszélgetések, politikai-életrajzi dokumentumok)*. Kolonel, Debrecen, 1989, 14.

Az ifjú Bibó egy középiskolai önképzőköri dolgozata tükrében

²MTA Kézirattár
Ms. 5115/87.

³Reitzer Béláról lásd Bíró Judit: *Reitzer Béláról*. In: Dénes Iván Zoltán (szerk.): *A hatalom humanizálása*. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1993, 117–132.

⁴Huszár Tibor: i. m. 19.

⁵Huszár Tibor: i. m. 19–20.

Mint fia elmondja róla, Bibó István apja, idős Bibó István szenvedélyes függetlenség párti volt¹ — ami protestánságából úgyszólván „organikusan” következett. Nem csoda, ha — mint Bibó egy kéziratos vázlatából kitetszik — Szekfű Gyula *Három nemzedék* című könyvének „labancos” történelemszemléletével szemben „ellenérzéssel viseltetett”.² Így aztán számára evidencia volt, hogy a trianoni országcsönkítés a két forradalom következménye. Bibó is elmondja magáról, hogy Reitzer Bélával³ való találkozásáig ő is ugyanígy gondolkodott, s milyen „meghökkenve” vette tudomásul Reitzer Béla ama véleményét, hogy Károlyi Mihályt még egyszer rehabilitálni fogják,⁴ s valósággal lebénult a szegedi utcasarkon, mikor Erdei közölte vele, hogy a Nagyatádi-féle párt nem volt igazi parasztpárt.⁵ Hasonlóképpen elmondja magáról: gyerekként „rettentő erősen átéltem a történelmi Magyarország összeomlásának és szétszabdaltatásának élményét”.

Az ifjú Bibó — miként az idős Bibó emlékszik — nagyjából ugyan ezen a világnézeti alapon állt: „egy nagyon humánus, liberális, szabadságjogokért kiálló, a magyar szabadsághagyományokat ápoló, a németekkel szemben a franciákkal szimpatizáló politikai véleményem volt, amiben nem volt semmi forradalmiság”. Ezt a retrospektív önjellemzést meg is tudjuk erősíteni egy dolgozattal, melyet körülbelül 17–18 éves korában írt. Címe: *A török hódoltság korának művelődési viszonyai*, s középiskolai önképzőköri pályazatként nyújtotta be a bírálóknak. A jeligéje ez volt: „Ne bánts d a magyart!” Lehetetlen nem az előbbi önjellemzés megerősítésének tekinteni különösen az előszavát, melyből felsejlik a háttérben Trianon, meg talán a „kultúrfölnény” klebersbergi elmélete is. Emígyen fogalmaz a gimnazista Bibó: „A magyar nemzet történetét lapozva a jelen szomorúságában megfáradt magyart nemzete múltjának nem hatalomról, hódításról, dicsőségről szóló lapjai állítják meg, hanem azokhoz a korszakokhoz tér vissza, amelyekben a magyarságot nagy nemzeti csapások érték s utánuk szintén újonnan kellett összeszednie területének, alkotmányának szétszórt köveit, hogy azokból építse ujja a magyar egység, a magyar alkotmányosság, a magyar művelődés földig lerombolt épületét.” Ez a viszsztatérés nem merengés a múlton — folytatja —, hanem bátorságot ébresztő erősödés. Mert: „ha majd végigszemléljük a magyar művelődés lankadatlan munkásait: a reformátorokat, a szerzetesrendeket, Pázmányt és Apáczait, úgy büszkén fogjuk érezni, hogy a magyar nemzet a török hódoltság korában olyat vitt véghez, amire hasonló kö-

rülmények között egy nép sem lett volna képes s Zrínyivel együtt joggal mondhatjuk: egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalóak”.

Kifejti még e magyarságára büszke fiatalember, hogy a török hódoltság politikai és gazdasági értelemben katasztrofális volt, ennek köszönhető a Habsburgokkal és a nemzetiségekkel a viszony kiéleződése, viszont művelődési szempontból nem szakadtunk el Európától, s a nyugati szellemi áramlatok bizonyos idő múltán elérték Magyarországot ugyanúgy, mint korábban. Az ország három részre szakadásával kapcsolatban pedig olyan hűrt penget meg, mint annak idején Kossuth a vármegyével kapcsolatosan, amikor is utóbbi azt mondta, hogy az az Ázsiából magunkkal hozott ősi magyar szabadságvágyunk legtokéletesebb kifolyása.⁶ „A magyarság politikai kettéválása pedig a legzseniálisabb, legöntudatosabb politikai koncepció, amelynek létrehozását és kifejlesztését nem lehet egyes nagy egyéniségeknek tulajdonítani, de az alapot ehhez a magyarság páratlan *politikai érzéke és ítélőképessége* adta, amely hazánk történetének legviszontagságosabb korszakaiban mindig megnyilvánult főúrbán, jobbágyban egyaránt.”⁷

Hadd tegyünk itt egy „pszeudo”-nemzetkarakteriológiai kitérőt az ifjú Bibó eme bájosan öntudatos, „patriotikus etűdjének” ürügyén. Maszszív sajátossága a magyar szellemi életnek a magyar történelemről alkotott — posztmodern terminussal élve — metanarratíváknak, történetfilozófiai, „metafizikai” értelemtulajdonítású politikai és szociológiai modelleknek az alkotása. Számos ilyen modell létezik, mindenféle alvariációkkal, de megengedhetetlen egyszerűsítéssel azt mondhatnánk, hogy a modelleknek két wagneri Leitmotive-ja mindenképpen kiütözik. Az egyik az önostorozó, önbűnbakképző, „valahol utat vettünk” metanarratívája, melynek első akkordjai valószínűleg a reformáció hitvitázó irodalmában csendültek fel. Emlékszünk: vajon a török elnyomás Isten büntetéseként a katolikusság „elfajzása”, vagy az „igaz hittől” való reformációs eltérés következménye-e, ami — mondjuk — a *Himnusz* „hajh, de bűneink miatt gyúlt harag kebledben” feljajdulásán keresztül — hogy csak néhány példát említsünk — Széchenyi nemzeti hibákat ostromozó passzusaiban, Kemény Zsigmond *Forradalom utáni* elemzéseiben, Vajda János *Önbírálatában*, Szekfű Gyula *Három nemzedékében*, Németh László *Kisebbségbenjében*, Lukács Györgynek a magyar kultúrával kapcsolatos írásaiban megfogalmazódott, egy szóval: akár nemzetkarakteriológiai hangnemben (Szekfű szerkesztésében: „Mi a magyar?”), akár szellemtudományos történeti paradigmában (Prohászka Lajos: *A vándor és a bujdosó*), akár a történelmi materializmus osztályharcos optikájában (Révai és Lukács): a magyar társadalomtörténetet mint egy valamikori bűnbeesés történetét tárgyalják. Széchenyinnél a magyarnak mint Kelet népének organikus jellemhibái, Keménynél — és bizonyos fokig Vajdánál — Kossuth „álmodozó demagógiája”, Németh Lászlónál a nemzeti jellem és kultúra felhígulása (Kazinczyval), Szekfűnél a liberalizmus államellenes libertáriánizmusa, a Kiegyezés mint az uralkodó osztályok rossz kompromisszuma (Lukács), vagy megoldásokat színlelő, de velejéig hamis

⁶L. Nagy Endre:

*A centralisták és
municipalisták vitája.*
Magyar Közigazgatás,
1991/11. 992–994.

⁷MTA Kézirattár 5111/1.

III., 82–84.

(Kiemelés – N. J. E.)

Az önostorozó, a „bűnös magyar” modell

alaphelyzete (Bibó): mindez vezetett a többszólamú, kontrapunktos „szerkesztésű” kórusmű ítélete szerint a — respektíve — 1849-es, 1919-es, 1944-es katasztrófához. (1956 tragédiája annyira nem a magyarokon múlt, hogy tudomásunk szerint nem született komoly — de talán semmilyen — elemzés sem, mely a bukásért a hibát az akkori vezetők politikai hibáiban kereste volna.)

A tehetséges, a „zseni magyar” modell

Ez volna tehát az önostorozó, a „bűnös magyar” modell. A másik a tehetséges, a „zseni magyar” Leitmotive-ja, amelynek első felcsendülése talán a „kereszténység védbástyája” tétellel kezdődött, az „egyedül küzdünk a szabadságért” Petőfi-intonálta tétellel folytatódott, hogy aztán „az egyedül vagyunk”, de mégis „túlélünk” két világháború között divatozó szordinós moll hangnemén át eljusson a kicsit cinikus, kicsit betyáros, magyaros „gulyáskommunizmus” meg „legvidámabb barakk” zárótételig.

Mármost Bibó a maga kis törökkori etűdjével láthatólag az utóbbi vezérmotívumba kapcsolódik be. Mindenesetre az ifjú (sőt inkább: kamasz) Bibó politikai élelátását dicséri, hogy az a tétele, miszerint a magyarság a nehéz időkben alkotott nagyot, bír valami realitásérvénnyel, amit a legújabb történészi „ítélkezés” is megerősít. Kosáry Domokos egy nagy tanulmányban vizsgálta meg a 16–17. századi magyar történelmet olyan dokumentumokat, diplomáciai iratokat felhasználván, melyekről a gimnazista Bibónak fogalma sem lehetett. Kosáry arra a következtetésre jut, hogy bár „a hosszú felörlődés eredményeként a 17. század utolsó évtizedeire a magyar politikai gondolkodás is torzulni kezdett, és realitásérzéke átmenetileg, majdnem felmondta a szolgálatot”, mégis „inkább azt kezdjük feltűnőbbnek tartani, hogy Magyarország a 16–17. század válságos időszakában is viszonylag mily szívósan bizonyult és mennyi pozitív alkotást tudott felmutatni... Zrínyi... nemcsak a romlást emlegette, hanem biztatásul azt is, hogy egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók. A válság súlyos árat követelt. Egyebek között a magyar etnikumnak talán majdnem egyharmadát. De a nép, az ország átvészelte az időszakot.”⁸

⁸Kosáry Domokos:
*A történelem
veszedelmei.* Magvető,
Budapest, 1984, 57.

„Elmozdulások” a kamasz Bibó életében

Összefoglalva az eddigieket: már a gyerek és kamasz Bibó életében van két „elmozdulás” a szociokulturális és társadalomstrukturális mezőben, amelybe beleszületett. Egyfelől a család a dzsentroid életvitelű keresztény középosztálytól elmozdul egy általunk másutt nemzeti urbánus rétegnek nevezett társadalmi képletbe,⁹ másfelől a tradicionálisabb, kurucos, protestáns-keresztény vallási beállítódástól elmozdulás van egy — ma így mondanánk — „szegények melletti opció” felé, ami az apa parasztszolidaritásában s a fiúnak az üldözött zsidókkal való szolidaritásában öltött testet.¹⁰ Maga Bibó öregkori visszatekintésében precízen leírja ezeket a finom elmozdulásokat, melyek ifjúkori világnézetét jellemzik. „Távolról sem volt meg bennem” (1935 előtt!) „az a fajta teljes idegenség az úri világgal szemben, ami Erdeiben. Az ellenérzés meg volt, de ez nem egy teljes minőségi különbözőségről fakadt. Erdei számára egy, az összes előítéleteivel terhelt szabályos úriember valami idegen állatfajta volt. Az én számomra egy tökéletesen ismerős közegről való,

⁹Lásd erről írástomat:
Elhajló pályaképek
(Bibó és Horváth Barna).
In: Dénes Iván Zoltán
(szerk.): *A hatalom humanizálása*, i. m. 84–90.

¹⁰Lásd Huszár Tibor:
i. m. 14., 17.

érthető, nem távoli, bár nem szimpatikus ember volt: olyasvalaki, akinek a papája elfelejtette megmondani, hogy a magyar parasztot kicsúfolni bűn, és a mamája elfelejtette megmondani, hogy minden nőnek, mielőtt férjhez megy, előbb cselédnek kell mennie.”¹¹ Nos, pontosan ez a finom elmozdulás: a nemzeti urbánus éthoszban, hogy például azt tartották az emberek, hogy a parasztot kigúnyolni bűn, hogy zsidó bántani nem szabad stb. De hogy a parasztgúnyoló és zsidócsúfoló világot forradalmi úton kell felszámolni: ez még itt hiányzik Bibó világnézetéből. Ahhoz előbb még meg kellett térnie.

**Radikális személyiség-
változás, „megtérés”
1935-ben**

Egy tanulmányban, majd később akadémiai doktori disszertációmban igyekeztem bizonyítani, hogy Bibó Istvánban, jórészt nyugat-európai tanulmányútjain szerzett élmények hatására, egy radikális személyiségváltás, ahogy Erdei akkor nevezte, egy „megtérés” zajlott le, amit az idős Bibó is visszaigazolt a vele készült interjúkban: „Én a magam pályának útját továbbra [azaz: Nyugatról visszajöve] is úgy képzeltem, hogy először a körülöttem lévő lehetőségek igénybe vételével igyekszem eljutni az egyetemi tanári pozícióig és megszerezni azt az aránylagos függetlenséget, amelyből kiindulva aztán már lehet közéletet és politikát csinálni. Mert végső tekintésben mindig politikát szerettem volna csinálni, csakúgy, mint Erdei Ferenc. Ezért mentem jogásznak, családom és környezetem nagy csodálkozására, akik várták, sőt elvárták tőlem, hogy bölcsésznek menjek, történettudósnak vagy valami hasonlónak.”¹²

¹²Huszár Tibor: i. m. uo.

Világszemlélet

Ha most Bibó 1935-ös megtérését akarjuk röviden szemügyre venni, abból indulok ki, hogy a személyiségnek három síkja van. Az első a világszemlélet síkja, ahol a legáltalánosabb kérdések dőlnek el. Itt dől el például, hogy az ember a mágikus világnézetet, vagy a naturalista, tudományos oksági szemléletet fogadja el, s itt dől el az is, hogy valaki materialista vagy idealista, hívő vagy hitetlen lesz. E síkon elvileg csak vagy-vagyok vannak. Elvileg, mondjuk, mert itt az empirikus egyénben a legnagyobb ellentmondások lelhetők fel, sőt Paul Tillich nyomán azt is tudjuk, hogy hit nincsen kétely nélkül.¹³ Ez utóbbira példaként csak olyan 20. századi nagy magyarokat említünk, mint például Ady vagy Kosztolányi hitetlen hívősége, vagy Kertész Imre hitetlenségét és Pilinszky János hívő hitetlensége.¹⁴ És így volt ezzel Bibó István is. Aki bár meggyőződésünk szerint végig megmaradt protestáns kereszténynek, de azért egyszer azt írta Révai Andrásnak Londonba, hogy vannak apróbb ötletei (például monarchista tézisek egy nem monarchista tollából, vagy: marxista tézisek egy nem marxista tollából), például „Keresztény tézisek egy nem hívő tollából”. Mint ő maga az *Eltorzult lelki alkat*ban elmondja erről nagyon világosan, mégpedig nemzetkarakterológiával összefüggésben: „úgy kell tennünk ezekkel, mint a természettudósnak az Istennel: nem azért, mintha a természettudósnak nem lehetne hinnie, sőt ezt a hitét alapozhatja a természettudományok egészének valamiféle szemléletére is; de nem szabad neki Istent a maga természettudományi munkahipotézisébe, a maga feltevéseinek rendszerébe, a maga problémalátásának az indokai

¹³Paul Tillich: *Dynamics of Faith*. Harper and New Publisher, New York etc., 1957.

¹⁴Lásd Nagy J. Endre: *Pilinszky – Kertész: Auschwitz*.

In: Füzfa Balázs (szerk.): *Apokrif (A tizenkét legszebb magyar vers)*. Savaria University Press, Szombathely, 2008, 156–173., *Kosztolányi, a szomorú filozófus*. In: Füzfa Balázs (szerk.): *Hajnali részletesség (A tizenkét legszebb magyar vers)*. Savaria University Press, Szombathely, 2010, 82–99.

¹⁵Bibó István:
VM.II.617–6128.

¹⁶Kende Péter:
*Bibó István, a rendhagyó
egyesítő.* Európai Utas,
6. sz. (1992/1.) 12.
¹⁷Litván György: *Bibó és
Mérei.* Confessio,
1990/1., Göncz Árpád et
al.: *Bibó eltűnt Bibliája.*
Európai Utas, 24. sz.
(1996/3.), Makkai László:
*A protestáns elv Bibó
Istvánnál.* Diakónia,
1987/2., Donáth László:
*„Néktek modom barátaim:
Ne féljetek!”*, in: Dénes
Iván Zoltán (szerk.):
A hatalom humanizálása,
i. m. 233–239.

Világnézet

¹⁸Huszár Tibor: i. m. 320.

¹⁹Kende Péter: i. m. 12., 14.

²⁰Bibó István: VT.IV.
759–782, 795–798.

Világlátás

közé belekevernie; nem takarózhatik Istennel, ha valamit nem tud megmagyarázni, és nem hivatkozhatik Istenre, ha valamit így vagy úgy akar magyarázni”.¹⁵ Ami Bibó vallásosságát illeti, először Kende Péter mondta ki, hogy Bibó „gondolatrendszerében vitathatatlanul a kereszténység a legfontosabb elem”,¹⁶ majd nyomában számosan ezt megerősítették (Litván György, Göncz Árpád, Makkai László, Donáth László),¹⁷ eltérő hangsúlyokkal, érveléssel, egymás közt is vitatkozva és szellemi párhuzamokat keresve (Paul Tillich, Bonhoefer). Pedig Bibó valószínűleg szoros teológiai értelemben nem volt hívő, talán a Tillich által leírt „Istenen túli Istenben” hitt. (Ezt egyszer le is írta magáról: „Keresztény tézisek egy nem hívő tollából” — írta munkatervének egyik pontjában a Révai Andrásához írt levélben.¹⁸) Hivatkozott írásában Kende Péter kimutatja, hogy Bibó „számára a keresztény humanizmus nem volt egyéb, mint Krisztus tanításainak a követése, és hogy az európai civilizáció kifejlődése szerinte a keresztény társadalomszervezési elvek megjelenésével és fokozatos térhódításával magyarázható”; sőt Bibó radikális forradalmiságát is Krisztus tanításaiból vezeti le. Arra is rámutat, hogy Bibóban van egy antiliberális, konzervatív vonulat, amely averzióval viszonyul a pénz- és haszonelvű társadalomhoz, de érdekes módon ez nála „a forradalmi radikalizmusnak adott egészen sajátos — ma úgy mondanánk: posztmodern — színezetet”.¹⁹

A személyiség második síkja a világnézeté, ami konfesszionális vallásfelfogadások és politikai világnézetek, politikai pártok melletti állásfoglalások területe. Ez az igazi vagy-vagyok szférája: itt valaki vagy liberális vagy szocialista vagy konzervatív, vagy protestáns vagy katolikus, vagy egyik vagy másik politikai párt híve. E síkon Bibónál a radikális váltást úgy írhatjuk le, mint lehorgonyzást a nem marxista népies szocializmus mellett. Ezzel itt nem foglalkozunk, csak utalunk az ’56-os írásokra, meg életének utolsó vázlatára, *A kapitalista liberalizmus és a szocializmus-kommunizmus állítólagos kiegyenlíthetetlen ellentéte* című írására.²⁰

A személyiség harmadik síkja a toleráns világlátásé. Ezen a síkon, bár megmaradnak a világnézeti különbségek, mégis valamilyen módon, akár elméletileg, akár gyakorlatilag képesek vagyunk egymással együttműködni. Ez a világnézeti dialógusok szférája, melyet T. S. Eliot egyik esszéjére, illetve Polányi Mihály tudományelméletére támaszkodva alakítottuk ki. T. S. Eliot *Goethe, a bölcs* című művében vesz három világirodalmi remekművet, a *Bhagavad-gítát*, Lucretius Carus *De rerum naturáját* és Dante *Divina commediáját*, amelyek három, egymással gyökeresen ellentétes világnézetet testesítenek meg költői formában. Majd úgy teszi fel a kérdést, hogy keresztény lévén, akkor öhozza Dante költeményének kellene-e közelebb állni, csak őt tudja-e elfogulatlanul élvezni, vagy még élesebben: értékelheti-e, tetszhet-e egy kereszténynek Lucretius materialista alapon álló költeménye? S a válasz az, hogy lehetséges, mert „a legnagyobb költészetben több van, mint olyasfajta ’eszmék’, amiket vagy el kell fogadnunk, vagy el kell vetnünk, olyan formában kifejezve, amely az egész mesterművé teszi. Akár elfo-

A „bölcesség szférája”

²¹Thomas Stearns Eliot:
Goethe, a bölc.
In: *Írók írókról*. Európa,
Budapest, 1979, 487.

²²Thomas Stearns Eliot:
i. m. 486.

²³Thomas Stearns Eliot:
Shelly, the Poet. In: Frank
Kermode (ed.): *Selected
Proses of T. S. Eliot*.
Mariner Books, New York,
1975, 86.

**Polányi Mihály
tudományelmélete**

²⁴Michael Polanyi:
*Personal Knowledge
(Towards a Post-Critical
Philophy)*. The University
of Chicago Press,
Chicago, 1958, 164.

**Felemelkedés
egy általánosabb
szemlélethez**

gadható számunkra Dante vagy Shakespeare ‘filozófiája’ vagy vallásos hite, akár nem... ott találjuk a bölcességet, amit mindnyájan elfogadhatunk... Kinyilatkoztatott vallásokról és filozófiai rendszerekről azt kell hinnünk, hogy az egyik igaz, a másik téves, de a bölcesség lógosz szüinosz, ugyanaz mindenkinek és mindenütt.”²¹ Eliot itt megnyit egy szférát a világnézetek, filozófiák, konfesszionális vallások és politikai meggyőződések „felett”, a bölcesség szféráját, melyben ama különbségek valahogy többé nem számítanak, másfelől viszont nem igényli azt sem, hogy lemondjunk vallott filozófiánkról, hitünkéről. Nem teljesen közömbös azonban az sem, hogy a filozófia, ami a versben testet öltött milyen: „védhetőnek kell lennie; azt a verset, amelyik olyan vallásból eredne, amely egészében visszataszítóan hat ránk, vagy olyan filozófiából, amely merő ostobaság volna szemünkben, egyszerűen képtelenek volnánk versnek elfogadni.”²² Egy másik esszéjében ezt közelebbről megmagyarázza Shelly költészetét elemezve ebből a szempontból. Kimondja: „ha egy tan, elmélet vagy ‘életfelfogás’ (*view of life*), melyet egy versben előadnak, olyan, amelyet az olvasó elméje el tud fogadni koherensnek, érettnek és tapasztalati tényeken alapulónak, az, hogy ő azt elfogadja vagy elveti, megerősíti vagy helyteleníti, nem állít a műélvezettel szemben akadályt. Ha olyan, amelyet az olvasó viszszautasít mint gyermekeget és gyengét, az a fejlett szellemű olvasó számára majdnem tökéletes gátló körülményt képez.”²³

A másik támaszunk Polányi Mihálytól származik, aki a tudományos vitákat elemezve oda jut, hogy a viták az elfogadott tudományos tekintélyek és az új felfedezők között zajlanak. Utóbbiak azonban, ha elfogadják a tudományosság tradícióit és szokásos szervezetét, elfogadhatók a tudományos közösségbe tartozóknak általában is, mivel „a tudományos meggyőződést nem általában támadták meg, hanem pusztán a különös részletekben szálltak vele szembe, és kísérelték meg módosítani tanításait. Valóban, minden gondolatgazdag önálávetés a tudománynak némileg módosít bizonyos ellentétben álláson vele szemben... Én magam nem lépek be ezen elkötelezettségbe feltétel nélkül, amit mutat az a tény, hogy elutasítom mind a tradícióját, mind autoritását a tudománynak, amely az objektivista ideált követi a pszichológiában és a szociológiában. Elfogadom a ma uralkodó tudományos véleményt mint *kompetens* autoritást mivel tárgyát mint ‘tudományt’ azonosítja, de nem fogadom el, mint *legfőbb* autoritást.”²⁴

Tehát a világlátások síkján mindenkit elfogadok egyenlőnek mint kompetens világnézetű, ideológiájú vagy vallású személyt. Nem mondom le a magaméről, de hajlandó vagyok vele elméleti vitát folytatni, vagy gyakorlatilag együttműködni. Ez a sík, amit Eliot bölcességnek nevezett. És ez az az *epiteton ornans*, amit Bibó megérdemel. Ugyanis a „megtérése” e tekintetben a nemzeti azonosulás területén nála *azt jelentette, hogy feladta a partikuláris magyarság szemléletet, de-partikularizálta, és felemelkedett egy általánosabb, egy közép-európai regionális szemlélethez, mindezt úgy, hogy belágyazta az egész európai fejlődésbe*. Ez fejeződik ki abban, ahogy A kelet-európai kisállamok nyomorúságában részrehajlás nélkül, egyenlő

távolságtartással magyarázza Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország történelmét. Kimutatja, hogy miként jött létre mindhárom nemzetben a demokráciával való kacérkodás és a nyelvi nacionalizmus dominánssá válása nyomán az antidemokratikus nacionalizmus. Csak a végelemzést idézzük. „Így a demokrácia egybeforrasztó erejébe vetett reményük természetesen hiúnak bizonyult, és bekövetkezett *Lengyelország teljes felosztása, a magyar szabadságharc 1849. évi bukása és Csehszlovákia 1938–39. évi katasztrófája*. Mind a három katasztrófát az tette végzetessé, hogy az európai reakció hatalmaival harcoló ország ugyanakkor szembekerült a saját elégedetlen kisebbségeivel is. Mind a három úgy érezte, és joggal, hogy Európa szégyenletesen cserbenhagyta. Mind a három ország szétesési folyamata... *brutális erőszaknak és az igazságtalanságnak* olyan kirívó körülményei mellett folyt le, hogy egyik sem volt abban a lelkiállapotban, hogy a brutális erőszak mögött *mevlássa bizonyos részben a történelem logikáját*.”²⁵

²⁵Bibó István:
VT.II.209–210.

A nemzet de-partikularizációja

De az igazán nagy áttörés, ama „megtérés revelációja” már korábban végbement, nevezetesen a *Békecsinálók könyvében*, ebben a munkában, ahol bár voltak előzmények (például a Mannheim bírálat), végbemegy egy csodálatos európai minőségű politikai gondolkodó színre lépése. Mert ebben a munkában nem csak in nuce, de néha szó szerint a későbbi, az 1945 utáni nagy esszék minden gondolata (*A kelet-európai kis államok nyomorúsága, Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem* stb.) megtalálható. És itt van már világosan megfogalmazva a nemzet de-partikularizációja is. Mégpedig az újvidéki, a „Hideg napok” vérengzése összefüggésében, ahol a kormány bebizonyította, hogy a saját karhatalmát nem képes kontrollálni, és megbukott a Szent István-i állameszme is, mert kiderült, hogy nem lehet a magyar nemzet államnevelő szerepéről beszélni ott, ahol így bántak el a „nem magyar anyanyelvű, de magyar szívű polgárokkal”. És így hangzik a tanulság, ami akkor is érvényes, ha azóta megtudtuk, hogy a titói partizánok rettenetes és tízszer annyi magyarra álltak bosszút, mint amennyit a magyarok kivégeztek: „Egy ideig még hangzani fognak a Szent István-i eszméről és a magyar nép különleges történeti hivatásáról szóló ismert fordulatok, de a történelem s történetek egyszerű tanulságát már nem oszlatja el semmi: ahol magyarok laknak, ott van Magyarország, sehol nincs másutt, s a magyar nép nem *primus inter pares*, nincs semmiféle fölényre jogosító tulajdonsága (*possess any quality of superiority*), hanem egyszerűen egy kelet-európai nép a sok közül.”²⁶

²⁶Bibó István: VT.II.623.

A szomszédos népekről

De hogy ez a könyörtelen igazságosság nemcsak a saját nemzetével szemben működött, hanem a szomszédokkal szemben is, arra legyen itt egy idézet a Szalai Pálhoz 1978-ban írott leveléből: „Én nagyon megértem azt, hogy a két legsúlyosabb akadály, a románok és szlovákok rendkívül túlfűtött nacionalizmusa és magyargyűlölő elfogultsága mögött lényeges tényező a magyarok várható területi követeléseitől és szupremáciai igényeitől való félelem; de arról is meg vagyok győződve, hogy a gyűlölködés jelen állapota mögött ma már ott nem annyira a most már nagyon régi magyar elnyomásnak az

²⁷Bibó István: *Levél Szalai Pálhoz*, 1978.

In: Bibó István:
*Különbség. Európai
Protestáns Magyar
Szabadegyetem*,
Budapest, 1990, 425–426.

**Univerzalisztikus
világlátás a nemzeti
kérdésben**

eleven emlékei vannak, mint inkább a saját rossz lelkiismeret mind- azért, amit a kisebbségi magyarokkal szemben ők az elmúlt 60 év, vagy az elmúlt 30 év folyamán elkövettek. S miközben minden területi változásról való lemondás esetleges kényszerűségét mérlegelem, aggodalommal gondolok arra, hogy ez a két nacionalizmus nem fogja-e ezt a lemondást nem annyira a megkönnyebbülés indítékául, mint a teljes szabad kéz megszerzésének jegyében értékelni.”²⁷

Nem kívánjuk felidézni e rövid keretek között a *Kelet-európai kis államok nyomorúságának* részleteit arról, hogy miként alakult ki az anti-demokratikus nacionalizmus errefelé, és miként torzult el a kelet-európai politikai kultúra. Inkább az angolul megjelent *A Nemzetközi államszövetség bénultságából* akarjuk röviden megmutatni, hogy Bibó mindig fenntartotta univerzalisztikus világlátását a nemzeti kérdésben. E munkában elemzi leginkább a nemzeti kérdést mint a nemzetek önrendelkezéséből eredő problémát. Az, hogy a nemzeti önrendelkezés a központi magja a nemzeti kérdésnek, már a *Békeszínalók könyvéből* látható volt, de ebben a szellemben fogant a *Békeszerződés és a magyar demokrácia* című 1946-os tanulmánya is. Minden megnyilvánulását az hatja át, hogy az első világháborúban közzétett wilsoni elvek szolgálnak a nemzeti kérdések megoldásának támaszául („A demokráciának területi kérdésekben egyetlen direktívája van, és ezt úgy hívják, hogy önrendelkezési jog”²⁸). A *Nemzetközösség bénultsága és orvosságai*ban is ebből indul ki (mint a könyv alcíme is mutatja: „Önrendelkezés, nagyhatalmi egyetértés, politikai bíraskodás”), és felállít két képletet, amelyek ellentmondásban vannak egymással. Az egyik: „demokratikus szabadság egyenlő önrendelkezés egyenlő nemzetállam”, míg a másik: „nemzetállam egyenlő nacionalizmus egyenlő fasiszmus és háború”. Rámutat, hogy a két állítás közül csak az egyik lehet igaz. Ezután tisztázza a nemzet, a haza és a nemzeti tudat fogalmát. Rámutat arra, hogy az összes nagy nemzetközi problémát a nemzeti önrendelkezés alapjára helyezkedve meg lehetett volna oldani: „a rabszolgaságot, kizsákmányolást megszüntetni, a hódításokat, a gyarmatokat felszabadítani, a vitás állam alakulási, nemzetalakulási, területi és elhatárolási kérdéseket elvi alapon, pártatlan, tárgyi módszerekkel eldönteni”.

²⁸Bibó István: VT.II.283.

²⁹Majd meghatározza a nacionalizmust, mely szerint az agresszív uralmi magatartás és ideológia, pontosabban ideológiák. Elhatárolja ettől a patriotizmust mint „a nemzeti közösségi tudat természetes, kohéziós elemeit magában foglaló hazafiságot”, majd kiemelve, hogy a patriotizmus összefonódása a kártékony nacionalista ideológiával eredményezi a nacionalizmust. Egy ironikus mondattal így teszi helyre a kettő viszonyát: Nem nacionalista az, aki „a nemzeti tudatot, nemzeti lojalitást az átlagosnál hevesebben, nagyobb érzelmi töltéssel teszi magáévá, a maga számára elsődleges közösségi köteleknek tekinti: mint ahogy annak, aki nagyon szereti apját-anyját, ettől még nem kell a 'familiarizmus' ideológiájához csatlakoznia, sem annak, aki a városáért buzog, nem kell az 'urbanizmus' ideológiáját vállalnia”.

²⁹Bibó István: VT.IV.351.

**Nacionalizmus
és patriotizmus**

³⁰Bibó István: VT.IV.364.

Nincs szüksége a patriotizmusnak ideológiára, hanem csak elvi alapot kell helyezni, illetve abból levezetni. Ez az elvi alap az általános szabadsággeszme és a belőle következő népszuverenitás és önrendelkezési jog. „Ehhez alapjában véve elég az az elvi állásfoglalás, hogy a szabadsághoz és emberi méltósághoz való jog alapján a közösség ügye mindenkinek ügye, tehát végsőleg a közösséget alkotó emberek együttese jogosult meghatározni azokat a politikai és társadalmi formákat és azokat a népi területi kereteket, amelyekben a politikai életet élni akarja.”³¹

³¹Bibó István: VT.IV.363.

Szabadsággeszme és nemzeti eszme

Összefoglalva az eddigi elmondottakat, rá kell mutatnunk arra a mély és radikális világnézeti váltásra, ami Bibó Istvánban 1935-ben végbe ment, beleértve a nemzeti kérdést is. Láttuk, hogy miként jutott el egy tisztességes, de nacionalista, függetlenségi, kurucos, etnocentrikus világnézettől a nacionalizmus elvetésén át egy de-partikularizált, a szabadsággeszmét a nemzeti eszmével szervesen összefoglaló demokratikus patriotizmusig. Hogy milyen nagy dolog volt ez az áttérés itt, Kelet-Közép-Európában, hadd jellemezzük befejezésül egy idézettel, amit ő maga írt, Bajcsy-Zsilinszky Endréről, ám mintha saját megtett útját fogalmazta volna meg. Éppen azt fejtegeti — *A békeszerződés és a magyar demokrácia* című írásában —, hogy bár magunk előtt szegyenkezhetünk amiatt, hogy nem voltunk képesek a demokrácia mellé állni saját területi érdekünk ellenében is, de volt nálunk egy-két ember, köztük Bajcsy-Zsilinszky is, akik magukra hagyatva mártír sorsra jutottak. És ebben a kivételességben, teljes joggal saját maga önjellemzését adja: „[E]zek az egyedülálló, kuruckodó búsmagyarok megnőnek, és minőségben versenyre kelnek a nálunknál szerencsésebb és problémátlanabb országok partizánhadaival. Íme egy ember, akit osztálya, neveltetése és minden előzménye arra predesztinált, hogy a magyar sérelmeken való rágódás terméketlen zsákutcájába szoruljon, ki mert állni Magyarországon a tömegindulatok hátvédjét teljesen nélkülöző demokrácia mellett, a tömegérzelmeik minden sallangjával kiöltöztetett irredentizmussal szemben. Ilyen helyzetben nem olyan egyszerű demokratának lenni, mint azoknak, akiknek számára a demokrácia többek között azt is jelenti, hogy nemzetközi segítséget kapnak a legkevésbé demokratikus nemzeti célkitűzések keresztülvitelére is.”³²

³²Bibó István:
VT.II.284–285.

A nemzeti gyűlölködés ellen

De ez a Bibó-féle önjellemzés megengedi nekem, hogy visszatérjek Goethe-hez, akire már korábban hivatkoztam Eliotot idézve. Azt mondja egyszer Goethe Eckermannnak: „Egyáltalán fura dolog ez a nemzeti gyűlölködés. Mindig a kultúra legalsó fokán fogja a legerősebbnek és legeghevesebbnek találni. Van azonban egy fok, ahol teljesen eltűnik, és ahol az ember bizonyos fokig nemzetek fölött áll, és a szomszéd nép javát és baját úgy átérzi, mintha saját népével találna szembe magát. A kultúrának ez a foka felelt meg a természetnek, és már régen megvettem rajta a lábam, mire elértem hatvanadik évemet.”³³

³³Eckermann:
Beszélgések

Goethe-vel. (Ford. Györfy
Miklós.) Magyar Helikon,
Budapest, 1973, 463.

Bibó nagyjából harminc évesen jutott erre az álláspontra. Bár tudom, „naiv dolog” illet kívánni: bárcsak a mi nemzetünk tömegei is eljutnának egyszer ehhez a bölcsességhez.

Boldogfai Farkas Sándor egyházművészeti alkotásai

PROHÁSZKA LÁSZLÓ

1953-ban született Budapesten. Művészeti író. Legutóbbi írását 2010. 1. számunkban közzeltük.

¹Wehner Tibor: *Modern magyar szobrászat 1945–2010*. Corvina, Budapest, 2010, 57.

²Bándi László (szerk.): *Balatonfüred emlékjelei*. Balatonfüred Városért Közalapítvány, Balatonfüred, 2005, 74–75.

³Fitz Péter (főszerk.): *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon*. 1. kötet. Enciklopédia, Budapest, 1999, 289.

⁴In: Kontha Sándor (szerk.): *Magyar művészet 1919–1945*. I. kötet, Akadémiai, Budapest, 1985, 437.

⁵Ferkai András: *Buda építészete a két világháború között*. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest,

A 20. századi magyar szobrászat egyik kiemelkedő tudású, ám napjainkban viszonylag ritkán említett alakja Boldogfai Farkas Sándor (1907–1970). A budapesti Iparművészeti Iskolán végzett 1926-ban, és ugyanebben az évben elnyerte a Ferenczy István-díjat. A Képzőművészeti Főiskolán 1927 és 1933 között Kisfaludi Strobl Zsigmondnál tanult, akinek két évig tanársegédje volt.¹

A balatonfüredi Kerektemplomban 1928. június 7-én, Úrnapján avatták fel az 1919-es menekültek domborművét. A bronzból öntött relief a viharba került, tépett vitorlájú bárkában álló Krisztust ábrázolja. Alsó részén a „Mit féltek kicsinyhitűek!” / (Mát. 8,26) / A kommunizmus idején Balatonfüredre menekültek szabadulásuk / emlékére felirat olvasható. A barokkosan mozgalmas domborműhöz egy vele azonos méretű szöveges bronztabla is társul. Ezen a Tanácsköztársaság idején 1919. március és augusztus között Balatonfüredre menekült, ott oltalmat lelt személyek névsora olvasható. Az eredetileg a jobboldali mellékoltár mellett lévő két emléktáblát az 1940-es évek végén el kellett távolítani. A leszerelt alkotásokat a plébániahivatalban rejtették el. 1991-ben helyezték fel őket a templom külső falára, a bejáratától jobbra, ahol ma is láthatók.²

A fiatal művész életének meghatározó élménye volt, hogy 1932–33-ban állami ösztöndíjjal az Accademie delle Belle Arti tanulhatott Rómában,³ ahol erőteljesen hatott rá a novecento. Olaszországban készítette *Szent Ferenc* szobrát. „Szent Ferencének tanúsága szerint a fiatal művészre leginkább az etruszk és az archaikus görög szobrászat hatott. Későbbi visszaemlékezéseiből azonban más ihletőforrás is kiderül, mindenekelőtt Meunier” — írta a műről P. Szűcs Julianna.⁴

Rómából visszatérve részt vett az Árkay Aladár és fia, Árkay Bertalan tervei alapján 1932–33-ban épült városmajori Jézus Szíve plébániatemplom díszítésében. A templom modern belső terében a szentélytől balra áll *Lisieux-i Szent Teréz* szobra.⁵ A karmelita apácaruhás nőalak jobb kezében keresztet, a baljában rózsákat tart. (Az 1897-ben elhunyt, 1923-ban boldoggá, majd 1925-ben szentté avatott Teréz azt mondta, halála után rózsaesőt fog hullatni az emberekre.

1995, 218.; Ritoók Pál:
*Városmajori plébánia-
templom*. TKM Egyesület
556. füzet, Budapest,
1997, 16.

Szent Imre-szobor

⁶Szépművészet, 1942/11.

⁷Farkas Attila: *Szent
István-bazilika*. TKM
Egyesület 626. füzet,
Budapest, 1999, 6.

Madonna-szobor

⁸Harsányi István –
Vladár Ágnes: *A pasaréti
Páduai Szent Antal
templom*. Magyarok
Nagyasszony Ferences
Rendtartomány,
Budapest, 2009, 144.

⁹Zsigmond Attila:
*A Pasaréti téri szobor és
templom*. Budai Polgár,
1998. december 23.

¹⁰Harsányi István –
Vladár Ágnes: i. m. 145.

¹¹-yz-: *Egyházművészeti
kiállítás*. Szépművészet,
1941/3. 69.

Ezért nemcsak Franciaország második patrónája, hanem a virág-
kertészek és a virágárusok védelmezője is.) A finom vonalakkal
megformált, körülbelül másfél méter magas, fehér kőből faragott
alkotás remekül érvényesül a háttérül szolgáló szoborfülke vörös
márvány burkolata előtt. A szobor fényképét 1942-ben a Szép-
művészet folyóirat közölte.⁶

Nagy szakmai elismerést jelentett a művész számára, hogy a har-
mincas években a főváros legnagyobb temploma, a Szent István-
bazilika számára készíthetett szobrot. A Nagyboldogasszony-mel-
lékoltárra *Szent Imre* alakját mintázta meg fehér márványból.⁷ Az
oltárépítmény bal oldali fülkéjében elhelyezett szobor lábánál li-
liommal, kezében karddal ábrázolja a fiatal herceget. Ez az erőtel-
jesebb hangvétel, amely Imre herceget tisztasága mellet harcedzett
ifjúként ábrázolja, a korszak más művészeinek munkáin is tapasztalható (például ifj. Vastagh György 1930-ban a budapesti Piarista Gimnázium, vagy Erdey Dezső 1938-ban Veszprém számára készített Szent Imre-szobrán). Boldogfai Farkas méltóságteljes, nyugodt erőt sugárzó alkotása harmonikusan illeszkedik a mellékoltár építészeti részének klasszicizáló stílusához, nem zavarja Benczúr Gyula nagyméretű oltárképének mozgalmasságát.

Legismertebb köztéri alkotása a Pasaréti tér középpontjában álló *Madonna*-szobor. Az alkotás tematikailag a Rimanóczy Gyula tervezte, 1934-ben felszentelt Páduai Szent Antal templomhoz kötődik. 1938-ban ugyancsak Rimanóczy tervei alapján létesült a templom szomszédságában a buszvégállomás modern épülete. Ebbe a remekül megkomponált épített térbe illeszkedik a Mária-szobor, amelyet 1938. szeptember 8-án szentelt fel Zadravecz István püspök.⁸ „A templom, az íves szolgáltató épület és a szobor — építészet és szobrászat — példamutató egységet alkot ma is a villavidék helyi központjaként” — méltatta a művet és elhelyezését Zsigmond Attila.⁹ A három és fél méter magas mészkőtalapzaton álló, közel kétméteres bronzszobor Máriát ábrázolja, karján a gyermek Jézussal. Feje fölött aranyozott glória. A félgömb alakú kőmedencés díszkút peremén az *Ah, hol vagy, magyarok tiündöklő csillaga?* kezdetű ének harmadik versszakának első és második sora olvasható: *Virágos + kert + vala + híres + Pannónia + mely + kertet + öntöze + híven + Szűz + Mária*.

A pasaréti Madonna szerencsésen átvészelte Budapest 1944–45-ös ostromát és az 1945 utáni szoboreltávolításokat. Az alkotást 2000-ben nyolc méterrel előrébb helyezték, amelynek révén az újonnan kialakított körforgalom mértani középpontjába került. A jól sikerült áthelyezés még inkább a tér központi elemévé emelte az alkotást. A járműforgalom így nem egyszerűen elhalad mellette, hanem centrumaként körbefogja.¹⁰ A díszkutat és a szobrot 2002-ben teljesen felújították, a Szűz Mária feje fölött lévő glóriát is újraaranyozták.

A Madonna-szobor gipszmintája a Nemzeti Szalonban 1941-ben rendezett egyházművészeti kiállításon is szerepelt.¹¹ A tárlaton a pécsi székesegyház homlokzatára kiírt szoborpályázat díjnyertes

¹²-yz.: Egyházművészeti kiállítás. Szépművészet, 1941/ 3. 68.

¹³Művészeti Hetek Pécs 1941. január 4. – február 3. Országos Irodalmi és Művészeti Tanács, Budapest, 1941, 110.

Surányi alkotások

¹⁴Nemzeti Újság, 1941. augusztus 31.

¹⁵Turányi László (szerk.): *Magyar katolikus almanach. A magyar katolikus egyház élete 1945–1985.* Szent István Társulat, Budapest, 1988, 473.; Balogh Jánosné Horváth Terézia – Téchy Lajos: *A surányi templom története.* Pócsmegyeri Kisbíró, 2008. július–augusztus, 5.

¹⁶Művészeti élet. Szépművészet, 1941/9. 231.

¹⁷Bizzer István: *Kontuly Béla.* Mikes, Budapest, 2003, 45.

¹⁸Szépművészet, 1943/10.

¹⁹Horváth Detre: *Pannonhalma.* Sopron, 1959, 41.; Levárdy Ferenc: *Pannonhalma, Főapátság.* TKM Egyesület 13. füzet. Budapest, 1979, [8.]

pályaműveit, Antal Károly és Boldogfai Farkas hat-hat apostol-szobrát is kiállították.¹² A pályázat első díját Antal Károly nyerte a második helyezett Boldogfai Farkas Sándor előtt. Az a tény, hogy mindkét művész alkotásait bemutatták, arra utal, hogy a rendezők — függetlenül a pályázati helyezéstől — színvonalukban azonos értékűnek ítélték a műveket. (Az Antal Károly mintázta négyméteres apostolszobrokat — amelyek a korábbi, Kiss György mintázta apostol-alakokat váltották fel — egyébként csak 1963-ban állították fel a székesegyház épületére.)

Az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács 1941. január–februárban művészeti heteket rendezett Pécsen. A kiállításon a művész *Szent László és a leányrabló* című alkotásával szerepelt.¹³

Surányban a nyaralók közadakozásából 1941-ben kis templom épült, Péchy László tervei alapján. A templombejárat fölé Boldogfai Farkas nagyméretű *feszületet* készített,¹⁴ amely máig a homlokzat meghatározó eleme. Az Árpád-kori kistemplomok hangulatát idéző templom mellé 1944 nyarán épült fel végleges formájában a harangláb. Ugyancsak a művész alkotása a haranglábat és a templomot összekötő fal középső részén található, ihletett szépségű *Madonna-szobor*.¹⁵ A mészkőből faragott szobor sarlón állva, kitárt kézzel ábrázolja Máriát. A művész surányi nyaralója révén kötődött a településhez, ennek köszönhető a két remek alkotás.

A székesfehérvári Prohászka-emlékművel viszont nem volt szerencséje Boldogfai Farkas Sándornak. A szűkebb körű pályázaton rajta kívül még három szobrász, Ohmann Béla, Rumi Rajki István és Fekete Géza vett részt. Az 1941-ben kihirdetett döntés értelmében a megbízást Ohmann Béla kapta,¹⁶ aki 1942–43-ban Weichinger Károly építésszel együtt készítette el a ma is látható monumentális méretű emlékművet.

Amikor Grösz József 1939-ben elfoglalta szombathelyi megyéspüspöki székét, a papi szeminárium számára új épületszárnyat és új kápolnát emeltetett. Utóbbi művészeti díszítésére egykori római ösztöndíjasokat kértek fel. Boldogfai Farkas Sándor kiemelten fontos feladatot kapott: az oltár szobrainak elkészítésével bízták meg. A szakrális tér meghatározó ékessége, Kontuly Béla falfestményei 1942-re elkészültek, ám a háborús beszerzési problémák miatt a kápolnát 1943-ban befejezetlenül szentelték fel.¹⁷ Sajnos Boldogfai Farkas alkotásai sem kerültek az oltárra.

A Szépművészet folyóirat 1943. októberi száma közölte *Az élet* című többalakos domborműve tervének fotóját.¹⁸ Az alkotáson az élet folyamata látszik a születéstől a felnőttkoron át a halálig. Vallásos jelleget az kölcsönöz a műnek, hogy a relief jobb oldalán, a földi életút végén két angyal kíséri az embert a mennyországba.

Boldogfai Farkas közismert alkotása a pannonhalmi főapátság bejárata előtti téren 1943-ban felállított *feszület*.¹⁹ Ez a mű — a pásarédi Madonna-szoborhoz hasonlóan — központi eleme az igényes ízléssel kialakított környezetnek. Az alkotás nem a földi létben

**Apor Vilmos síremléke
Győrben**

²⁰Fitz Péter (főszerk.):
*Kortárs Magyar
Művészeti Lexikon.*
1. kötet. i. m. 289.

²¹*Apor Vilmos püspök
élete, vértanú halála,
boldoggá avatása.*

www.gyor.egyhazmegye.hu

²²Székely Imre:
Templomaink. Budapest
Főváros II. Kerületi
Önkormányzat,
Budapest, 2000, 39.;
Frajka Félix (szerk.):
*A Kapisztrán Szent János
templom 60 éve.*
Kapisztrán Szent János
templomigazgatóság,
Budapest, 2009,
26–27. és 57.

²³Dékány Vilmos (szerk.):
*Az Esztergom-budapesti
Főegyházmegye
jubileumi névtára.*
Esztergom-budapesti
Főegyházmegyei Hivatal,
Budapest, 1997,

szenvedő Jézust, hanem a halálával mennyei magasságokba emelkedett Krisztust jeleníti meg. (Erre utal az ég felé fordított feje fölötti glória is.) A korpusz plasztikai megformálása azonos a surányi templom homlokzati díszével.

A művésznek az 1940-es években több fontos munkája fűződött Győrhez. A városhoz kötődik egyik jelentős egyházi vonatkozású alkotása, az 1945. április 2-án orosz katonák által meggyilkolt (1997-ben boldoggá avatott) *Apor Vilmos* impozáns síremléke.²⁰ A művész 1948-ban vörös márványból faragott szarkofágot készített a székesegyház Héderváry-kápolnájába. A síremlék tetején Apor püspök márványból faragott fekvő alakja látható főpapi ruhában, imára összetett kézzel, mellette pásztorbotjával. A stílusában a középkor hangulatából merítő síremlék előlapján a püspöki címer, fölötté szalagon aranyozott betűkkel a *Martyr* felirat látható. A széleken a főpap életéből vett három-három dombormű látható, egymás alatt. A szarkofág két oldallapját középen egyszerű kereszt díszíti. A felső peremen a következő felirat olvasható: + 2 + *aprilis* + A. D. 1945 + / *memoriae* + *Gulielmi* + L. B. *Apor* + *episcopi* / *Jauriensis* + *qui* +. A sír melletti három falfelületre 1948-ban Mattioni Eszter készített színes hímeskő mozaikot, amelynek meghatározó eleme egy életnagyságú angyal-alak. (Bár Mattioni munkája tiszteletreméltóan szép és ihletett alkotás, semleges háttér előtt valószínűleg jobban érvényesülne a szarkofág, amely megjelenésében tökéletesen illeszkedik a kápolna gótikus stílusához.)

A mártírhaltált halt győri püspök földi maradványait 1945-ben ideiglenesen a karmelita templom kriptájában temették el. 1948-ban a hatóságok nem engedélyezték, hogy Apor Vilmos földi maradványait a Héderváry-kápolnában lévő szarkofágban helyezték el. Csak 1986-ban vihették át a vértanú püspök hamvait az itt lévő síremlékbe.²¹ 1996-os győri apostoli látogatása során II. János Pál pápa is imádkozott a sír előtt.

Budán a rózsadombi Tövis utcában 1949-ben Say-Halász Antal tervei alapján épült a ferencesek Kapisztrán Szent Jánosról elnevezett modern temploma. Érdekesség, hogy belső díszítését szinte kivétel nélkül a római iskolához kapcsolódó művészek készítették. A fehér falakon elhelyezett, fából faragott hat szobor közül Boldogfai Farkas Sándor *Szent X. Piusz* alakját örökölte meg. Az 1903 és 1914 között uralkodó pápa egyszerű papi ruhában, vállán stólával, bal kezében áldozati kehellyel látható. (Utalás arra, hogy Piusz pápaként is igazi lelkipásztorként viselkedett, aki a gyakori szentáldozás és a gyerekek áldoztatásának szószólója volt.) A pápai tiara jobb lábánál, kis talapzaton utal egyházfői rangjára. A korona alatt szintén pápai jelkép, a keresztbe fektetett két kulcs látható. A másfél méter magas szobor arcvonásait a művész portrészzerű hűséggel örököltette meg. Piusz feje fölött — a templomban látható többi szoborhoz hasonlóan — egyszerű fémkarika jelzi a glóriát. Érdekesség, hogy ez a mű volt az 1954-ben szentté avatott X. Piusz első nagyméretű

231–232.; Farbaký Péter:
*Budapest. Országúti
ferences templom
és kolostor.* TKM
Egyesület 641. füzet,
Budapest, 2000, 14.

²⁴Gosztonyi József:
*Boldogfai Farkas Sándor
éremművészete.*
Az Érem, 1990/1. 33.

²⁵Somogyi Antal: *Boldog-
fai Farkas Sándor győri
plakettjei.* Győri Szemle
12. (1941); Gosztonyi
József: i. m. 33.

²⁶Gosztonyi József:
i. m. 35.

²⁷Diós István (főszerk.):
*Magyar Katolikus
Lexikon.* I. kötet. Szent
István Társulat,
Budapest, [1993], 346.

²⁸N. Péntes Éva:
Boldogfai Farkas Sándor.
Művészet, 1967/12. 31.

²⁹Soós Ferenc: *Magyar
numizmatikusok
panteonja.* Argumentum –
Magyar Éremgyűjtők
Egyesülete – Magyar
Numizmatikai Társulat,
Budapest, 2010, 38.

magyarországi szobra.²² A templom szobrai — köztük Szent X.
Piuszét is — 1996-ban restauráltak.

A 18. század első felében barokk stílusban épült, Szent István első
vértanúról elnevezett Margit körúti országúti ferences templom Szent
József-oltárára *Lisieux-i Szent Teréz* szobrát fából mintázta meg a mű-
vész.²³ A barokk aléptítmény közepén álló, mintegy 120 centiméter
magas alkotás mélyvörös ruhában, világosbarna köpenyben, fején fe-
kete kendővel ábrázolja Szent Terézt. Jobb keze virágzó vadrózsa ágán
pihen, baljával keresztet szorít keblére. Bár az 1956-ban készített szo-
bor nem neobarokk stílusú, harmonikusan simul környezetébe.

Boldogfai Farkas Sándor munkásságában a nagypasztika mellett
jelentős szerepet kapott az éremművészet is. *Szent István* 1938. évi ju-
bileumára 150 milliméter átmérőjű, egyoldalas öntött bronzérmek ké-
szített, amelyen a király egész alakos, fejét kissé jobbra fordító port-
réja látható. A körirat: *Szent István halálának 900. évfordulója emlékére.*²⁴

Ugyanebben az évben mintázta a 81 milliméter átmérőjű *Szent
László-érmet*, amelynek előlapján a győri Szent László-herma lát-
ható szemből nézve. Körülötte a *Magyarországnak + édes + oltalma*
felirat olvasható. A hátapon a *Győr szabad királyi város* szöveg és a
város címere látható.²⁵

Apor Vilmos emlékére 1948-ban 82 milliméter átmérőjű, öntött
bronzérmek készített,²⁶ amelynek előlapján a püspök balra tekintő
profilja látható. A körirat: *In memoriam Gulielmi episcopi Jauriensis
1940–45.* (Az évszámra apró hiba csúszott: Apor Vilmos 1941-től
volt győri püspök.)²⁷ A hátapon a mártír főpap Boldogfai Farkas
által tervezett síremléke, fölötté a Szent László-hermával, körben a
Justus ut palma florebit felirattal. Az érme a művész legsikerültebb
kispasztikai alkotásai közé tartozik.

A fenti érmeket az elegáns pastikai megjelenés mellett erőteljes,
biztos formai megjelenítés jellemzi. „A sokrétű magyar éremmű-
vészet leghivatottabb művelői között méltán emlegetik Boldogfai
Farkas Sándort” — emlékezett rá N. Péntes Éva.²⁸

A művész hamvai Zalaegerszegen, a Göcseji úti temetőben nyug-
szanak.²⁹ Munkásságáról napjainkban kevés szó esik. Pedig a pa-
saréti Madonna-szobrot, a pannonhalmi feszületet, a balatonfüredi
emléktáblát vagy Boldog Apor Vilmos győri síremlékét naponta
több száz ember látja. Érdemes megjegyezni, kinek az alkotásában
gyönyörködik az arra járó.

VASADI PÉTER

Filozófia

I.

Csak ne fönségesen.
 Inkább mindenki ellen,
 de azt, ami következik.
 Itt vagy, de ott leszel.
 A filozófia, e pirkadatba
 ojtott alkonyat, egyszer-
 csak rád ereszkedik.
 Ezentúl minden össze-
 vetve benned, de ő
 gondolja el. Amiről
 azt hiszed, tiéd, csupán
 visszhangzó vérkeringés.
 Tudatfoszlány. Organikus
 zajok. Lassan záporozik
 intuitív esőd. És már
 a bőröd, csontod is
 gondolkodik. Tengerpart-
 némaság. De bent túl vagy
 énekelve. A körkörös csönd
 szögletesedik. Hegyek
 selyemből. Káprázatos
 matematika. A legszebb
 hangú rézlemez szent:
 visszarezegtet igazságokat.
 Minek mormolni tegnapit?
 Helyet csinál az újnak,
 mintegy előre lök az
 Emlékezet. Nem ábránd
 ez, Kapu. És nem tudom,
 hogyan, Folyó is. Van-
 nak patakjai: egy nyári
 zengés, mit csak te hallasz,
 s hideg télben éji suttogás.
 Minden fölmerülhet; te nem.
 Az elemek helyükre vissza-
 ugranak. De lent, űrödben
 alul, a súrlódás préselte
 eszme-morzsalék-halom
 nőni kezd, dombosodik,

és mint a tölgy, gyökeret,
 ki-kidudorodó csápokat
 ereszt. Ez jövő-sejtés.
 Ilyen szerényen, érthetetlen',
 kerülve érvet, neheztelést,
 gáncsot, áttörve falat uralkodik.
 ...Minek a visszagondolás?
 S ami mögöttünk állt, most
 átöml. Mikor előttünk
 ismét rajza van, már Kapu.
 Mégis lelappad, elsimul:
 ami igaz, folyóvá kényszerít.
 Hogy az emlékező élő folyó
 legyen, mindig újra föl kell
 állnia. Pára, folyó, kapu
 vagyunk. Átmehetnek rajtunk.
 Vagy mint egy gyémánt markoló-
 gép, háta mögé nyúl az újító
 Emlékezet, létezést tép ki
 a múltból, s létként jövőbe
 helyezi... A lét szilárd.
 Lezökken. De megfoghatatlan.
 ...Minek a visszagondolás?

II.

A filozófia arany-parányai
 torlódva, titkos rendezésben
 égbolttá szétsuhognak.
 Mi az, hogy új? Hogy régies?
 Imént mi összerándult,
 varrótűtől a világprogramig,
 megvolt az ősidőben, s várt,
 mint fölszentelt merénylő
 a szívben, s mérhetetlen
 türelmet elraktározott,
 tudván, hogy teremtvő
 kedvet, lázat, eszmét
 megőrzünk és cselekszünk.
 Igen, az eszme tiszta tett.
 Szellemben sincs halál.

Aztán az új szétsurranás.
 Majd ismét összeránt.
 Aranydomb, arany-röpködés
 kozmosza. Az állandóság
 nem a státuszukban van.
 Ott soha. Ritmikus pazarló
 a Mozdulatlan, s özönlik is.
 ...Minek a visszagondolás?
 Magasban mély, mélyben
 magas. Kinyílik, reteszre
 zár, havaz, kötömör, ragyog.
 Szellemi forgatag van.
 Egymást szülik az új egészek.
 Az Emlékezet nem visszagondolás.
 Előre sem. Időt s Időtlent
 hömpölyögtet rajtunk át.
 Folyton kinövi definícióit.
 Hogy szent lehessen mindhárom
 Szakasza, egyetlen Folytonosság.
 „Nem dolgoztok ismernetek...”,
 valóban nem; ma, má-já, idője
 van mindegyikünknek.
 Amely száguldván ünnepel.

III.

Igaz idők nem cáfolódnak.
 Gyökérközelben titkuk.
 Semmit sem ér az új, ha
 elveti, hogy élhet rejtve is.
 Semmit sem ér a régi, ha nem
 hiszi, új volt a Kezdetekben.
 „Ne féljete!”: gondolkodjatok.
 A Látásmód üdvötök fele.
 Rekeszd ki; meg se rezzen.
 Elcsábítva kitarja szárnyait.
 ...Minek a visszagondolás?
 Az újító Emlékezet téged
 gondoljon vissza. Titeket.
 De semmiféle listát nem
 lobogtat. Elégeti, ha kell.
 Mégis a Könyvben lesz nevük.
 A gondolat, a tetszhalott,

csöndben, földjében nyugszik.
 Ha itt az ébredés, fölül.
 Szólíttatja Isten. Megannyi
 végleges halál, s föltámadás.
 A törpeség szűkül, utánoz:
 szólíttat-e? Joggal szorong.
 Itt már démoni a szó:
 örök... Légy résen, Emlékezet.

Epilóg

Kívül csattan templom-
 falon, mint egy ezüstös
 bomba, a dicsőség.
 Parancsra elsötétül.

Számot kell adnunk,
 miért nem mindennek,
 mindenkinek, mindenfelé
 hirdettük: a Világosság

hit, értelem, filozófia,
 mi megmarad sötétben is.
 Benne végleg megszülettünk.
 Vigasság, ismeret, megérkezés,

agyunkkal kipontozott csillagkép
 terület kozmikus Utcabálra.
 Ne csontsoványak, kockázatók,
 Idő-fosztogatta kicsinyek

remegjenek, hanem a cicomás,
 mindentudó, rikácsos hájasok,
 akik magukra kentek mást,
 másét, másokat, javaikat.

Lopótök szívvel, üres bödön
 fejjel majd mit kezdenek?
 A Földhöz hű megvertéké lesz
 a Nap, a Part, a Kamra.

Imádjatok s filozofáljatok.

CZIGÁNY GYÖRGY

Sötétedés előtt

Szeretettel és tisztelettel
köszöntjük a költőt 80.
születésnapján! (A szerk.)

*Mögötted pálma: tárt fürdőköpeny,
egy óriási égő-zöld levél
kínál ölelő formát alakodnak,
hogy egeket halmozó ragyogásba
rejtessen el növény extázis
lengén mozdulatlan természete.*

*A közel s távol kezd itt szakadozni
s hullik torz darabokká szét a táj.
Ámulok csak e szelíd katasztrófa
részeg látomásában messzi part
leányos ívein s a víz üres,
elvérző horizontján. Nem tudom,
a derűjéből hiányzunk-e majd?
Sötétedés előtt ezen mosolygunk.*

Cantus firmus

*Mit mondjak még neked?
Templomi, suttogó éneked
öleli át jelenlétedet.
Szorongó szívünk, hogy élteted.*

Tercinák

*Ami nincs lehet.
Okozat vagy ok.
Cseréljünk szívet.*

*Fogják angyalok:
botjuk az a vén ág.
Majd velük megyek.*

*Ahogy a vakok,
ahogy boldog bénák.
Mindenben veled.*

VÖRÖS ISTVÁN

Kis próba

*A tükör elé lépek,
és kipróbálom, hogy milyen
leszek, ha majd halott.
A szem kimered, a
száj kitátva, de nem
érzem azt a szagot.
Nem vagyok, de élek.
Vagy nem élek, de
a végtelenen nem változtatok.*

*A végtelenen úgy változtatok,
ha tudom, két semmi közül
melyik nagyobb,
s ha rájuk süt a nap
a ferde fényben
melyik hogyan ragyog.*

A Mozart-elv

Vásáry Tamásnak

*Mi ez a félsz bennem
a nagyságtól? Ó semmi,
csak az árát nem szeretném
megfizetni, akármi az.
Ha mondjuk rólam
szól, nem bánom. Pár
év az életem végéről,
amit rádobunk a mostra,
a közeljövőre, hogy a két
idő, mint két szőnyeg
egy túlsúfolt lakásban,
feküdjön egymáson,
és a léptek csendesek
legyenek. De épp ez az!
Csak csendet ne! És mástól
nem fogadok el semmilyen
áldozatot. Hát fordítva? Én
miért áldoznám föl magam?
Hallottam egy zongoraművészt*

*így beszélni: Ha Mozart
visszatérésének az én eltűnésem
lenne az ára — már itt se vagyok!
Hányan vállalnák az áldozatot
egy emberiség-válogatott e módon
való összeállításáért? És nem
épp az ő hiányuk lenne
a legnagyobb veszteség?*

Az angyalkrácia

*Érzéstelenítés után a mély
álom jobban esik, mint majd a lét-
re rákövetkező fehér halál,
idő elszakadó ezüst helye,
leszármazási lánc kitört foga,
a mély álom sötét fátyla alatt
a nemlétre kapott ígélet é-
rik már, és lent a cáfolat kinő.
Összekuszált valóságcsokrot kap,
a semmi partjára aki kiül.
Gyógyul a seb, mit rád mértek, talán
jutalmul szánva azt. Jó tudni, nem vagy
akkor se, ha élsz, akkor se, ha nem.
Vagy élni akkor kezdesz el, ha már
nem vagy? De túl sok itt az ellentét,
gondolkodás túlsúlya fenyeget,
fékezd magadban ezt a rossz szokást!
Az ént ne sajnáld félredobni, mert
nem tőle függ a túlvilági lét!
Az ördögök uralma van soron,
vagy éppen angyalkrácia honol
a túlvilági hon felett, ne bánd!
Halj újra, más időt választva ki,
hiszen tudod, a nemlétből lehet
választani, ha van lelki erőd,
s ha mersz a rossztól elhúzódní ott,
ahol magát világnak deklarálja.*

Akiről a herceg mesél

Alászállás és megdicsőülés Oscar Wilde műveiben

„A művészetben csak az szárnyal, ami földhözragadt; egyedül a szegénység gazdag és a vereség győzedelmes.”

(Pilinszky János: *A művészi szép*)

1982-ben született Budapesten. Egyetemi tanulmányait az ELTE BTK magyar szakán végezte.

¹Wilde Oszkár:

De profundis. In uő.:

De profundis – Az emberi lélek és a szocializmus.

(Ford. Mikes Lajos és Benedek Marcell.)

Franklin-Társulat,

Budapest, é. n., 11–86.

Illetve Oscar Wilde:

De profundis.

(Ford. Telekes Béla.)

Genius, h. n., 1924.

— Írásomhoz az előbbi kiadást használtam.

Kevés mesehős alakja olyan töretlen fényű, mint a boldog hercege, és kevés író t övez annyi előítélet és sematikus általánosítás, mint Oscar Wilde-ot. A botrány, mely a sikerei csúcán járó szindarabíró, a szellemességéről világszerte híres excentrikus művész a korabeli angol társadalom előtt megsemmisítette, máig befolyásolja művei recepcióját. A bukás utáni Wilde hazánkban mindenesetre manapság egyre ismeretlenebb, *A readingi fegyház balladája* ritkán idézett költemény, és a *De profundis* — egy, a börtönben írt hosszas levél szerkesztett, csonka szövege — sem él az irodalmi köztudatban. Ez utóbbi teljes terjedelmében magyar nyelven a mai napig nem olvasható, ám a Mikes Lajos, illetve a Telekes Béla által a múlt század első felében lefordított rövidített változat is elégséges ahhoz, hogy segítse új nézőpontból szemügyre venni az ír alkotó művészetét.¹

A 130. zsoltár alapszituációját idéző *De profundis* lapjain a szenvedésben megtisztult bukott „flâneur” magyarázza élete kudarcát, föltárván ezzel művészte igazi mélységeit. Wilde az alászállás egyes lépcsőfokain végighaladva elvezeti az olvasót esztétikája gyökereihez. A börtön, a testileg-lelkileg megélt kiüresedés „lent”-jéből hangzik fel az ő kiáltása a „fönti” világhoz, nem pusztán a panasz artikulálásaként, s nem is valamiféle erkölcsnevelő célzattal. Az eszében különös jelentőséget nyer a fájdalom fogalma, melyhez, mint az Wilde egyéb műveiben is igazolható, esztétikai minőség társul. Ehhez a szenvedő ember archetípusaként Jézus Krisztus kiemelt jelentőségű példája Wilde-nak, részletes jellemzésében viszont csupán mint a szépség titáni *embere* jelenik meg, az individualista zseni, a nagy lázadó és művész, nem pedig mint Isten megtestesült fia. Ez a renani, romantikából eredeztethető, sajátosan esztétizált Jézuskép közvetve-közvetlenül a szerző meséiben is kirajzolódik egyik-másik szereplő alakjában. Ami pedig Oscar Wilde eseménytelen drámáit — társalgási vagy etikettkomédiáit — érdekessé teszi: azon néhány karakter sorsa, kinek „megtérése” „klasszikus” és bibliai alaptörténetekre vezethető vissza. Maga a *metanoia* ősi irodalmi toposz, Wilde sok művében található olyan hős, aki idővel megismeri a szenvedést, érzékennyé válik mások iránt, „alászállván” szembe-sül korábbi élete hamisságaival, bűneitől megcsömörlik, s így lesz nyitott az „igazi” evangéliumi értékekre. E hősök a fájdalomban, ko-

²Oscar Wilde: *A boldog herceg*. In uő.: *A boldog herceg és más mesék*. (Ford. és utószó Lengyel Balázs.) Magyar Helikon, [Budapest], 1965, 5–19.

³Lásd Pilinszky János: *Tűnődés az „evangéliumi esztétikáról”*. In uő.: *Publicisztikai írások*. (Szerk. Hafner Zoltán.) Osiris, Budapest, 1999, 199–202., illetve uő.: *Válasz*. In: i. m. 696–697.

⁴Simone Weil: *Töredékek a Füzetekből*. (Ford. Reisinger János.) In uő.: *Ami személyes, és ami szent. Válogatott írások*. (Szerk. Reisinger János, ford. Pilinszky János, Reisinger János és Szedő Dénes.) Vigilia, Budapest, 1983, 239.

⁵„Mert az élet titka a szenvedés. Ez rejlik minden mögött a világon.”
Lásd Wilde Oskár: *De profundis*, i. m. 39.

⁶Uo., 43.

⁷Oscar Wilde: *A boldog herceg*, i. m. 7.

⁸Uo., 9.

rábbi énük halálában megszépülve Jézus Krisztus hasonmásai lesznek. A *De profundis* ars poeticájából világosan kiolvasható ez a belső átalakulás — a művész saját sorsával is mintegy ezt illusztrálja.

Oscar Wilde művészetének értelmezése tehát a művek bibliai meghatározottságának, gyökereinek figyelembe vétele nélkül számomra aligha nyithat új távlatokat, ennek híján alkotásai nehezen válhatnának kérdéseket felvető, dialógusra képes szövegekké. Alább az író legismertebb meséjének² teljességre nem törekvő elemzése azt láttatja, miként valósul meg benne az a sajátos esztétika, mely a börtönben írt szöveg sajátja, és amely Pilinszky szavaival élve talán „evangéliumnak” nevezhető.³

„A hatalmas és kegyelem nélküli fájdalom eredménye: Ovidius, Wilde, Van Gogh.” E rövid megjegyzés Simone Weil egyik jegyzetfüzetéből való.⁴ A francia gondolkodónő alkotók és műveik lényegi jellemzőjét ragadja meg. Wilde — aki a *De profundis*ban maga is a szenvedésben látja a világ mögöttes lényegét⁵ — a börtön könnyörtelen realitásában szinte eggyé válik mesealakjaival. Ahogy bukásával számot vetve írja: „Természetesen mindez előre veti árnyékát és előre kialakul a könyveimben. Van egynémely nyoma *A boldog királyfi*ban, egynémely pedig *A fiatal király*ban...”⁶ És valóban, ha végigtekintünk a börtön előtti sikerműveken, egyes hőseinek sorsában nem nehéz fölismerni, ha távolról is, a gondtalan dandylétből a névtelen rab-ságba hullott szerző tragikus pályafutását. Ha csak a mesékre gondolunk: a boldog herceg, a kicsi fecske, vagy az önfeláldozó csalógány mind fájdalomukban, halálukban megszépülő figurák. Szerző és hősei népszerűségüket szomorú sorsuknak köszönhetik — a szenvedés katartikus mélységeiben táruul fel (élet)történetük esztétikuma.

A *De profundis* írója számára maga Krisztus is passiójában lett hiteles, önmagával tökéletesen azonos egyéniség. Oscar Wilde meséi evangéliumi ihletettségű művek, melyekben a szenvedés általi apoteózis mint a jézusi „modell” jelenik meg egyes szereplők sorsába foglaltan. A fájdalom az ilyen karakterek személyiségét döntően befolyásolja, meghatározza, így hasonulnak Krisztusnak az író által sugallt alakjához.

A *boldog herceg* története szépen illusztrálja a bibliai eredetű „wilde-i” megtérés jellegzetes útját. A főszereplő, a korábban gondtalan életet élvező dandy, aki szobor alakjában is a boldogság megtestesítője marad, ugyanakkor ezen eszményi állapotában „magasan a város fölött”⁷ arra ítéltetett, hogy ami hús-vér valójától mindig is idegen volt, a valóság mélyebb szintjét megismerve szüntelenül lássa az emberek minden szenvedését. Már a mű elején, mikor a fecskével találkozik, feltáruul a remekbe foglalt herceg lényének sajátos kettőssége: „A boldog herceg szeme könnyben úszott, és a könnyek végigcsorogtak arany orcáján. És a holdfényben olyan gyönyörű volt az arca, hogy a kis fecskét elöntötte a szájalom.”⁸ A szoborban „ötvöződik” szépség és fájdalom. Az együttérzés indítja meg ólomszívét, hogy megsegítse a boldogtalan városlakókat. Ebben lesz

követe a kismadár, aki minden kincsét eljuttatja a rászorulóknak, a golgotavirágokat varró asszonynak és beteg gyermekének, a szegény drámaírónak, a szerencsétlenül járt gyufaárus lánykának és végül az utcák nélkülözőinek. A kiüresedés egyes állomásait az alamizsnak — a kardmarkolat rubinja, a zafírszemek és az aranyborítás — odaajándékozása jelenti. A folyamat egyre növekvő fájdalmát a fecske „engedetlensége” érzékelteti. Eleinte nem akarja teljesíteni a herceg parancsát, hogy egyik, majd másik szemére is megvakítsa őt, akit úgy megszeretett, ám végül szomorúan, de mégis megteszi, amire a szobor kérte. A látás elvesztése a megtéréstörténetek nem egyszerű lényegi mozzanata.⁹

A mesében ekkor dönt a fecske véglegesen a herceg mellett, s tagadja meg a külső boldogság utáni ösztönös vágyakozását, dél melegének, Egyiptom csillogó pompájának csábítását. Mikor vándorlásai emlékeit felidézve a távoli kultúrák szépségeit ecseteli a szobornak, az így válaszol neki: „Drága kicsi fecském (...), csodálatos dolgokat beszélsz nekem, de nincs csodálatosabb az emberi szenvedésnél. Nincs nagyobb titokzatosság, mint a nyomorúság. Repülj végig a város felett, kicsi fecske, és meséld majd el nekem, mit láttál.”¹⁰ Így küldi a madarat, hogy szembesüljön ő is a földi létezés átjáró fájdalom teljes realitásával. Teste arany külsejétől megfosztatva minden ragyogását elveszti a herceg, és teljesen rúttá lesz. Önmagát fokozatosan elvesztve, szétajándékozva „hal meg”, csakúgy, mint a fecske. A csókváltás után a madár aláhullik, a herceg szíve pedig meghasad. A zuhanás és a belső összetörés a megtérő lélek felemeltetése és teljessége. „Koldusabb már a koldusnál!”¹¹ A polgármester és tanácsosai a szobor „halála” után csak csodálkoznak a boldog herceg elcsúfult külsején, és szenvtelenül megsemmisítetik. „Mivelhogya nem szép, nem is hasznos többé — jelentette ki a művészetek egyetemi professzora.”¹² A történet végén mégis a szobor olvadhatatlan megszokadt szíve és a fecske teteme bizonyulnak a Mindenható szemében a város legdrágább kincseinek — az, ami az emberek ítélete szerint értéktelen és rút, az isteni dicsőség részesévé, kifejezőjévé válik.

A szív megtörése jellegzetes motívum Wilde műveiben. A *De profundis*-ban is szerepel a kép, a börtönlét leírásában olvasható: „Nem az a legrémesebb a dologban, hogy összetöri a szívet, — a szív arra való, hogy összetörjék...”¹³ A *readingi fegyház balladájában* is többször megjelenik a motívum: „De végül szívünk megtörik, / Mert ez szent, égi Szabály”;¹⁴ „Törött szívnél illőbb kaput / Az Úr előtt ki tár?”;¹⁵ „A szívet, mely megtörték, / Kegyébe veszi a Menny.”¹⁶ A fabuláris kép a Biblia szövegvilágából származtatható. Nem egy zsoltárban jelenik meg a szenvedéseiben, bűnbánatában megtört szívű ember alakja, Izajás próféciáiban is a remény birtokosa ő, akit főlemel majd az eljövendő Messiás. Oscar Wilde-nál a transzcendens szépség elnyerésének pillanataként is értelmezhető a jelképes momentum. A megtört lélek drága kincssé válik, a ballada szavai-val „áldott szelencévé”.¹⁷ Wilde ennek kapcsán költeményében arra

⁹Gondolok itt például a bibliai Saulnak, illetve *Az Úr érkezése* című Ady-vers lírai énjének megvakulására.

¹⁰Oscar Wilde: *A boldog herceg*, i. m. 16.

¹¹Uo., 18.

¹²Uo.

¹³Wilde Oszkár: *De profundis*, i. m. 42.

¹⁴A balladából vett idézetek Tóth Árpád műfordításából valók. Lásd Oscar Wilde: *A readingi fegyház balladája*. In: Tóth Árpád *Összegyűjtött versei és versfordításai*. (Szerk. Papp Csaba.) Osiris, Budapest, 2000, 659.

¹⁵Uo.

¹⁶Uo.

¹⁷Uo.

az asszonyra utal, aki Márk szerint egy alkalommal Betániában, szét-törvén edényét, értékes olajjal kente meg a Mester fejét (Mk 14,3). A balladában a megtöretettség az Istenhez való misztikus közelséget, a vele való titokzatos találkozás és egygé válás lehetőségét jelenti, a fegyencek szenvedése így üdvösségük záloga lesz. A csúf halál pedig, mely a gárdista osztályrésze, ez alapján a hazatérés reményét sejteti, hasonlóan a herceghez és a fecskéhez, ő is az örök boldogság nyugal-mát érdemli ki a vers végén. Ekképpen a zoltárostól idéző Jézus igéit visszhangozza mind a mese, mind a ballada befejezése: „A mely követ az építők megvetettek, az lett a szegletnek feje; az Úrtól lett ez, és csodálatos a mi szemünk előtt”¹⁸ (Mt 21,42; Zsolt 118,22–23). A Megváltó a saját titkára vet fényt ezen mondatával. Jelképesen elővételezi benne halálát és feltámadását, Isten üdvözítő tettének nagyszerűségét. Ennek értelmében talán nem túlzás azt állítanom, hogy a csodálatos szobor „jézusi” herceg. Olyan hős, aki a kiüresedés során lelkében ugyanazt az utat teszi meg, mint Krisztus — ő is megjárja a szenvedés és halál mélységeit, és így emeltetik fel az örök életre. Az Úr szenvedő szolgájához hasonlóan a mű végére a boldog hercegnek sem volt „alakja és ékessége”, ám mégis ő, „az emberektől elhagyott”, aki osztozik a Mindenható dicsőségében.¹⁹

A hőst illetően felmerül a kérdés: végső soron miért is boldog? A mese elején a járókelők megjegyzései mintha egyrészt erre adnának feleletet. Az akaratoskodó fiú anyja a herceg tökéletes elégedettségét hangsúlyozva próbálja csitítgatni gyermekét, a kiábrándult férfi pedig így néz fel rá: „Örülök, hogy akad legalább egy lény a világon, aki tökéletesen boldog.”²⁰ A külvilág a földi boldogság eszményi megtestesítőjét tiszteli benne, ugyanakkor, amint a szöveg a fecske érkezésekor ráfókuszál, a szobor könnyezik. A madár csodálkozik az ellentmondáson, mikor bemutatkozik neki a herceg, aki boldognak titulálja magát: „Miért sírsz akkor?”²¹ Válaszában a herceg emberi életével magyarázza állandó jelzőjét, melyet alattvalóitól kapott: „és én csakugyan boldog voltam, ha az öröm boldogság.”²² A feltételes megfogalmazás lényeges a mondatban, mert finoman, de kétségbe vonja a boldogság általános felfogását. A szobor, bár látja a város lakóinak minden szenvedését, könnyei közt sem hazudtolja meg nevét, hanem, miközben felfedezi a fájdalom rejtett szépségét, jótetteiben kiüresítve önmagát a boldogság evangéliumi értelmezésével azonosul. A testét borító aranylevelek felajánlása-kor mondja a fecskének: „az élők azt képzelik, hogy az arany boldogságot hoz rájuk.”²³ Ő pedig ettől a „boldogságtól”, teste utolsó értékétől is megfosztja önmagát mások boldogságáért. Így, fokozatosan megcsúfulva, „halálában”, amit elvesztett, majdan örökre kiérdemli az Úr „aranyvárosában”.

A magyar fordításban *Tristitiæ* címmel megjelent költeményét Wilde a boldogság szintén nem szokványos képi megjelenítésével zárja.²⁴ A mű három strófája három boldogságmondás, melyből az első kettő klisészerűen mutatja be a nehézségektől óvó gazdagság

¹⁸A szentírási idézetek a Károli-fordításból valók.

¹⁹Vö. az *Ebed Jahve-énekkel* (Iz 53,1–12).

²⁰Oscar Wilde: *A boldog herceg*, i. m. 7.

²¹Uo., 9.

²²Uo., 10.

²³Uo., 17.

²⁴Elemzésemhez Kosztolányi Dezső műfordítását használtam. Lásd Oscar Wilde: *Tristitiæ*. In: Kosztolányi Dezső: *Idegen költők. Összegyűjtött műfordítások*. (Szerk. Réz Pál.) Szépirodalmi, Budapest, 1966, 176.

²⁵Uo. — Az égig érő létra
metaforája találó költői
kép, melyet Wilde szintén
a Bibliából vesz át.

²⁶Oscar Wilde: *A readingi
fegyház balladája*,
i. m. 659.

²⁷Vö. Wilde Oszkár:
De profundis, i. m. 76.

²⁸Uo., 23.

²⁹Uo., 43.

³⁰Vö. Uo., 23–26.

³¹Uo., 51.

és jólét örömeit, az utolsó pedig, bár nem cáfolja az előzőeket, mégis szemben áll azok racionalitásával. A szenvedés e szerint azon boldogsághoz vezető út, mely a földi harmónia kíváncsú állapota helyett a Mindenhatóhoz közelíti a lelket. „De boldog az, kit bánat öl, / az élete harc és teher / s jajából lajtorját emel / és Istenhez hág rajta föl.”²⁵ E misztikus bölcsesség olvasható ki a ballada már részben idézett alábbi strófájából is: „Óh! boldog a szív, mely megtöretik, / Rá ég irgalma vár! / Ha földi út ily célra fut, / Mocskolhat-é be sár? / Törött szívnél illőbb kaput / Az Úr előtt ki tár?”²⁶ A fájdalommal telt szív meghasadva lesz képes befogadni a mennyek boldogságát. Csak a megtisztulás és kiengesztelődés e gyötrelmes folyamata által válhat méltóvá az ember Krisztus üdvözítő kegyelmére, az örök életre.

A boldogság konkrét értelmezését Jézus a Hegyi beszédben foglalta össze aforisztikus tömörséggel, mely Máté és Lukács könyvében olvasható (Mt 5,3–10; Lk 6,20–22). Az a mondás, ami az említett Wilde-szövegekkel leginkább egybecseng, a két evangélistánál hasonlóan van megfogalmazva. Máténál: „Boldogok, a kik sírnak: mert ők megvigasztaltatnak” (Mt 5,4), Lukácsnál pedig: „Boldogok ti, kik most sírtok: mert nevetni fogtok” (Lk 6,21). Krisztus boldogjai paradox módon a jelenben boldogtalanok, a szenvedők, a megtört szívűek. A fájdalom és a szomorúság magában rejtje Isten eljövendő irgalmát, a vele való találkozás ígértét. Jézus Krisztus maga az, aki a megváltás műve által a szenvedésnek értelmet adott, csak az ő szavai és példája nyomán tűnhet az olvasó szemében mélyen jelentéssel teli, „evangéliuminak” a mesebeli herceg boldogsága is.

Az az egzisztenciális fordulat, mely a Wilde-hős személyében végbe megy, az alászállás Bibliából is ismeretes ősi toposza. A gyönyöreinek élő, szépségimádó dandy zuhanása által válhat krisztusi figurává. A *De profundis* lapjain is e folyamat követhető nyomon. A zsoltáros hangját aktualizáló esszé az alászállás nagy monológja, a szenvedés, a bűnhődés „lent”-jéről felhangzó prózai deklamáció. Wilde a börtönben megismeri a bukás fájdalmát, amint a „piedesztálról” hirtelen a „pellengérré” kerül.²⁷ A szövegben sok helyen kifejeződik az elbeszélő lelkében lejátszódó dráma. Végzetes ballépését így foglalja össze: „Minthogy a csúcsok járásába belefáradtam, szabad elhatározásomból a mélységekbe szálltam alá, hogy új érzéseket hajszoljak.”²⁸ A tévelygő engedett a csábításnak: „Fuvolák hangjára haladtam lefelé a virágos ösvényen.”²⁹ Ezzel veszíti el életének addigi minden ragyogását, majd pedig bukásában megismeri az alázat szépségét, krisztusi értékét, ami az elkövetkezendőkben az egyetlen magatartásnak bizonyul, melybe rabként belekapaszkodhat.³⁰ „A csapás oly rettentő volt, hogy nem tudtam, mitévő legyek; térdre roskadtam hát, lehajtottam a fejemet és sírtam...”³¹ Feleségétől elhagyatva, gyermekeitől is megfosztva, testileg-lelkileg kiüresedve a hívó lét legtisztább „formájával” azonosul. A kafarnaumi századosnak a katolikus mise szövegébe foglalt hitvallását idézve a szerző bizonyítja, milyen mélyen megérintette és közelivé vált számára az egyetemes hit legfőbb misztériuma: „A szeretet szentség, amelyet

³²Uo., 62.

³³Vö. Aquinói Szent Tamás:
Summa Theologiae,
III, 73, 3.

³⁴Wilde Oszkár:
De profundis, i. m. 68.
— A fiú Wilde által említett
bűnbánó gesztusai
hozzáköltések, melyek a
szentírási példabeszéd-
ben nem olvashatók.
Vö. Lk 15,11–32.

³⁵Wilde Oszkár:
De profundis, i. m. 80.

³⁶Oscar Wilde:
A boldog herceg, i. m. 7.

³⁷Vö. Mt 23,12
illetve Jób 22,29.

³⁸Oscar Wilde:
Az ifjú király.
In uő.: *A boldog herceg
és más mesék*,
i. m. 77–96.

³⁹Uo., 95.

térden állva kellene fogadnunk, és a *Domine, non sum dignus* lebegjen az ajkán és a szívében mindazoknak, akik részesednek benne.”³² Wilde szavai itt vélhetően Aquinói Szent Tamás teológiáját visszhangozzák, az angyal doktor főművében az Eucharisziát a szeretet szentségének („Sacramentum Caritatis”) nevezi.³³ Ahogy a *De profundis*ban kifejeződik, az ember méltatlanságának tudatában, önnön gyengeségét és kicsinységét beismerve közelítheti meg a Mindenhatót, térhet vissza hozzá. A tékozló fiú stilizált alakjára mutatva találja meg Wilde ennek legékebb példáját: „Krisztus, ha megkérdezték volna, azt mondta volna — szentül hiszem — hogy a tékozló fiú abban a pillanatban, amikor térdre hullt és sírt, élte megannyi szép és szent mozzanatává változtatta át azt, hogy minden marháját céda nőkkel eltékozolta, meg hogy disznópásztor volt, meg hogy éhezett a moslékra, amelyet a disznók ettek vala.”³⁴ A szerző az alázat gesztusait az esszé végén is kiemeli: „Az ember életében az a legfönségebb pillanat — semmi kétségem benne — amikor letérdel a porba, a mellét veri és élete összes bűneit megvallja...”³⁵

A *boldog herceg* meséje is a „fent” és a „lent” feszültségében játszódik. A szobor-herceg a mű elején „Egy oszlop tetején, magasan a város fölött állt...”³⁶ Kinézete gyönyörű, s a boldogság eszményi alakja annak ellenére, hogy onnan fentről neki látnia kell a lenti világ minden gondját és szenvedését. Ez a szomorú, de szép látvány rendíti meg lelkében és ösztönzi arra, hogy felajánlja minden kincsét a rászorulóknak. Míg külsőleg, a világ szemében fokozatosan csúful, elértéktelenedik, „lelkében” is megalázza magát, s egyre lejjebb és lejjebb ereszkedik. A történet végén ténylegesen el is távolítják a szobrot dicsőséges magasából, és ércetestét megsemmisítik, olvaszthatatlan törött szívét pedig a fecske teteméhez hasonlóan a szemétdombra hajtják. A herceg eszerint végső soron a csúcsról a mocsokba hull, ezzel nyeri el az Úr tetszését, s érdemli ki az örök életet, a romolhatatlan szépséget — „halálában” Isten felmagasztalja őt a kismadárral együtt.³⁷

Az író kevésbé ismert meséje, *Az ifjú király* is egy alászállás története.³⁸ Főszereplője az egyszerű származásáról teljesen megfeledkezett dúsgazdag trónörökös, aki mindaddig csak a pompa „fent”-jét ismeri, amíg különös módon föl nem tárul előtte az ő eljövendő királyi méltóságát szolgáló sok-sok emberi szenvedés. Álmaiban a szövőműhely vaksi homályába, a rabgálya és a tenger mélyébe, a trópusi erdők sötétjébe száll alá. Iszonyú látomásai szembesítik a valósággal, hogy milyen áron készül az ő ruhája, jogara és koronája, és egyszerre másokkal együtt érző, új emberré formálják. Fölkelve alázatosan megtagadja udvari fenségét, egykori pásztorruháját ölti magára, botot ragad, és töviskoszorúval fedi a fejét — „krisztusi” kollusszá alázkodva. Koronázása napján az udvariak és a nép szemében nevetséges bolondná lesz, de ő nem törődik a botránkozókka, a püspök hitetlen szavaival. A templomban olyat tesz, amire az álszent egyháziak se képesek már: „Térde borult Krisztus képe előtt...”³⁹

⁴⁰Uo. — és „Fejét imádkozva lehajtotta...”⁴⁰ Alattvalóként elismeri az Úr nagyságát, beléje vetett hitét cselekedetei igazolják. Ő is lemondása által lesz az igazi hatalom és a tökéletes szépség részese a mese csodálatos befejezésében. Isten maga ruházza fel végtelen dicsőségével. Az ifjúnak van „bátorsága” ahhoz, hogy a magasból a porba hulljon, aszkézisében megéli a zuhanás fájdalmát — ez megtérése titka, s így lesz az angyalok mása már földi életében.

A megtérő hős Wilde-nál végső soron bukása nyomán válik krisztusivá. A szenvedés „mélységeit” megismerve egykori önmaga halálával nyeri el az üdvösséget. Az engedelmes Jézus nagyszabású gesztusait másolja le, aki alászállt, emberré lett, hogy a kereszten elszenvedve a kínhalált, majd harmadnapon feltámadva halottaiból szabadítást hozzon a világnak. Azt a Jézust követi, kinek „műve” a passióval lehetett csak teljes.⁴¹ Az ő fájdalmas-szép útját járja végig az ír alkotó életében és művészetében számos változatban. Ily módon mutat túl önmagán a herceg meséje is. A fájdalom létél-ménye, a szív meghasadása és az evangéliumi boldogság megtapasztalása azon misztériumok, melyek az olvasó tekintetét a hősön keresztül Krisztusra irányítják. Az alkotó játéka szerepről szerepre az ő üdvözítő drámájára utal, melyet majd álarcaitól megfosztva a művész saját bukásával valóságosan is megél és hitelesít.

⁴¹Vö. Szent Pálnak
a Fiú kenózisáról szóló
elmélkedésével
(Fil 2,5–11).

FECSCKE CSABA

A ló szeme

*olyan egyedül volt
ahogy ott állt
a teherautó platóján
háttal a menetiránynak
s nézte az ismerős udvart
a kapuban bámészkodó
szomszéd kisfiút aki azokba
a nagy lószemekbe nézve
úgy érezte szerencsétlen állat vádolja
őt amiért engedte hogy kocsira
tuszkolják és kipányvássák
fájdalmasan felnyihogott
mint aki tudja mi vár rá
a fiú persze tudta már mert mondták
a felnőttek hová viszik s miért
és felzúgott a motor és nagy porfelhő
nyelte el az autót platóján a nyugtalanzkodó lóval*

A hiányzó lépés

*zavaros ügy ez kétségtelen
ha már ügy csak zavaros lehet
bizonytalan a dramaturgia
tisztázatlanok a szerepek
egymást sűrűn cserélő érzések
nem tudni még kis malőr
vagy éppen katasztrófa közelít
s lesz-e ereje visszavonulni
egy befogadó tekintetből
föladni a nehezen megszerzett
pozíciót szavak helyén sebek –
várja hogy megszólaljon a telefon
de csak egy téves kapcsolás
játsszik az idegeivel
zsebében egy levél nyugtató
meg egy nyugtalanító levél
nem bírja rászánni magát
hogy lépjen egyet
akár előre akár hátra
csak kimozdulni a holtpontról végre*

Ami lehetne még

*kiüt rajta a tenger sója
emlékezni kezd a bőr
testet cserél a szerelem
a sérült szív szutyka kidől*

*látni a parti sziklákon a tenger
szétloccsant agyvelejét
egyik történet mint a másik
nincs ami lehetne még*

LACKFI JÁNOS

Pál uram lábnyomán ballagtomban szörzött énekek

1. Másikféle üdőről

*„Jégen építettett háznak állapota,
Szappanyos tajtéknek festett buborékja”
(Esterházy Pál)*

*Járdalván jártomban, jóvén csak jöttömben
Eszemben azt vöttem,
Miszerint mi csak van, virággá kicsattan,
Tenyészvén cirkalmas alakban.*

*Aztán mind meghervad, zörgő vázzá darvad,
Lám, üdő, hatalmad!
Minden él üdőben, semmi sincs üdőtlen,
Csepp lesz, mi hatalmas előbben.*

*Lám, nyíló baracknak gyümölcsét szakasszad,
De percét válasszad!
Ha óráddal nézed s kanállal kiméred
Érését, ő dolgát nem érted.*

*Hisz néki keblében gyülemlik bővében
Nap, szél, víz egyképpen.
Amidőn túlcsordul, mikor napja fordul,
Letépned tanácsos akkortul.*

*Minden teremtménybe fövenyóra téve,
Szemeknek pergése.
Embernek, állatnak nem számra adatnak
Úr-mérte akói napjoknak.*

*Úgy, mint növevénynek, nőttén emberlénynék,
Húsosul test, lélek.
Figyelmezz, múlásod les reád romlásod,
S ha nem élsz óráddal, megbánod.*

*Légy magvából hatalmas, formás, szép, alkalmas,
Szavamban meghallgass!
Testedben békeesség, lelkedben édesség,
Üdödöt gömbölygesd, kiteljék!*

2. Az isteni tekintetről

*„Tenger mélységeinek alkotása előtt,
Én örökké voltam minden üdők előtt.”
(Esterházy Pál)*

*Hol lelsz oly tekintetet,
Melytől a kő béreped,
S habár házak nem omolnak,
Ki s mit tesz, tekintheted?
Ki s mit téssen...*

*Hol szörzöl oly kémlelőt,
Mely percentvén fejtetőt
Kihuzgálja eszme-férgét,
Égit-földit, kártevőt?
Égit-földit...*

*Hol terem oly szemgoló,
Borzas testen átható,
Mellyel veres, bévüil mérges
Emberszív is látható?
Emberszív is...*

*Hol vennél oly ókulát,
Mely mindenben mélyre lát,
Anyja jonhán áttekintvén
Idvezelni csepp bubát?
Idvezelni...*

*S még olyat, mely létet ad,
Magba látván lombokat,
Sík vidékbe döfke várát,
Rútba szépet oltogat?
Rútba szépet...*

*S még olyat, mely elveszen
S hozzá mégis így teszen,
Zörgős halált elkevervén
Mézes léttel édesen?
Mézes léttel...*

Szemed égre emeled,
Aztán beszeged szemed,
Fel s be nézve'n egyazonnal
Ott a választ megleled.
Ott a válasz...

3. Az halakról

„Potykák fickándoznak széles tekenyőben,
Mint pacsirta madár magas levegőben”
(Esterházy Pál)

Nemde midőn sétálsz erdőn,
Megeredvén zápor,
Kékiül szájad, csordul göncöd,
Vacogásra ázol?

Ugye nyomban haladsz jobban,
S jutván jó lakodba,
Vetkezővén friss inget szednél,
Tűznél száradozva?

Vedd elmédbe, vaj' hány éve
Sok-nagy vízi férgek
Úgy tenyésznek nedvességben,
Épp el nem enyésznek.

Levegőjük buborgatván
Habogva szipkázzák,
Mind csak foszló szutyadékból
Hengergeti házát.

Nézd a szegényt, essen szíved,
Mint fogyaték mívet,
Vízbe vagy on gabalyítva,
Kivonván nem élhet!

Úszójukkal csapadoznak,
Szemük majd kibuggyan,
Mint kinek nagy ijedségben
Ina s lelke rogyan.

S ládd az embert, győzelemmel
Ki magát áltatja,
Pikkelt helyett páncélpityke
Testére aggatva.

*Magát vélné sebhetlennek,
Szeme lészen halszem,
Ha benső kór furdancs-vége
Bőrén majd kiöccsen.*

*Tekétsd hálnak állapattyát,
Mint röpdös ég-vízben,
Tűzöd nyársra, s te is nyárson
Végzed végül itt lenn.*

*Sohsem szomjas, mindig innya,
Keze-lába híja,
Mégis Urunk jelképe lőn
Mint az meg van írva.*

GERENDAY MÁRIA

Nagyanyám gyásza

Az olaszországi Piave folyó mentén veszttette el a Monarchia 1918-ban az első világháborút. Az olasz hadsereg gáttakkal zárta el a hegyről lerohanó folyót, majd katonái a csata idején a zsilipeket kinyitották. A lezúduló víz elsöpörte a magyar sereg nagy részét. A hazatérő katonák egyike közölte a kisvárosi ismerősökkel, hogy nagyanyám fiát „már a cápák eszik”.

*Ott ül a kert kavicsos útján
A szilvafák mellé helyezett padon.
Arcát sűrű könnyzápor borítja,
Siratja harminc éve elesett fiát,
Már harminc éve siratja.
Gyásza szívét emészti,
Fejében fészkel,
Csontjait átjárja,
Könnyét fakasztja.*

*Ó, Ó, Ó,
O figlio, figlio, figlio,
figlio, moroso giglio!
Évtizedek kéjesszemű falánk cápái
Zabálják emléked, te drága,
Haláltól örökké fiatal gyerek.
A Piave vérázott, árdúlt vidékét
Úgy hoztad tudatomba, akaratlan,
Mint a sós víztől súlyos terhet ölembé.*

Ó. Ó, Ó!

O figlio, figlio, figlio,
Figlio, amoroso giglio!

Fiam, fiam! Túl messze estél,

Hogy elérjen hozzád a sóhaj

Az anyai düh harag

Kétség fájdalomszava

Odáig nem hajítható

Csak bujkál a tavaszi kert

Kibomló ágai között

A kavicsos út felett

A szilvafák karcsú törzsén

A húsos gyomlevél fonákján

Az árok szőrös csalánján

O O amoroso giglio

Legszebb liliomszál

Oly szépen kinyíltál

Levágta kegyetlen fegyverek.

Hívlak, hogy mosolyra csaljalak

Derűre fakasszalak

Halálba bágyadt virágom

Miképpen ringassalak?

Bár remélem, lényed él, tud engem

Túl az éteren,

Konokul vágyom halálom

Kietlen semmijébe!

Mert egy végtelen keserű mélység,

Egy keményen kongó üresség

Elborít fojtón, vonzón ölelget.

Ó fiam, fiam!

Életről szakított gyönyörű virágom!

Te szépség, kedvesség

Üde fiúarca, ruganyos fiúteste!

Véres vagy! Örvény sodor!

A fájdalom éles kés,

Gyomromat feszítő ködarab!

BAGI IVÁN

A véletlen mélysége

*„A legtökéletlenebb a befelé való látásunk, vagyis az,
amikor kísértetek vagyunk a magunk szemében.”*

(Sir Thomas Browne: *Christian Moralis*)

1976-ban született Buda-
pesten. Humorista, író.

Az alábbi történet néhány évvel ezelőtt esett meg velem. Szinte azonnal lejegyeztem. Nem mondhatnám, hogy még mindig együtt lélegzem vele, inkább csak reménykedem, hogy szegényes élményeim nyomasztó világából még találok hasonló kiutat. Egy októberi napon épp jótékonyági rendezvényre siettem. Annyit tudtam, hogy valami vakokkal kapcsolatos program lesz. Nem tudom miért, a vakokhoz mindig szívesen megyek, talán mert előlük legalább rejtve maradok. Szokás szerint unott és ingerült voltam. Mielőtt elindultam, felhívtam a megrendelőt, utoljára gyorsan még egyeztetni akartam vele. Mérsékeltlen hiú előadóművész vagyok, szerettem volna, ha korrekten fogadnak. Nem eltúlzott készülődésre vágytam, csupán méltányolják szolidan, hogy szívességet teszek. Nem vette fel a telefont. Nem lepődtem meg rajta. A mi szakmánkban bármi előfordulhat, ilyen esetekben sem vagyok szívbijos, három sikertelen próbálkozás után gondolkodás nélkül visszafordítottam volna a taxist, és hazamegyek. Valahol éppen ezt akartam, hogy ne én legyek a hibás, ha nem megyek. Kisvártatva mégis megjelent a neve mobiltelefonom kijelzőjén. Kissé távolságtartónak és szórakozottnak tűnt, hamar elköszönt, pedig még azt sem kérdeztem meg, hogy kijön-e elem. Néhány perc múlva megérkeztünk, háromfős csapat fogadott, lepusztult társaság. Úgy éreztem, átverték. Szóltak, vegyem le a kabátomat, mert bent meleg van. — „Nincs rajtam kabát” — feleltem csodálkozva. — „Akkor adja ide a sálát, betesszük a ruhatárba. Tessék itt a biléta, tegye el!”

Rossz előérzetem támadt. Sietősen bevonszoltak. Minden gyorsan történt, sőt természetellenesen, mintha azért sietnének a nagy sötétben, nehogy meggondoljam magam. Már a legelső fordulónál megszűnt a külvilág. „Innentől kezdve kapaszkodjon belém!” — utasított udvariaskodva Pille, a vak fiatalember. Bénultan, kissé szégyenlősen a többiek felé fordultam, segélykérő mozdulattal: „Nagyon sötét van, mit csináljak?” — „Kapaszkodjon a Pillébe!” — válaszolta valaki. „Rendben, tegyük próbára lazaságomat, lássuk mi lesz, hogy bírom!” — vagánykodtam magamban: elpuhult lelkemnek jót tehet ez a bárgyú kis extrémítás. A férfit rögtön letegeztem, ami bizonytalan önuralomról árulkodott. Azután hülyeségeket kérdeztem:

— Nem lehet bajom?

— Nem — mondta közömbösen Pille.

— De nagyon sok az ember, nem taposnak el?

— Nem.

Egyre beljebb haladtunk. Másfél perc múlva egy nő jelent meg mellettünk.

— Szia! Kriszta vagyok, Pille felesége — a nő hangja már-már kellemesen csengett, életöszönöm most aránytalanul meghittnek, bensőségesnek mutatta.

— Itt leülhetsz, látod? — szólt hozzám Pille, majd látványos igyekezettel előtapogatta nekem a szinte teljes sötétségből a széket.

— Mindjárt visszajövök — mondta —, a feleségem itt marad veled. — Hangja üresen, hétköznapien csengett. Hiányzott belőle bármi együttérzés, mintha a legkevésbé sem lenne tisztában az általa okozott kényelmetlenségekkel, amelyek persze a legkevésbé sem voltak méltatlanok. Érthetetlen módon ebbe a látszólag üresnek tűnő, száraz fesztelenségbe valamiféle akaratlanul is megnyilvánuló meleg gondoskodás vegyült, az ő egymás iránti figyelmességük.

— Elnézést, mit csináljak?! — kérdeztem majdnem kétségbeesett hangon, túljátszva magamra utaltságomat.

— Itt maradok veled — felelte a női hang. Ez máris megnyugtatót, s kezdtem megszokni, a vakok világába csöppentem.

— Biztos? — maradtam az életösztön diktálta kiszolgáltatottság éber szerepében.

— Igen, itt leszek melletted.

Néhány sablonos kérdés után már gyerekesen őszinte lettem:

— Mióta vagy vak?

— Születésem óta.

— Tehát soha nem is szomorkodtál miatta?

— Igen, nem tudom, mit veszítek — válaszolta udvariasan, mintha egy idiótával beszélgetne.

— A ti világotok egy másik dimenzió, ami éppen olyan teljes, mint a mienk. Most jöttem rá. Ha az ember nem tudja, mit veszíthet, akkor lehet valami rossz is a vakságban? — úgy éreztem, ezt a kérdést már egy fokkal őszintébbnek érzi.

— Semmi, ha a látók nem akadályoznák lépten-nyomon az életünket.

— Igen. Ez egy vakellenes világ — jegyeztem meg. Buta közhelynek hangozhatott, de úgy hittem, máris meggyőződtem róla. Rosszul éreztem. Mit tudhatok én róluk!

— A látók nem is sejtik, hogy vakon is lehet dolgozni, gyereket nevelni, háztartást vezetni, főzni, mosni, takarítani, csak lassabban. Ha a szülők türelmesen állnak hozzá a vak gyerekükhöz, akkor az előbbutóbb mindent el tud végezni, legfeljebb időnként elvágja a kezét.

— Te is sokszor elvágtd?

— Persze, de aztán huszadjára megtanultam, hogyan kell például kenyeret szelni.

Közben a nő CB-je megszólalt: „A hetes teremben valaki...” Nem értettem, mit akarhatott a recsegő férfihang, a körülöttem zúgó láрма egyre jobban lenyűgözött. Félelmem terhe könnyebb lett. A nő elnézést kért a CB-rádió miatt, majd egy ideig még felszínesen válaszol-

gatott nekem. Aztán megint megszólalt a készülék: „A zenekar most jön ki...” „Igen? Merre járnak?”

— Elnézést! — szólt oda nekem.

— Semmi baj! — „Micsoda mázlisták!” — suhant át az agyamon. Sőt az is eszembe jutott, mennyire nevetségesek.

Pille nemsokára visszajött.

— A színpad előállt, indulni kéne — közölte negédeskedő hangon.

— Akkor én megyek is, sziasztok! — mondta a nő sietősen, és ezzel eltűnt. Éles kontraszt, a kellemes női illatot émelyítő férfiszag váltotta fel. A házigazda kínos ápolatlansága külön életet élt. Belefért. — „Már csak legfeljebb húsz perc, és kiszabadulok innen.”

— Itt vagyok! — kapaszkodtam belé lendületesen. — Messze van a színpad? Nincsenek sokan?

— Nem, tíz méter.

Aztán máris a színpadnál voltunk. A hangzavar még erősebb lett. A nagy sötétben elsőre sikerült a színpadra fellépni. Nem lehetett túl nagy, csak zavart, hogy nem látom, hol az eleje és hol a hátulja. Végül is mindegy, csak kezdjük már el! A technikus pultja nem volt tökéletesen lebélelve, így haloványan, de több ponton is gyéren világított. Megnyugodtam. Nem jött rosszul ez a figyelmetlenség. Véget vet ennek a buta szerepcserének. A vakok, mint segítők...

A látók, mert belőlük állt a közönség, maximum százan lehettek. Gátlástalanul társalogtak, éreztem, teljesen értelmetlen a jelenlétem. Ugyanakkor, mintha csak számítottam volna erre, a legkevésbé sem estem kétségbe. Hirtelen, józanabb tónusban félbeszakítottam a riportert:

— Szerintem feleslegesen beszélgetünk, senkit nem érdekel. Amikor az emberek azt hiszik, hogy nem látja őket senki, gátlástalanok lesznek. Ha nem látják az arcukat, azt hiszik, bármit megcsinálhatnak. — Pille zavarba jött, a kudarc nyilvánvaló lett, s a tömeg dacosan növekvő morajlása mintha tovább erősítette volna ezt a tényt.

— Halló, emberek! — kiabált bárgyún, türelmetlenül. — Egy kis figyelmet szeretnék! — Szinte egyáltalán nem reagáltak rá.

Aztán már nem szóltam emiatt, megpróbáltam én is megszabadulni az álarcomtól. Persze, nem sikerült maradéktalanul. Fura dolgokat mondtam. Például, hogy már nem tudok olyan jól és könnyen parodizálni másokat, mivel a személyiségem határozottabb, merevebb lett. Ebben azt hiszem, tévedtem. A figurákat manapság sokkal profibban szoktam levenni, a műfaj nagyüzemi mértéke miatt a munka első fázisában általában már meglévő klisékben gondolkodom, és abból keverem ki az adott karakter tényleges paramétereit, meghatározó stílusát. Meglepő kijelentésemmel valószínűleg hatni szerettem volna az arctalan tömegre. Azt is elmondtam, hogy aki nek nagy a képzelőereje, nem esik kétségbe a mesterséges sötétségben. Ez azonnal kiderül. A vakokról is beszéltem, de csak érzélgősen, közhelyesen, bártortalanul. Pillét mindez nem hatotta meg, ő is bele nyugodott a közönyös zűrzavarba. Mesterkélt viselkedése azonban

érezhetően türelmetlenebbé vált: nem tudja már velem megvalósítani önmagát.

Hazudnék, ha azt mondanám, hogy egy másodpercre sem figyeltek rám, mintha néha szívükbe talált volna reménytelen identitászavarom, az ember legbelső éréktelenségének a tudata, hogy előbb-utóbb mindenki belátja, hogy jelentéktelen, tehetsége, tudása, szakmai rátermettsége mennyire viszonylagos. Lassan hétmilliárd ember között igen csekély esélye van annak, hogy az ember bármivel is kitűnjön. Egykor gyermekművészként, ígéretes parodistaként indultam, még egy másik világban, és ma már nyugodtan tudomásul vehetem álmaim köddé válását. Gyenge és szürke lettem, és sok-sok illúzióval kevesebb. Nem mondtam ki ilyen nyíltan, csak épp az összes mondatomból ez áradt. Nem tudom, miért voltam ennyire őszinte.

Végre befejeztük a beszélgetést. Pille egy pillanatra sem értett meg. Ő végig a produkcióra épített, hátha be-bedobok majd néhány figurát. Csalódnia kellett. Ezúttal nem bohóckodtam. Idegesen, figyelmetlenül zárta le a beszélgetést: — „Köszönjük szépen Bagi Ivánnak, hogy eljött hozzánk!” — Megtapsoltak, igen, tapsoltak az emberek, lanyhán megtapsoltak. Szerény örömmel nyugtáztam, hogy a nulla, sőt ellenséges fogadtatáshoz képest valami átment, még így is. Ugyanakkor érthető elégedettségem súlytalan és védtelen maradt, lágy tompasággal az élet vibráló idegenségével vegyült. Bizonytalan voltam inkább és szomorú, megint azt éreztem, hogy súlyos élményritkulásban szenvedek. De aztán rögtön jött a hízelgő izgalom: Mindjárt kimegyünk innen, nemsokára látni fogok!

Kifelé egyszerűbben, gyorsabban haladtunk. „Emberek, utat!” — kiabálta Pille. Mentünk, lépdegéltünk. Már a lépcsőház közelében jártunk, és akkor történt valami, mint amikor a mélyről előcsikart, akaratlanul kiprovokált életerő váratlanul visszanyeri uralmát a dolgok fölött. Félóráig csak egy elesett, szerencsétlen világtalan voltam, aki fizikai helyzetét tekintve észrevétlenül eggyé vált a vak férfival, az ő dimenziójába került, és akkor jött a félelmetes pillanat, aminél kegyetlenebbet, józanabbat nem tapasztaltam. Pille éppen segítőkészen azt magyarázta, hová lépjek, mikor egyszer csak a semmiből eléem tárult az egész lépcsőház, melyet körülölelt és átítatott a világo sság. Nem tudtam, mit mondjak: brutális volt azt érezni, hogy ő még mindig nem lát, én meg már igen. Így, ebben a sorrendben. Valami értelmezhetetlen minőségű dinamizmust éreztem, testem titáni erővel kokettált, szuperszonikus lettem. Szerettem volna újra felfedezni a világot!

Két nap múlva jócskán lecsengett újonnan jött lelkesedésem, betelörödve leminősítettem: kiéhezett érzékiségem önáltató agymenésbé silányult. Mostanra már nem maradt belőle semmi. Hát ennyi. És még valami: akiknek vannak szülei, azok a jelenné váló múltba eresztik mélyre hatoló gyökereiket, és általában hosszú ideig élnek. Nekünk, sérülteknek, árváknak nem adatik meg ez a

stabil állapot, ezért a magunkfajták hamvas vénségükkel addig élősködnek a látszatokból, míg el nem fogy az erejük. Mi mindig magunkra szorulunk, magányosak vagyunk, és felélt életünket nincs, aki jóváírja. Ma még engem is a holnap energiái hajtanak, de már vénségem vérét szívom. Nincs tovább, tudom. Egészségem készletei elfogynak, napjaim letelnek. Mégis megérte, s ha egyszer legyőztem az ördögöt, máskor is legyőzhetem. Isten pedig mindig megbocsát. Kiszálltam végre magamból, a csíra öntudatra ébredt, képes lesz szeretni.

OLÁH ANDRÁS

kivétel

*torkomban érzem a rendhagyó igék dühét
pedig azt hittem folytatásod leszek
s hogy maradunk kivételek
de képtelenség téged megtartani
cigarettád illékony füstje körbeússza
a mélyrétegek kristályhibáit
nyűgösen nyikkan a szék
ahogy az ölembe kucorodsz
— leáztatott bélyegek vagyunk
üresen tátognak bennünk a szavak
s ahogy kidöntött fa törzsén hever a beteg nyár
és átadja kihűlt üdvözlését
úgy holnap tőled is védelmi pénzt
kér majd a megvakult emlékezet*

belenőve a csöndbe

*szökőár pusztított
a romokon szerelmet szerelnek
reménytelen szeretők
a sóhajok megtelnek szavakkal
mint a penész-dohos kórházi mosdófülkék
álmait bontja az est — belenövünk a csöndbe —
jó itt kölcsönben élni veled
ahol már a halál sem mer a szemünkbe nézni*

BOTH BALÁZS

Barabás Miklós: Zrínyi Miklós (1842)

*Istenem, hát nincs, aki győzne
földrésznyi gyalogság ostromával.
Lakótornyom láng nyalja körbe,
kosoktól omlik a keleti várfa,*

*s a hű emberfő, halálra érve,
tüzes földre hull, mint az alma —
Nyíljon meg nekünk egeid fénye,
adj Uram jelet a végső rohamra!
Kihunyni ne hagyd hitem őrlángját,
a kő már pergamen, veszve a gát.
Ha sírboltnyi eged is roskad ma rám,*

*erős lesz lelkem, mert te vagy a bástya —
Kitörni kell, nem csapdába zárva,
csikaszként pusztulni, árulók vasán.*

Munkácsy Mihály: Liszt Ferenc (1886)

*Jövő zenésze, hírhedett mester,
tél-fehér glóriás komor arckép,
szféráknak vezényelsz két kezeddél,
s mint Vergilius Dantét*

*vitte ember-nemlépte tájra —
Szavak nélküli imádság zenéd,
égbeszökő statikája!
Elsüllyedt városok ködlenek feléd*

*abbé, s csak szívedet hallgatod,
a ritmus ütemét e vég közeli órán,
hol sütt fel majd balcsillagzatod,*

*Weimar, Sopron, Párizs, Doborján?
Megírtad, amit négy halott;
menny és alvilág üzent a kottán.*

Mednyánszky László: Hegyi táj (1897 k.)

*A halbórszürke egek lapját
északi szél sikálja
növendék fenyvesek sötétlenek
oldalt foltokban úszik a pára*

*lánc talpak nyoma fölsebezve
írtásokkal a dombhát
halott gigászok törzsét
szekercék darabolják*

*egy sziklába dörej visszhangja nőtt
a távolság múlhatatlan
visszavonuló nyomsávot őriz
évek óta ez a katlan*

*fasorba mederbe vesző árnyat
ásónyom elég az első csontig
enyhületlen szorongás
ami a tájra rajzolódik*

Darvas-Kozma József csíkszeredai plébánossal

KOZMA LÁSZLÓ

Msgr. Darvas-Kozma József pápai káplán, c. esperes, plébános Csíkszentsimonban született 1950. július 25-én. Középiskolai tanulmányait Gyulafehérváron a kántoriskolában, valamint a Hittudományi Főiskolán végezte. Dr. Jakab Antal püspök szentelte pappá 1977. június 19-én Gyulafehérváron. Gyergyószentmiklóson, Csíkszeredában, Nyárádton teljesített szolgálatot, 2001 óta a csíkszeredai Szent Kereszt felmagasztalása plébánián. Működéséhez kapcsolódik a Makovecz Imre által tervezett millenniumi új templom felépítése. Születésével kapcsolatosan édesanyja, László Anna kedves szavait idézzük: „A fiam akkor született, pontosan kendernyírvéskor, akkor a virágos kendert nyőtték július huszonötödikén. A leánynevem László Anna, s akkor született vót, a nevem napjára. S mikor hazajöttek a munkából, hát az én uramat kioktatták, hogyan köszöntsön engemet, hogy nevem napjára fiam született.”

Honnan származik családod, milyen hitet örököltél?

A családunk fő fészke Csíkszentsimon, Alcsíkban, Csík vármegyében. Az anyai és az apai részen levők mind vallásos, imádságos személy munkásemberek voltak, többnyire földművesek. Édesanyám ágán a dédanyámat özvegy Imádkozó László Gergénének nevezték, tizenhat gyermeknek adott életet, tizenkettőt fölnevelt, többek között nagyapámat, édesanyám apját. Azt mondták, bárhová ment a mezőre dolgozni, a kezében ott volt a rózsafüzér. Édesanyámat ő nevelte föl, mert a nagyanyám korán meghalt. A nagyapámat ugyanis a románok 1927–28-ban három évre behívták munkaszolgálatra, valahová Bessarábiába, ez alatt nem járhatott haza. Amikor a nagyapámat elvitték, akkor nagyanyám a harmadik gyerekkel, az édesanyám kisebbik testvérével volt várandós, a szüléskor nem volt orvos, nagyanyám a szülésben a gyermekkel együtt meghalt. Nagyapám a munkaszolgálatban erről nem tudott, a szomszédok nagyanyám nevében írták mindig a levelet nagyapámnak. Amikor jelezte, hogy leszerel és hazajön, akkor az állomásra az utca népe kiment és úgy várta a nagyapámat. Mikor kérdezgette, hol van a felesége, előállt az egyik bácsi, mondta, hogy János szomszéd, a feleséged a gyermekszüléskor meghalt, és meg akartunk kímélni téged, hát ezért én írtam a feleséged nevében a leveleket. Nagyapám tudomásul vette, többé nem nőült meg. Az édesanyja, azaz dédanyám és ő együtt laktak, a két gyermeket fölnevelték. A dédanyám 96 éves korában, Úrnapján

elindult a templomba, a hárászkendőt feltette a fejére, de a kapunál megtért. Édesanyám mondom el, hogy megkérdezte, hogy nannýóka, hát miért tért meg, miért jött vissza. — Nekem az Úr Jézus azt mondta, hogy ma nem kell menjek a templomba, mert ma hazaszólit. Letette azzal a hárászkendőt az ágyra, leült, hanyatt dőlt és meg volt halva. Ilyen volt a dédanyám, Imádkozó László Gergéné.

Édesanyám a dédnagymamától az imádságos lelkületet, valamint az emberi személy méltóságának a tiszteletét vette át és adta tovább nekünk is. Bennünk, különösen az anyaság iránt, megvolt a fogékonyság meg érzékenység, hogy nagyanyánk és a gyermeke a gyermekszülésben halt meg. A családban nagyon tudtuk mi tisztelni a várandós vagy kisgyerekes anyákat. Az apai nagyszülőknél, mint a többi székely családban, volt a vasárnapi istentisztelet, a szentmise, meg a közös imádság.

Mikor 1953-ban megszületett az öcsém, ő volt a harmadik gyermek, a családunkat nagy megpróbáltatás érte, mert édesapámat elvitték a Duna-csatornához kényszermunkára. Az öcsém még nem volt két hetes, édesanyám három gyerekkel maradt a földet megművelni. A kvótát gabonából, húsból bé kellett szolgáltatni. Ezért nagyon nehéz volt neki dolgozni, a csecsemőt bizonyos időközönként meg kellett etetni, tisztába tenni. Nagyon nehéz napjai voltak édesanyámnak, emlékszem, éjszakánként a szövőszéket, az osztóvátát mindig fölállította, s azon szőtt gyapjú dolgokat. Máskor meg pamut anyagot használt föl, asztalterítőket szőtt, ezeket időközönként bevitte Brassóba, ott értékesítette, ennek az árából teljesítette a beszolgáltatást.

Egyszer, amikor édesanyám szőtt, fölkapaszkodtam az ablak melletti padra, átellenben közel volt a vasút, ez nagyon érdekelt bennünket, így aztán az ujjamon számolgattam, hogy ez a vonat, az a vonat, és akkor egy hosszú vonat, és azzal jön haza édesapám. Édesanyám szerint addig soha nem mondtam. Ez már két hónappal azután volt, hogy édesapámat elvitték. És úgy is történt, hogy aznap egy hosszú teherszerelvény megállt, nem engedték be az állomásra, s édesapám azzal jött haza. Engem a nagyszüleim akkor össze-vissza csókolgattak, és azt mondták, hogy ebből a gyermekből proféta lesz.

Az iskoláidat hol végezted, milyen hitoktatásban részesültél?

1957-ben mentem iskolába, az első osztálytól kezdve hittanóra is jártunk, ez a templomban volt mindig, mert az iskolában nem lehetett. Elmentünk a templom sekrestyéjébe, vagy pedig a szentsimoni plébánia egyik termébe. Egy vincés nővér tartotta az oktatást, rajta kívül idős Gergely József kántortanító is foglalkozott velünk, nagytudású, katonás ember volt. A tanulás mellett az otthoni munkákból is kivettük a részünket. Például a disznókat, juhokat, teheneket el kellett látni, a teheneket meg is kellett fejni. Ha a szülők nem jöttek haza, akkor nekünk ez volt a feladatunk a tanulás mellett. Nagyon szerettem, mikor erdőre mentünk, mert akkor édesapámmal sokat beszélhettünk.

A plébános, Barabás Márton Csátószegen lakott, onnan látta el Szentsimont is, a káplánja, Szabó Sándor pedig átköltözött Simon-

ba. Nagyon szerettük, mert a gyerekekkel külön foglalkozott, a templomkerítésben játszott velünk, kicsikkel, nagyokkal, számháborúzni ott tanultunk meg. Az októberi, májusi ájtatosságra szívesen mentünk, meg ministrálni is, és felkészített az első áldozásra, akkoriban az első osztály után már első áldozáshoz engedtek. 1955-ben jött ki Márton püspök úr a börtönből, és 1955–56-ban már bér-mált, Csíkot végiglátogatta. Akkor az első, második, harmadik osztályos gyerekek is bér-málkoztak, mert bizonytalan volt, hogy vajon lesz-e még alkalom arra, hogy a püspök szabadon járhasson-kel-hessen a hívei körében. Ez a püspök úrnak mintegy diadalútja volt, amit aztán le is tiltott az állam, és szobafogságra ítélték. Nekem az első gyónásom volt, eléggé izgultam, hát jaj Istenem, mindent vajon átgondoltam-e, minden az eszemben van-e. A nővér észrevette, azt mondta, hogy Józsika, nem kell félni, ami eszedbe jut, azt mondjad. A nővérnek ezt a gesztusát nem tudom elfelejteni, mert mindig visszacseng a fülembbe, hogy itt nem kell félni, ami az eszünkbe jut, azt mondjuk el, a többit az Úristen úgyis tudja.

A tisztelendő úr, Szabó Sándor lett a falunk első plébánosa is, amikor a plébánia önállósult. Nagyon szerettük a pap bácsit, megfigyeltük, hogy nemcsak a szentmise idején van a templomban, hanem máskor is bemegy és imádkozik. És este egyedül, mikor a templomot bezárták, utána is bement és imádkozott, még a kéztartását is megjegyeztük és próbáltuk leutánozni. Aztán Szabó Sándortól az állam megvonta a működési engedélyét, meghurcolták, és egy fél-éven át nem misézhetett. 1965-ben a plébánosunkat elvitték a fekete kocsival, ekkor a szomszédos faluból jött a nyugdíjas plébános misézni, és amikor az oltárhoz ért, ennyit mondott: „Keresztények, sír-jatok.” Mindenki sírt. Én a kórusban voltam akkor fúvó-nyomó, és nagyon emlékszem, milyen megrendült volt mindenki, és éppen csak ezt kellett bemondja, mert azt a szentmisét a hívek végig sírták és zokogták. Szentsimonból aztán tizenhárman voltak a kissze-mináriumban, ami Szabó Sándor működésének is köszönhető.

Szüleid hogyan fogadták, hogy a papi hivatást választod?

Emlékszem, amikor bejelentettem, hogy pap akarok lenni, minden-áron Fehérvárra megyek, akkor édesapám azt mondta, hogy fiam, jól gondold meg, és olyan pap légy, hogy népünkre szegényt ne hozzá! Hát én ezt igyekeztem megvalósítani. Végül sikerült, hogy felvegye-nek Gyulafehérvárra, utána tíz évet, 1967-től 77-ig Gyulafehérváron voltam, négy év gimnáziumot és hat év teológiát végeztem.

Aki kérte, azt a gyulafehérvári kántoriskolából automatikusan átvették a teológiára. Ez volt az egyház számára jóváhagyott kis-szeminárium. Az első év után egy piarista atyát, Simó Istvánt neveztek ki magyartanárnak, megszerettette velünk a könyveket. Nála olvasni kellett, minden magyar neves költőtől verseket kívül-ről meg kellett tanulni. Az akkori neves, de az állami tankönyvek-ben nem szereplő költőket is bemutatta. Szerettük Dsida Jenőt, megismerkedtünk a *Psalmus Hungaricusszal*. A tanár úr sokat olva-

sott föl Mécs Lászlótól meg Sík Sándortól. Sík Sándor *Székely pap* című versében visszacseng, hogy „Századok óta kullog fenekedve / Faluja körül a farkas, a medve”, hát itt a Székelyföldön ezt a szimbólumot nagyon is értettük. Az 1970–71-es tanévben tanultunk például Illyés Gyuláról, a tanárunk elmondta, hogy ő írta azt a verset, hogy *Egy mondat a zsarnokságról*, és akkor el is szavalta. Elmondotta, hogy 1957–58-ban Kolozsvárott, ha valakinél ezt a verset megtalálták, legalább tíz évet kapott. És senki a tanárunkat nem súgta be.

A zenét Gál Alajos tanította. Ő elvitt bennünket Magyarigenbe, ahol megnéztük a magyar tömegsírokat. 1849-ben Avram Iancu vezérei végig az Ompoly mentén föl Zalatnáig, az Aranyos mentén és Hunyad, Zaránd megyében mindenütt a magyarokat lemészárolták. Különösen a nagyenyedi vérengzésről följegyezték, hogy milyen kegyetlenséggel hajtották végre.

Vagy átmentünk Borberekre, gyönyörű gótikus temploma van, amelyet Hunyadi János javíttatott. A tetőzete akkor már romlásnak indult, az oldalablakon tudtunk bemenni. Hordalékkal, szeméttel a régi szentségház aljáig föl volt telve. Az a benyomásom alakult ki, hogy elpusztul az a nép, amely Krisztust nem tudja a maga körében tartani és megbecsülni, csak a hit lehet a menedékünk.

A teológián volt dolgozok a Securitátéval?

1974-ben volt, hogy Márton püspök atya kiment Rómába a püspöki szinódusra. Ezt az alkalmat használta föl a Belügyminisztérium, és 1974. március 8-án kijött a teológiára. Hívtak Dr. Nemecek József rektorhoz, felmutatták, hogy ügyességi felhatalmazásuk van, hogy a teológián bárhol kutathatnak. Bizonyos könyveket kértek, hogy vigyem föl, mutassam meg és adjam át. Ezután egy hónapon keresztül meg kellett jelenjek a gyulafehérvári Securitátén, mindig más-más ember foglalkozott velem. A leveleimet mindig elfogták, fotózták. Mikor már lehetett, kikértem az anyagomat, vagy nyolcszáz oldalt kaptam, rendszeresen figyeltek, fotóztak. Ellenőrizték, hogy a fiatalok közül kikkel tartok kapcsolatot. Nyáron beépített embereket küldtek, hogy látogassanak meg, és nézzék meg, mivel foglalkozom, mit csinálok, vagy a szomszédaimat keresték meg a helyi rendőrség részéről, hogy valamilyen hibát vagy rosszat mondjanak rólam. A kérdésük mindig ez volt, hogy régi regényeket, s a történelmi tárgyú műveket értették alatta, olvas-e és hol tartja. Érdekelték őket például az Erdély és Magyarország történetével foglalkozó könyvek.

Nyaranta mint kispapok egymást meglátogattuk, közös programokat szerveztünk fiatalokkal. Szívesen elmentünk a Szent Anna tóhoz sátorozni két-három napra, vagy pedig a csíkszentimrei Büdösbe. Ezek azért voltak jók, mert a nagyvilág szeme elől el lehetett tűnni, legalábbis mi azt gondoltuk. Azonban ekkor is ránk álltak, titokban fényképet készítettek, utána ősszel a Belügyminisztérium szervei mindig hívtak, a képeket elénk tették, tessék, itt voltak, miről beszéltek, milyen összeesküvést szőttek. Mindegyre ezt akarták ránk sütni, hogy mi történelmi revíziót akarunk, Trianont nem fogadjuk el, nacionalis-

ták vagyunk, és más nemzeteket gyűlölünk. Éppen ezért ebben az időben Ceausescu-brosúrákat vásároltam, különösen azokat a beszédeit, amikor Hargita, Kovászna vagy Maros megyében járt. Ugyanis ilyenkor érintette a románok és a magyarok együttélését, szép szövegeket mondott, s dicsérte, hogy milyen jogaink vannak. Hát, amely mondat megfelelő volt, azt kívülről megtanultam. Amikor így vallattak, utána általában össze kellett foglalni és leírni, hogy mit kérdeztek és mi volt az én álláspontom. Ilyenkor odaírtam, hogy Nikolae Ceausescu ezt és ezt mondta Csíkszeredában tett látogatásakor.

Vidéki plébánosként közeli kapcsolatba kerültél a mezőgazdasággal.

Erdélyben s országszerte a mezőgazdaság a legmélyebb ponton van, mert a téjesítéssel valahol kiölték a föld szeretetét, és különösen a földműves munka szeretetét. A föld mindig eltartotta az embert, meggazdagodni nagyon nem lehetett belőle, de élni igen. Ezért már a változás után nagyon fontosnak tartottam a földbirtok megőrzését. Mikor oda kerültem, Nyárádtőn s a hozzá tartozó tíz filiában igyekeztem a meglevő földeket mindig megművelni, sőt gyarapítani. A híveim is mellém álltak, bíztak bennem. 1994-ben Lőrincfalván a Nyárad mentén megvásároltam a kollektív gazdaság magtárát, a szénatároló és gépjavító műhelyét a hozzá tartozó területtel együtt, és ott alakítottuk ki a gazdasági egységünket. Még a kommunista diktatúra idején is volt öt hektár szántónk, és azt a híveink között kipercelláztuk, kedvezményesen lehetett bérelni, megszántottuk és előkészítettük vetésre, általában kukoricát vetettek, mert otthon állatokat tartottak, disznót hizlaltak. Mikor a változás beállt, éltünk a törvény adta jogainkkal, az egyházi javakat visszakértem, ha nem adták, akkor törvényre mentünk. Minden egyes földparcelláért pereskedni kellett, végül sikerült 20 hektárt visszaszereznem. Mellé még vásároltam, különösen magyar hívektől, akik fölkinálták a földjeiket. A nyárádtői plébániának 45 hektár szántót vásároltam, és még 10 hektár gyümölcsöst, valamint erdőrészt is. Én 5 hektárt kaptam, és 60-at hagytam magam után. 1995-ben a szász államnál pályáztunk, megnyertem egy 81 ezer márkás támogatást mezőgazdasági gépekre. Teljesen új aratócséplőt vásároltunk. Annyira modern volt, hogy nyakkendőben lehetett a kabinban ülni, légkondis, ugyanakkor elektronikus kijelzésekkel ellátva. A szemveszteséget, egyebet pontosan kijelzett, vagy leállt, ha a gabona nedvességtartalma olyan volt. Kaszálógépet, krumpliszedő gépet, szalmaprést vásároltunk. Ezen kívül az amerikai magyarok székely alapítványánál pályáztunk, és tudtunk vásárolni egy modern traktort. A volt Kelet-Németországból két kisebb traktort hoztunk be. Végül pályázatok révén a teljes gépi felszerelésünk megvolt, még földgyalut is vásároltunk, amelynek megvoltak a tépő részei, hogy 60–70 centi mélységig föl lehetett a földet szaggatni, s rigolózni is lehetett. 1998-ban az árvíz nagyon visszavetett bennünket. Mikor 1981-ben odakerültem Nyárádtőre, én voltam az egyedüli munkakönyves alkalmazott. Mikor eljöttem, 13 munkakönyvvel alkalmazott munkásunk volt. Ebben benne van a két harangozó kántor,

a többiek pedig asztalosok, mezőgépészek, technikusok, akik a földet megművelték. 2000-ben 120 tonna búzát hagytam raktáron, 50 tonna sörpát, és arattak 70 tonna kukoricát. Példát akartam mutatni, hogy kevesen vagyunk, de ha összefogunk, sokra vihetjük. A lelkipásztori munkához számomra a fizikai munka végzése is hozzátartozott, és hogy az egyházi javakat úgy felhasználni, hogy a családjaink is megéljenek, valamint az egyházközség anyagi kiadásait is könnyebbítsük.

*Állomáshelyeidhez
egy-egy új templom
építése is kapcsolódott.*

Idekerülésem kezdetén az érsek atya azzal bízott meg, hogy a deszkateplom helyett templomot kell építeni. 2000-ben rendbe tettük a plébániát, 2001-ben pedig Makovecz Imre bátyámmal fölvettem a kapcsolatot, egy negyedórát kértem, két és fél óra lett belőle. Elmondtam, hogy mivel a magyar millennium éve van, szeretnénk, ha ezen a templomon a történelmünk is tükröződne. Rá két napra faxon elküldte a látványtervet. Ekkor meghirdettem a hívek felé, hogy templomot akarunk építeni, fölvettem a kapcsolatot ezzel a világhírű építésszel, s ő felajánlotta, hogy a munkájáért nem kér semmit. Az építés költségeire gyűjtést indítottunk, az építési engedély megszerzése azonban bizonyos nehézségekbe ütközött. Az engedélyező hatóság abba kötött bele, hogy ajánlana valakit, akivel terveztessünk másikat, mert ez a templom eurázsiai gondolatot közvetít. Mondtam, hát mi onnan jöttünk, ez a múltunknak is velejárója. Hiszen nyolcszögű a templom, nem kerek és nem éppen jurta, ahogyan ők látták, jelképesen idézi történelmünket. Erre, hogy minek kell tíz kereszt. Azt válaszoltam, hogy az a tíz magyar évszázadot jelképezi. Kifejezi azt, hogy egyetlen évszázadunk sem volt keresztthordozás nélkül, és hogy a jövőben is szükség lesz áldozathozatalra. Ahol a hajlékban, a jurtában a tűzhely szokott lenni, ott van az oltár. Mert a keletelt templomokban az emberek egymás arcát nem látják, csak a szentélyt, az asszisztenciát, itt pedig körbeüljük, látjuk egymást. Mi, akik együtt imádkozunk, énekelünk, Jézus tanítását hallgatjuk, meg az áldozatban részt veszünk, akkor szocializálódunk, és kint az életben, az utcán is meg a hivatalokban, a munkahelyeken is könnyebben megismerjük egymást. Tehát a nemzet ereje és az összetartozás ereje itt a Krisztus oltára körül indul el. Fönt az égre nyíló szem látható, ott, ahol régen a füst kiszállt, most a nap fénye hatol be. Kifejezi azt, hogy az Ige testté lett, és közöttünk lakozik. Az oltár Krisztust jelképezi. És azért vesszük körül az oltárt, hogy halálodat hirdetjük, Urunk, és hittel várjuk föltámadásodat, amíg el nem jössz. És fönt, a kupola körül négy angyal, a lábujjuk hegyétől a szárnyuk hegyéig öt méter negyven centi magasak, százötven kilós szobrok vörösrézből, vasszerkezetre applikálva. Nagy Ödön helyi művész munkája. A templom belsejében Imecs László szeredai művész faragásai jelzik a keresztút stációit. Az építést 2001. szeptember végén kezdtük el, sikerült a román állam támogatását megnyerni, a magyar államtól is kaptunk valamennyi segítséget. Magyarországi egyházközségek is segítettek, külön megemlítem a Budapest Szentimrevárosi plébániát, testvér egyházközségünket, a Pest megyei

önkormányzatot és Zala megyét. A nagyharangunk a Szűzanya tiszteletére van szentelve, a középső Szent István, s a harmadik Szent László tiszteletére. A „magyar szent család”, István, Imre, Gizella ábrázolása az altemplomban is megtalálható.

Mi lehet jövőnk, megmaradásunk biztosítéka?

Mindenütt, ahol magyarok élnek, értékek vannak, annál inkább, mert bennünk, magyarokban megvan annak a tudata, hogy felelősök vagyunk a múltunkért, a jelenünkért és a jövőnkért is. És mint a székely kapu üzenetében, a galambbúgos rész azt jelenti, hogy olyan személyek is tartoznak hozzánk, akik ezelőtt száz, ezer évvel vagy még régebben éltek. Mert értékeket vettek át, gyarapítottak és adtak tovább. Az elszakításkor Nagy-Magyarországot 1920. június 4-én délután itt, Erdélyben is minden templomban elharangozták. Viszont ezt a ránk kényszerített helyzetet nem mi akartuk, hanem mások sózták a nyakunkba, keserítették meg az életünket, és ezt mi soha nem tudjuk úgy elfogadni, ezért bennünk megvan az anyaország fele is az összetartozás érzése, tudata.

Édesanyám még most is őrzi nagyapám katonai képét, amikor méneshusár volt 1914–16-ban. Amit kaptak kitüntetések, a családok mindig ereklyeként őrizték. Ritka volt az a család, ahol nem volt valamilyen, a magyarság múltjára utaló emlék. Vízkeresztkor, házszenteléskor a tisztaszobában fogadtak az emberek, én minisztránsként vettem részt. A tisztaszoba volt az, ahová a papot, esetleg a vendéget beengedték, mást oda nem. Ott lehetett látni a család valamelyik katona tagját, ott volt a 13 aradi vértanú képe, alul Kossuth imája, vagy más történelmi festmény, esetleg Munkácsy-képek fotói. Ez azt jelentette, hogy Erdélyben van egy ilyen, a történelmi múlthoz kötődő erős ragaszkodás, és ezt a hagyományt mindig adták tovább. Mi, gyerekek azt tudtuk, hogy a hivatalos román történelemtanítás csúsztat, ferdít. Ha meg könyvhöz jutottunk, amit Magyarországon adtak ki, szívesen olvastuk, és azokból tájékozódunk. Él bennünk az összetartozás érzése, szeretnénk, ha az anyaországgal ez határozná meg kapcsolatainkat.

A hegyoldalon sokszor csodálhatunk meg hatalmas fenyőket, mint-ha a sziklából magából nőnének ki.

A fák erősebbek, tartósabbak, ha sziklán nőnek. Mert ott, ahol víz bőviben van, a fa tud nőni, s az évgyűrűi ezért nagyobbak. Nagyobb a nedvességtartalma is, viszont nincs meg az az ereje, tömörsége, mint a sziklán nőtt, vagy éppen a száraz időszak miatt lassan fejlődő fának. A fák a szél kihívására a gyökereikkel válaszolnak, s még jobban megkapaszkodnak. Ahogy megyünk el a csikszeredai fürdő mellett, a marton látható néhány fenyő: a föld már a gyöke-
rek alól kihullt, de a fák gyökerei legalább olyan vastagok, melyekkel még kapaszkodnak, mint a fák törzse. Meg szoktuk mutatni, hogy lássátok, mennyire élni akar ez a fa, hát nekünk is a szülőföldet legalább ilyen odaadással kell szeretni és így kapaszkodunk, hogy ne veszítsük el.

Egy betegség története — a hit ereje

KORMOS JÁNOS

1952-ben született Hajdúböszörményben. Matematikus, informatikus, egyetemi tanár, a Debreceni Egyetem Közgazdaság- és Gazdaságtudományi Kar dékánja.

Római katolikus vagyok, gyermekkoromban, Hajdúböszörményben hívó emberek között nőttem fel. A családi környezet természetessé tette számomra a templomba járást, évekig rendszeresen ministráltam. „Amikor még gyermek voltam, úgy beszéltem, mint a gyermek, / Úgy gondolkodtam, mint a gyermek, úgy ítéltam, mint a gyermek. / De mikor férfivá nőttem, elhagytam a gyermek szokásait.” (1Kor 13,11)

Felnőttként a hitem megmaradt, naponta imádkoztam/imádkozom. Az országot, világot járva mindig betértem a templomokba, megköszöntem a Jó Isten eddigi segítségét, és kértem figyelmét, jelenlétét életem további szakaszában is.

Február végén komoly műtéten estem át. Egy korai fázisban felfedezett daganatot távolítottak el a szervezetemből. Jelenleg a felépülés stádiumában vagyok, az orvosok szerint az esélyeim a további élethez jók. Az elmúlt időszak sorsfordító szakasz az életemben. Az utóbbi hetek megpróbáltatásait csak a Jó Isten, a Teremtő segítségével, jelenlétével tudtam/tudom átvészelni. Ekkor, legnagyobb elesettségemben az Úr nem hagyott magamra, nyilvánvalóan és egyértelműen megmutatkozott. Tudom, az Úr minden teremtményét ugyanazon figyelemben, gondviselésben részesíti. Mégis azt kell mondanom, én *a Teremtő kiüntetett gondoskodását éltem és élem meg*. Mintegy ötven év után újra képessé tett Őt meglátni, meghallani és megérezni.

Jelenleg még nem ismerem a betegségem teljes lefolyását, végső kimenetelét. Emberi-orvosi értelemben az nem is tudható. Azt viszont biztosan tudom, az Úr velem van, vigyáz rám, ezért fel fogok épülni, meg fogok gyógyulni. Ebben a hitben, bizonyosságban írom ezeket a sorokat. Tudatában annak, hogy „most csak töredékes a tudásom” (vö. 1Kor 13,12), de Isten kegyelméből — ha csak ezen a szinten is — újra megértettem, mit jelent a hit, a remény és a szeretet.

A Teremtő feladatokat, teendőket is láttatott meg számomra, amelyeket a felépülést követően el kell végeznem. Ezek egyike, hogy az új ‘tudásomat’ — élményeimet, tapasztalataimat — az egyéb adottságaim, lehetőségeim felhasználásával osszam meg embertársaimmal. Ez az én személyes küldetésem. Ezt az írást is a ‘teljesítés’ szerény részének számnom, amikor beszámolok az Úr által küldött üzenetekről, a hitemet megerősítő élményekről. Tudom, hogy az alábbiak túlzottan személyes jellegűek. Remélem, ez az őszinte, közvetlen jelleg az írás hitelességét növeli. Tudom azt is, hogy sokan megélték, megélnék hasonlókat, a ‘boldogok’ hitük megszületésétől kezdve minden nap az általam most meg-

tapasztalt közösségben élnek az Úrral. Bízom benne, számukra sem teljesen érdektelenek a hitében megerősödött társuk gondolatai.

Az alábbiakban általam használt terminológia időnként vélhetően zavaró lehet a Szentírás értő-elemzői, a hittudomány művelői, de még a hitüket egyházi körben gyakorlók számára is. Az efféle hibákért elnézést kérek! A matematika alkalmazásaival, az informatikával foglalkozó emberként nem volt céлом, de hetekkel a műtét után erőm sem volt hozzá, hogy az írást ebben az értelemben tökéletesítsem.

A hitet tápláló kapcsolat

A szóban forgó időszakban rám, a gyarló emberre mindvégig a különböző szinteken és formában megjelenő gyengeség, félelem, a rossz gondolatok általi megkísértettség, és a vissza-visszatérő hitetlenség volt a jellemző. A Teremtő mindezekre végtelen Bölcsességével, Erejével és sugárzó Szeretetével reagált. És végtelen türelmével. Akkor sem hagyott el, amikor a sokadik megerősítés után is még mindig féltem, kételkedtem, aggodalmaskodtam.

A néhány hét alatt lezajlott események: a kolonoszkópia pozitív eredménye, készülés a műtétre, elrendezni a magánélet és a munkahely leg-sürgetőbb dolgait, a műtėti-kórházi sokk, a gyógyulás során előforduló komplikációk feldolgozhatatlanok voltak számomra. Sem tudati, sem érzelmi síkon nem tudtam ezeket az eseményeket kezelni minden külső emberi segítség ellenére sem. Imáimban nagyon erősen kértem Isten segítségét, vágytam, hogy Vele beszélhessek. Mindig büszke voltam az akaraterőmre, a küzdeni tudásomra, de megértettem, ez esetben csak az Ő áldásával van esélyem megnyerni a harcot a gonosz kór ellen, amely alattomosan megtámadta testemet. A gondolataimban, a lelkemben néma, de nagyon erős sikolyszerű kiáltásokat hallattam. A Teremtő volt olyan kegyes, hogy meghallgatott, odafigyelt rám. Eb-ből tudtam töltekezni, erőt meríteni, a félelmeimet oszlató válaszokat kapni. Az *Úr visszaadta, illetve megerősítette a hitemet*, és ezzel az egyéb erőimet is mozgósította. Már nem voltam egyedül, *napról-napra tanú-jelét láttam és látom Isten gondviselésének*.

Hogyan talált meg engem az Úr, a gyakran túlzottan is racionálisan gondolkodó, a mindig mindent megérteni és megoldani akaró kutató embert? Hogyan ajánlott közösséget nekem? A műtétet követő, lényegében még kábultságban eltöltött 1–2 napra, de főleg az éjszakákra a rettegés volt a jellemző. Az érzéstelenítők, fájdalomcsillapítók hatásának is köszönhető hallucinációkkal, víziókkal teli időszakot én úgy éltem meg, hogy az érzékszerveim, főleg az agyam fokozott működésben volt. Az elkapott félszavakból, a látott vagy csak képzelt képekből, a rossz közérzetből és gyengeségből rendre a legrosszabb következtetésekre jutottam. Ez érezhetően emésztette energiatartalékaimat. Ekkor *szólt hozzám az Úr* egy korábban még soha nem észlelt, nem használt kommunikációs szinten. Álmokról fogok beszélni, de a Teremtő a hagyományos álmoképektől jelentősen eltérő vizuális élmények révén juttatta el hozzám üzeneteit. Az *Úr így mutatta meg magát*. Nagy elesettségemben nyugalmat, hitet, erőt adott. A lényé átvárt, az agyammal, hitem-

mel erősen koncentrálni, mintegy behunyt szemmel az említett ismeretlen képi világban láthattam is Őt: az Erőt, a Bölcsességet, érezhettem a Szeretet melegségét. A retteget ezen az egyetlen módon voltam képes megélni s túlélni. A szokásos agyi tevékenységeim, emberi kvalitásaim ehhez kevésnek bizonyultak. A felépülés időszakában megjelenő féltelmek, aggodalmak legyőzéséhez is rendre szükségem volt a segítségére. A hallucinációk, víziók során a konkrét képek többnyire riasztóak voltak. De közben megértettem, mekkora érintetlen területe van az agynak — a szellemnek, a léleknek. Egy nagyon gazdag világ létezik, amiben mi emberek nem, vagy csak alig élünk. Ezen szellemi/lelki világ csatornáin keresztül van esélyünk megtalálni az Urat, beszélgetni a Teremtő Erővel, az Isteni Bölcsességgel. A bekezdés elején feltett kérdésre valójában módosított válasz adható. A fent leírtak mentén adta meg az Úr számomra az esélyt, hogy én találhassam meg Őt, tagja lehessen az Ő közösségének.

A gyógyulási folyamat mindenki szerint (orvosok, családtagok, barátok) jó irányba halad. Én, a gyarló ember hosszúnak, lassúnak, gyötrelmesnek érzem. A folyamat mérföldköveinél szükségem van az Úr megerősítő gondoskodására. Ha ismeretlen új fájdalom (a műtési terület érzékenysége, hátfájás, izzadás, hányinger stb.) jelentkezik, ha módosul az étvágy, az emésztőrendszer működése, hozzá kell fordulnom, 'látanom, hallanom' kell Őt. Ilyenkor leülök, imádkozom, vagy a Bibliát olvasom. A Teremtő jelenléte, Bölcsessége megnyugtat, 'lecsendesít'. Tudom, a folyamatok az Ő figyelme mellett mennek tovább jó irányba.

Reményt adó jelek, üzenetek

Az előző év késő őszen a mindennapjaimban egyértelmű változásokat észleltem. Fáradékony voltam, rossz volt az általános közérzetem, csökkent a munkabírásom, az alkotókedvem. Nem mellesleg jól észrevehetően módosult az emésztőrendszerem működése. Nem tulajdonítottam ennek jelentőséget, az orvosoknak is csak részben említettem. Pedig, kellene ennél világosabb intések? Az Úr szólt, ember, menj, mozdulj, itt az idő! Én, a buta ember a változásokat a más okok miatt szedett antibiotikumoknak, a rendszerestől eltérő étkezésnek, és a direkt stressz hatásoknak tudtam be. Az orvosokat egyéb, engem nyugtalanító bajaimról tájékoztattam. De a Teremtő beavatkozott, a szükséges irányba terelte az orvosok gondolatait, és ők elvégezték a megfelelő vizsgálatokat. Ennek és nem az én panaszleírásaimnak köszönhető, hogy mintegy véletlenül időben felfedezték a kórt.

Mikor kiderült a baj, nagyon megijedtem. Rám zuhant az emberi jelentéktelenség, a teljes kiszolgáltatottság, a tehetetlenség érzése. Beosztásomnak, pozíciómnak is köszönhetően a legkiválóbb orvosok vizsgáltak, mondtak véleményt, hoztak döntéseket. De én elesettségemben magamra maradtam. Elővettem a Bibliát. Néhány lapozást követően egy általam korábban soha nem olvasott oldalra vezette az Úr a kezemet:

„Fiam, ne késlekedj, hogyha megbetegszel,
imádkozz az Úrhoz, és meggyógyít téged.

Menekülj a bűntől, s legyen tiszta a kezed,
Tisztítsd meg a szíved minden gonzságtól. (...)
De hívd az orvost is, az Úr alkotta őt is,
Ő se hiányozzék, mert rá is szükség van.
Van, amikor az ő kezében van az egészség,
Mert hiszen ő is könyörög az Úrhoz,
Hogy munkája nyomán javulás álljon be,
S adjon gyógyulást az élet javára.”
(Sirák fia könyve 38,9–10.12–14. Orvos és betegség)

Világosság, erő és remény költözött belém a sorok olvasásakor. *Éreztem az Úr jelenlétét*, azt, hogy nem vagyok egyedül, hogy a Teremtőm, az Istenem velem van. Ő jelzett, ő mozgatótt engem, hogy folytassam a kivizsgálásokat, és Ő irányította az orvosok gondolatait, cselekedeteit. Az egész addigi folyamat érthetővé vált.

Ennek az erősödő érzésnek köszönhetően a műtét előtti elesettség, kételyek, félelmek helyét egyik percről a másikra bizonyosság: a hit, erő, reménység foglalta el. Az utóbbi hónapok, sőt évek legnagyobb nyugtatóbb, legpihentetőbb éjszakáival *ajándékozott meg az Úr* a műtét előtt. Segített gyűjteni az erőt.

A kórházban hat nappal a műtét után már lassan normális ételeket ehettem volna, ha nem jön közbe két nem várt esemény. Az egyik egy erős allergia az aktuálisan adott fájdalomcsillapítóra, a másik egy vénás vérzés. Ezek két nappal hátráltatták a felépülési folyamatot, ami praktikusán azt jelentette, hogy újra visszatértem a víz/tea kis kortyokban étkezési szinthez. Kellően el is voltam keseredve, a félelmeim megizmosodtak. A Kossuth Rádiót hallgattam, és a vasárnapi miseprogramban az evangéliumi tanítás témája „Ne aggodalmaskodjatok!” (Mt 6,25) volt. Az evangélium és a prédikáció mondatai hozzám szóltak. Visszanyertem hitemet, nyugalمامat. *Az Úr ismét üzent.*

Az Úr figyelme a konkrét testi-lelki bajaim mellett másra is kiterjedt. Két évvel ezelőtt egy embert próbáló 4–5 éves magánéleti krízis után egymásra találtunk, és össze is házasodtunk a második feleségemmel. A kapcsolatunkat mindketten a Sors ajándékának tartottuk. A szerelem, a szeretet, a tisztelet valós jelenléte ellenére bennem mindvégig ott voltak a racionális énem által megfogalmazott kérdőjelek, félelmek. Rendben van itt minden, lényegesen idősebb is vagyok, hogyan lehet ennyire kegyes hozzám a Teremtő? A Jó Isten most értette meg velem a második feleségem szerepét. Ezekben a napokban nélküle egyedül maradtam volna. A gyerekeim külföldön, édesanyám, testvéreim más városokban. Ő állt és áll végig mellettem, sokszor szó szerint az ágyam mellett. Őt az *Úr védőangyalaként küldte* mellém. A gondolataimból eltűnt minden fenntartás, helyette a teljes bizalom érzése költözött lelkembe. Az ez irányú rám háruló feladatokat is ekkor értettem meg.

Egyik nap ebéd után véletlenszerűen felütöm a Bibliát valahol. Szisztematikusan is olvasom — lassan haladok, remélem, van még sok időm

a tanulmányozására —, de most nem Izrael népének történetével akarom gazdagítani az ismereteimet. Most a Tanítással, a Bölcsességgel szeretnék ismerkedni, az Úrral szeretnék találkozni. Természetes módon a dupla oldal első kiemelt szövegére fókuszál a szemem.

„Megőrzi őt az Úr és életben tartja,
boldoggá teszi itt a földön,
s nem adja ellensége hatalmába.
Betegágyához segítséget hoz az Úr,
Fekvőhelyét kényelmesre cseréli. (...)
„Uram, könyörülj rajtam,
Gyógyíts meg, mert vétkeztem ellened!”
(Beteg imája elhagyatottságban — 41.(40.) zsoltár, 3–5)

Leírva látom, amit ügyetlenül magam is megfogalmaztam — kértem, reméltem — az elmúlt hetekben. Elfogytak a szavaim, de *a Szentírás a segítségemre sietett*.

A szóban forgó általam olvasott biblia 1456 oldalas. Ha egy véletlen oldalfelütésnél — értsd, valahol középen — ki is zárhatjuk az első és az utolsó néhány száz oldalt, akkor is mintegy 1000 oldal közül választhattam. A véletlen törvényszerűségeit ismerő, kutató emberként pontosan tudom, mit jelent az egy ezrednyi esély. Azaz, pontosan tudom, értem, nem a közel nulla valószínűségű esemény következett be. *Látni, érezni vágytam az Urat, és Ő megtisztelt a figyelmével.*

Amikor a gyógyszeres utókezelés indul — hiába a maximálisan humánus, kollegiális orvosi magatartás —, ismét elfog a félelem, a kishitűség. Nagyon szégyellem e miatt magam az Úr előtt. Tudom, érzem, hogy Ő velem van, én meg kétségek közt botladozom. Egyik nap összefutok az egyik 4–5 évvel fiatalabb, volt kollégámmal — előttem volt ugyanabban a rendelőben. Röviden elmondja, 6 hete műtötték tüdőrák miatt. Sok áttétet is azonosítottak. Esélye semmi — mondja ő. Mindig van esély, soha nem szabad feladni — próbálom vigasztalni, és komolyan így is gondolom. De akkor azonnal, később már mintegy megszágyenülten tudatosítom magamban: *A Teremtő az én vállamra hordható, elviselhető terhet rakott, s ezen teher viselésében rendre segítségemre siet. Mégis hitetlenkedem, aggodalmaskodom? Nem viselkedhetem így, hinnem és bíznom kell Istenemben! És akkor előnt a Remény érzése. Nem lesznek újabb komoly megpróbáltatások! Amik adódnak, azokat legyőzőm, azokon úrrá leszek, és teljesen meggyógyulok! A korábban említett feladatok mellett rám még szüksége van a gyerekeimnek, a féléves és a később születendő unokáimnak, a feleségemnek, a testvéreimnek. A gondolat sor végére világossá vált, a Teremtő ismét üzent: Ember, higgy és remélj!*

Öt héttel a műtét után épp egy kontroll-vérvételre indulva a karjaimba is kisugárzó erős mellkasi fájdalmat, légszomjat, szédülést, hányingert éreztem. Hívtam mobilon a felügyeletemet ellátó belgyógyászt. Épp dolgozott, negyedóra múlva már fogadott is. Teljes körű mellkasi

vizsgálatot rendelt el. Természetesen nagyon megijedtem, de a rette-
gésnek a korábban megélt foka nem tért vissza. Éreztem, *a Teremtő ve-
lem van, vigyáz rám.* Vigyáz rám, elérhetővé teszi az orvosaimat, és irá-
nyítja a cselekedeteiket. Ijesztő fájdalomsorozaton, majd egy soha nem
kellemes vizsgálatosorozaton kellett átesnem. A panaszaim pontos oká-
ra ugyan nem derült fény, de megállapították, az embólia, az infark-
tusveszély kizárható, továbbá mintegy mellékesen(!) kiderült, tumor
áttétek ezen a területen sem azonosíthatóak. Mindezzel *az Úr továb-
bi erőt, reményt adott*, hogy meggyógyulok, teljesen felépülök.

**Gondviselés jelei,
az Isteni Szeretet
megnyilvánulásai**

A műtétet követő napokban a Teremtő tudtomra adta, hogy két pró-
bát ki kell állnom, mert csak akkor tudnak segíteni az orvosok. Nem
hagy magamra, mindkettőnél ott lesz velem, mellettem, de megér-
tettem velem, hogy nekem is harcolnom kell, akarnom kell élni!

Az első esetben erős csuklással-hörgéssel ébresztett a kapcsolódó
mély-kába álmomból, hogy levegőhöz, vérhez, gondolathoz jut-
hassak. Segített felhörögni valamit a nyelőcsőből, légcsőből, hogy
ezen a világon maradjon esélyem az életre. Az újszülött csuklása,
felsírása lehet hasonló. *Az Úr ismét életre segített.*

A második 'próbát' a vérzés jelentette. Az ügyeletes orvos a drain-
cső helyén keletkezett, nagyon enyhén vérző nyílást egy öltéssel szű-
kítette. Az Isteni Bölcsesség a nővérekkel egy speciális tasakot tetetett
fel — soha korábban, pedig akkor sokkal indokoltabb lett volna. Most
kellett, hogy ne vérezzem össze az ágyat, a szobát! Majd négyórás pi-
hentető alvást követően *az Úr felébresztett* egy olyan képsorral, ami egy-
értelműen mutatta a vérzést. Kellemetlen, erőmet próbára tevő al-
tatásos beavatkozáson kellett átesnem, de miután magamhoz tértem,
azonnal megértettem, mindezt az Ő Bölcsessége vezérelte. Az alig ész-
revehető probléma helyett generált egy erősebb vérzést, amit aztán
az ügyeletes orvosok kezelni tudtak. Egy kontrollálatlan helyzetben
bekövetkező vérzésnek — nem ébredek fel időben, mindez két nap-
pal később már otthon, a kórházból való távozás után történik — be-
láthatatlan következményei lehetnek volna...

Belső fájdalmakról, némi légszomjérzésről számoltam be a keze-
lőorvosomnak. Ő alaposan megvizsgált, vérvételt és röntgent ren-
delt el. Az eredményeket analizálva megnyugtattott, de azt kérte, mi-
vel fennáll az embólia veszélye, időlegesen növeljem meg a
véralvadásgátló napi adagját. Ismét a rettegés lett úrrá rajtam, hogy
valami nagy baj lehet, de *az Úr megnyugtattott.* Megértettem, az or-
vosokat az Isteni Bölcsesség úgy irányította, hogy még nagyobb biz-
tonságban legyek. A rendelkezésre álló kisebb dózissal kellett elér-
ni, hogy 4-5 nap alatt legalább annyit vigyek be, mintha a másfélszeres
dózist használnám naponta. Elemi iskolai feladat, de én egy rossz
elvet agyaltam ki. Csakhogy egyszerűen elszámoltam az annak meg-
felelő időbeosztást. Az én érdekemben az Isteni Gondviselés hibá-
san végeztette el velem, a matematikussal az alapl műveleteket, így
korrigálva a rossz elvi megoldást.

Mintegy 3 héttel a műtét után imádkozva kértem az Urat, tün-tesse el végleg a testemből, lelkemből a gonoszt, a kórt, a szerveze-temet roncsoló betegséget. Közben még gondolatban is féltém ki-mondani, hogy azért, mert megnyomorít, olyan szinten megrémiszt, hogy nem marad erőm a felépülésre. Órák múlva, de főleg a követ-kező napokon éreztem, már nincs bennem, ami ellen küzdenem kell. Most már csak(!) vigyáznom kell magamra, helyesen élni az élete-met. *Az Úr a rettegés, a félelem szintjét elviselhető mértékűre csökkentette.*

Az utókezelést 'vezérlő' professzor úr maga is beteg. Évtizedek óta harcol a kór ellen. Mindezt később részletesen is megosztja velem, azért, hogy mozgósítsa az én erőimet. *Az Isteni Szeretet* most rajta keresztül *nyilvánul meg*. Aztán elmondja, átnézte a leleteimet, a műtégi, labor- és egyéb jelentéseket. Kijelenti, hogy a most indított, általa kezdeményezett utókezelés túlbiztosítás. Nincs rá feltétlenül szükségem, de plusz biztonságot teremt. Amennyiben nem kívá-natos mellékhatásokat észlelünk, abba fogjuk hagyni. Újra van le-vegőm, életterem! Nagyon nem mindegy, hogy aláveted magad egy erős gyógyszerkúrának, ami feltétlenül szükséges, csomó kelle-metlenséggel párosul, ráadásul kétséges az eredménye. Vagy lé-nyegében orvosi javaslatra, de a saját elhatározásod alapján vállalsz plusz megpróbáltatásokat. A Teremtő ismételten jó irányba terelte az orvosok gondolatait, mozdulatait. *Az Isten újra rám mosolygott.*

Az igazság érvényre jutásához elengedhetetlenül szükségesek vol-tak — és a jövőben is szükségesek lesznek — azok az orvosok, akik a gyógyításomon fáradoztak. Szerencsémre az *Úr a legkiválóbb orvo-sokat állította mellém*. A sebész, a belgyógyász és az onkológus pro-fesszorok, de a fiatalabb kollégáik is a területük legkiválóbb, gyak-ran nemzetközileg is elismert szakemberei. No persze, az egyetemi kollégának kivételezett figyelemben volt és van része!... Igen, bizo-nyára a kitüntetett figyelem a professzor kollégának is szól, de a hosszú hetek alatt meggyőződtem arról is, hogy az engem kezelő orvosok szinte mindegyike bármelyik betege esetén is ugyanúgy járna el, leg-feljebb az időnkénti személyes hangnem változna. A „kivételezett-séghez” az esélyt az adta meg, hogy a Teremtő már korábban is mel-lettem állt. 40 évvel ezelőtt a jelenlegi munkahelyemet jelentő intézményben — pontosabban az előd intézményben — kezdtem egyetemi hallgatóként, majd a végzést követően nagyon kemény ok-tató-, kutatómunka révén jutottam el az egyetemi tanári címig. Mind-ezt tettem nem egyszer vezetőként, iskolateremtőként *az Úr kegyel-me segítségével*. Most, amikor nagyon nagy szükség volt rá, a Teremtő a szakmailag legkiválóbb és a legelőnyösebb emberi tulajdonságokkal rendelkező orvskollégákat irányította hozzám. Igazi orvos egyéni-ségeket adott nekem az isteni szerencse. Jó részüket korábban sze-mélyesen nem is ismertem. Persze ismertem a folyamatot mindvé-gig a háttérből irányító és kontrolláló professzor urat, és a bizalmamat teljes mértékben élvező kiváló belgyógyászt, akinek a megnyugta-tó reális, hiteles véleménye szinte naponta segített. Továbbá szeren-

csém volt, mert a bajaimat, félelmeimet meg tudtam osztani a barátai körömben tartozó elismert orvosokkal. De talán az sem véletlen, hogy az Úr az embernek milyen barátokat adott. *A Teremtő általuk, az ő hangjukon is meg tudott szólalni*, így adva gyakran erőt, nyugalmat. Szerencse, kivételezettség? Azt gondolom, az Isteni Gondviselés bizonyítéka.

A gyógyszeres kezelés első fázisát követően egy a szűkebb ismeretségi körömhöz tartozó kardiológus is átnézte a kórtörténetemet. A legutóbbi napok rossz élményeit hallva ő is csinált egy EKG-t. Az önmagában sem volt megnyugtató, és eltért a korábbi leleteredményektől. Azonnal konzultált az engem felügyelő belgyógyással, és az infarktus kizárására sürgősségi vérvételt kértek. Az eredmény negatív lett. Azaz, a szívizmaim nem károsodtak, de az akkori pozitív kép, majd a gyógyszer kiürülését követően az egy héttel későbbi kontroll kardiológiai vizsgálatok negatív eredménye rámutatott, hogy a gyógyszeres kezelés súlyos következményekkel is járhat. Sokadára *tapasztaltam meg az Úr végtelen türelmét és gondoskodását*. A Teremtő már hetekkel korábban tudtomra adta, és én meg is éltem, hogy az Ő kegyelméből a kiváló sebész segítségével a szervezetemből eltávolított minden káros, kóros, gonosz sejt. Másrészt az onkológus professzor úr a kezelés elején elmondta, ez egy kiegészítő biztosíték, de nekem nincs feltétlenül szükségem rá. A Teremtő emlékeztetett és figyelmeztetett. Engem és rajtam keresztül, de közvetlenül is a kezelő orvosokat. Az egészségem, az életem ellen már ne tegyünk! Az Életre figyeljünk, az Életbe való teljes visszatérésemre! *Az Isteni Szeretet végtelen*.

Epilógus

A korábban már többször leírt kellemetlen tünetek érzékelésekor emlékeztettem magam az alapos vizsgálatok megnyugtató eredményeire, megkísértem nem odafigyelni, és főleg nem pánikba esni a szapora szívveréstől és az ilyen-olyan izomfájdalmaktól, de próbálkozásaim nem mindig jártak teljes sikerrel. Aztán az MTV egyik vasárnap délelőtti vallási műsorában az evangéliumi tanítás révén *ismét üzent az Úr*. Jézushoz egy már minden reményét elvesztett apa sietett, akinek fiát néma lélek szállta meg. Jézus meggyógyította a fiút, de egyidejűleg megrótt a tehetetlenségéről panaszkodó tanítványait és az apát, mert nem elég erős a hitük. „Ő, te hitetlen nemzedék — válasszolta —, meddig maradjak még körülöttem? (...) Ha valamit tehetsz?... Minden lehetséges annak, aki hisz.” (Mk 9,19.23)

Így gyógyít meg engem is a Teremtő. A kór, a betegség kiűzésén túl visszaadja számomra a hitet. Ember, ne aggodalmaskodj, higgy bennem, higgy magadban, az erőidben, akkor meggyógyulsz! Gyermekeként Jézuson keresztül jutottam el az Úrhoz. A Teremtő ezúttal Jézus szavaival mondta el számomra talán a legfontosabbakat. Az Evangéliumot idézve az apa válaszát vallom: „Hiszek! Segíts hitetlenségemen!” Segítségeddel meggyógyulok, és Általad újra meg tudom találni belső nyugalمامat, békémet.

Debrecen, 2011. április 15.

TYÚKANYÓ MESÉI

60. A Bátor Medve

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy Bátor Medve. Az Isten is művésznek teremtette. De az olyan bátor volt, hogy csudájára jártak a népek, akik nem tudták, legfeljebb sejtették, mi fán terem az efféle bátorság. A Bátor Medve ugyanis nem kérkedett, visszahúzódva éldegélt csendesen, az orrát is csak olykor dugta ki a nagyvilágba. Szimatolt egyet-kettőt, épp hogy csak tudja, mi az ábra, majd rögvest visszahúzódott nyugalmas rejtekébe és hát — hiszitek, vagy se — valamennyi bátorság ehhez is kellett. Amúgy szorgalmasan működött a festészet és szobrászat bozótjában, derűsen morfondírozott, éberen álmodozott, s úgy látszott, semmi sem zavarja meg. Jöttek azonban a művészet eseményei, a kortárs festészet magával ragadó nagy áramlatai, jött a new wave meg a posztmodern, jöttek az új médiumok, egy újfajta gondolkodás topozsai, és jöttek természetesen a különböző stílusok és divatok maradandó vagy szétfoszló hullámai. A Bátor Medve azonban rájuk sem rántott, halkan füttyült rájuk, mondhatnánk, semmibe vette őket — példa rá az itt kiállított szobor. Érzékeny művész lévén, nélkülük is tudott mindent, nagyon is felfogta a helyzetet, megértette az újabbnál újabb idők szavát. Belátóan bólintott néhányat, és még csak nem is toppantott mérgesen vagy makacsul ragaszkodva saját festői képzeletének, vizuális gondolatainak, képteremtő stílusának világához. Tudni, belátni, kiismerni és mégsem sodródni kényelmesen az árral, könnyedén, elmélyülten és nyíltszívűen megmaradni, ott, ahol vagyunk — ehhez kell az igazi bátorság. Meg ahhoz, hogy éppen ott járkáljon, motoszkáljon, próbálkozzon és találjon a kíváncsi felfedező (és a Bátor Medve), ahol manapság a madár se jár.

Medve András utóbbi években készült grafikai munkái különös vidékekre, külső és belső tájakra ragadják a szemlélőt. A sötét, helyenként kilágosodó síkokon pára lebeg, felhők gomolyognak, egy ágon citromok függenek, fák között fehér foltok (száradó ruhák?) imbolyognak, sötétben megnyíló meredélybe zuhan egy rózsza. Nem lehet véletlen, hogy aki szemével itt jár, annak Vörösmarty jut az eszébe: „Sötét és semmi voltak, én valék / Kietlen, pusztza, lény-nem-lak-

ta éj.” A lények azonban Medve kompozícióján tapintatosan és észrevétlenül, mintegy lábujjhegyen járva ott osztonkodnak a tájban, a növények, a sziklaormok és a felhők körvonaláiban, árnyékszerűen megalapulnak, lét és nemlét peremén egyensúlyozva.

E lények néznek vissza a nézőre mindenfelől, egyszerre ámuldozva és borzongva látjuk meg az arcokat és szemeket, amelyekkel az elsüllyedt múltban, az álmokban vagy a képzelődések óráiban már találkoztunk. És persze, találkoztunk másutt is, a romantika Vörösmartytól Caspar David Friedrichig terjedő nagy tradíciójában, vagy visszafelé még távolabb haladva az időben, a Shakespeare-drámákban. Medve András magában bizonyosan tudja ezt, noha — mint Nulicék úr Hrabalnál — ábrándosan csak annyit dünnyög: „mi mindezt ingyen festjük az embereknek, hogy örömet szerezzünk nekik...” (*Bambini di Praga*, 109.).

Egy szép napon arra tévedt a Gyáva Elefánt, aki művészettörténésznek adta ki magát. Ha alkalma adódott, szívesen-sebesen forgolódott holmi műtermekben (hogy ki ne hagyjam: elefánt a porcelánboltban), szakértő szemmel nézegette az eléje hozott műveket, feltűnés nélkül igyekezett felderíteni a készülőben lévőket, érdeklődve bámészkodott a falak mellé vagy a sarkokba támasztott kompozíciók között. Ha műtárgy közelébe kerülhetett, minden mást elfelejtett. Nagyjából így történt ez most is. Lapozgatta Medve grafikáit, képzeletben belemerült a kavargó zöldék és szürkék törékeny, megfoghatatlanul finom rétegeibe, beleütközött a durva sziklákba, a rózsával együtt zuhant alá az ismeretlenbe. Dideregni kezdett, és olyasmi szorongás fogta el, akár kedves Beethoven-szonátája — az opus 111., c-moll — hallgatásakor. Megértette, hogy a fák mögül, a felhőkből, a tájból, vagyis mindenholnan reáfigyelő tekintetek a romantika régóta elsüllyedni látszó, de a dolgok mélyén elevenen megmaradt érzések és gondolatok tartományát sugározzák.

Aki nem hiszi — gondolta a Gyáva Elefánt stílszerűen —, járjon utána.

KOVALOVSKY MÁRTA

(Medve András kiállításának megnyitóbeszéde: Mór, Park Galéria, 2011. június 18.)

TRIZNYA MÁTYÁS ÉS SZŐNYI ZSUZSA LAUDÁCIÓJA

1949-ben egy fiatal magyar házaspárnak — Szőnyi Zsuzsának és Triznya Mátyásnak második nekirugaszkodásra sikerült átlépniük az akkor már igen szigorúan őrzött magyar határt Ausztria felé. (Az első kísérlet a szombathelyi börtönben végződött, ahonnan csodával határos módon sikerült csak kiszabadulniuk.) Az első ausztriai hónapokról, majd a vágyott végcél, Itália elérése után Rómából a fiatalok, de főleg a Szőnyi Zsuzsa által írott levelek, amelyekben Szőnyi Istvánt és feleségét, Bartóky Melindát tájékoztatták sorsukról, az egyik legmegrendítőbb és ugyanakkor legfelemelőbb irodalmi dokumentuma az újkori magyar emigrációnak. Vidámak, sőt pajkosak ezek a levelek, hiszen tudták, hogy minden sorukat a titkosrendőrség olvassa el először, nem beszélhetnek tehát szegénységről, kilátástalanságról, súlyos betegségekről sem, mégis nem színlelt, hanem valódi boldogság és öröm sugárzik belőlük, mert módjuk nyílt, hogy magyarok maradhassanak, igaz, hogy Rómában. Bölcsészek voltak, Triznya Mátyás festő is, a háború kellős közepén szerettek egymásba és házasodtak össze, a nyílas uralom alatt halált megvető bátorsággal mentettek még a kivégzésre váró üldözöttek közül is sokakat a Szőnyi István által tökéletesre hamisított áldokumentumok segítségével, egész családi és kulturális hátterük a magyar irodalom és művészet legfontosabb és legnemesebb hagyományaihoz kapcsolták őket, tehát ahhoz, hogy magyarok, de szabadok is maradassanak, az örök városba kellett be- illetve hazaköltözniük. (Seneca és Plinius óta vallották távoli provinciák vagy országok lakói, hogy kinek-kinek saját hazája mellett van egy közös is, azaz Róma. Mindenki ismeri Lászlai János humanista főpap és költő, gyulafehérvári kanonok római sírfeliratát: Róma mindnyájunk közös hazája...) Triznya Mátyás Vittorio De Sica mester *Csoda Milánóban* című filmjének, e ma már kultikus jelentőségű alkotásnak volt a trükk mestere, megtanította repülni a szereplőket, majd az olasz rádiónál dolgozott sokáig. Festőként először 1955-ben állított ki Rómában, majd több más olasz város neves galériáiban, azután többek között Párizsban, Heidelbergben, Brüsszelben, Bernben mutathatta be alkotásait, főleg akvarelljeit. 1977-ben nyerte el a Dante Társaság nagy aranyérmét. Közben Zsuzsával együtt megszervezték és folyamatosan fenntartották a római magyarok Triznya-kocsmá néven elhíresült szalonját, amely az emigráció és a Rómába látogató magyar szellemi kiválóságok legfontosabb találkozóhelyévé és szellemi műhelyévé változott. Magyarországra nagyon sokáig nem engedték be a házaspárt. 1984-ben a budapesti Olasz Intézetben, 1987-ben pedig Zebegényben ren-

dezett kiállításán találkozhattak vele végre a hazai rajongók és műbarátok. Feleségével együtt 1988-ban vehette át Budapesten Hubay Miklóstól a magyar PEN Club Ady-émlékplakettjét. A festő 1991. október 18-án hunyt el Rómában, a lakásukhoz közeli ókeresztény San Saba templomban búcsúztatták, de Zebegényben temették el. Az életművéért adományozott posztumusz Pro Cultura Hungarica díjat özvegye vette át 1992-ben, Rómában.

Szőnyi Zsuzsa tulajdonképpen már levélíróként is — az egyelőre még csak részben kiadott családi levelezés tanúbizonysága szerint — valódi íróvá vagy emlékiratíróvá fejlődött. Miközben férje halála után sem adta fel a Triznya-kocsmá működtetését, még legközelebbi barátai sem sejtették a Rónay György által „aventinusi tündérnek” nevezett házasszonyról, hogy folyamatosan naplót vezet. Azonban sorra kezdtek megjelenni emlékiratai és forráskiadványai, legelőször 1999-ben *A Triznya-kocsmá*, majd folytatása a *Római terasz*, és a Máraival, illetve Cs. Szabó Lászlóval folytatott levelezése. Megjegyzendő, hogy nem elhanyagolható szerepet játszott a végül az egész világra kiterjedő Márai-kultusz olaszországi beindításában is. Rengeteget tett az 1956-os olaszországi beindításában is. Rengeteget tett az 1956-os olaszországi menekültekért, illetve Békés Gellért nagyszerű folyóiratának, a római *Katolikus Szemlének* is ő volt az olvasószerkesztője. Szalonjának vendége volt — hogy csak néhány nevet emeljek ki — Kerényi Károly, Pilinszky János, Szilágyi János György, Szabó Zoltán, Cs. Szabó László, Szabó Ferenc (a tudós jezsuita filozófus, költő és műfordító, aki talán a legmaradandóbban örökölte meg egy versében Triznya képeinek a szellemét), vagy Klaniczay Tibor, Fitz Jenő, Erdélyi Zsuzsanna, Györffy György, Kállay Kristóf, Sárközy Mátyás, de óráig folytathatnám a felsorolást. Neki köszönhető, hogy a rendszerváltoztatás előtt a Rómába látogató magyar tudósok, művészek és egyetemisták nemcsak a gyanakvás légkörétől megmérgezett Római Magyar Akadémián, hanem egy valódi, meleg otthonban és körben is találkozhattak egymással és az egyébként elérhetetlen, vagy megközelíthetetlen nyugat-európai és amerikai magyar emigráció legkiválóbb képviselőivel. Rengeteg, egyébként üldözött és tiltott könyv is az ő révén kerülhetett be Magyarországra. Szeretet, emlékezet, figyelem és derű: ezen, önmagukban sem túl gyakori, együttesen pedig a lehető legritkábban tapasztalható lelki és szellemi erények jellemzik Szőnyi Zsuzsát; nem csoda, hogy matematika professzortól négerszig, operaénekesnőtől államtitkárig, pápai nuncustól doktoranduszig annyi vendégét tudta a semmi máshoz nem hasonlítható kettősséggel megajándékozni: Rómában vagy, mégis otthon!

Dolgozott többek között az olasz rádió magyar nyelvű adásában, majd pedig hosszú ideig a Vatikáni Rádió magyar szekciójában. Az utóbbi években — mivel Budán is szerzett lakást, természetesen terasszal — sokat ingázott Róma és Budapest között, és így már tulajdonképpen két Triznya-kocsma létezett és működött. Ma már csak a budai: tavaly ugyanis úgy döntött, hogy végleg hazaköltözik. Egy húszévest megszegyenítő energiával járta és járja be az országot, hogy az általa hazahozott és a zebegényi múzeumnak ajándékozott páratlan Szőnyi-képeket megismertesse a magyar közönséggel. Sikerült megszerveznie férje nagy emlékkiállítását is Szentendrén, ahol lát-

ható volt az egész, sok országba szétszóródott gyönyörű anyag. Nemsokára megjelenik a családi levelezés második hatalmas kötete is, és várjuk a *Római terasz* folytatását, meg még ki tudja, hány rejtett kincs napvilágra hozatalát. Magyar örökségünkbe beletartozik Róma is; és e római provinciának helytartója Szőnyi Zsuzsa.

Budapest, 2011. június 16.

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

(Elhangzott a Magyar Örökség-díj átadásán)

„MÉLYÜL A VÁNDOR LÁBNYOMA” Épizódok Mécs László életéből (1941–1944)

Keserédes nyugtalanság. Így foglalható össze talán leginkább Mécs László szabadságélménye a Felvidék egy részének Magyarországhoz való visszatérte, 1938. november 2-e után. Pedig a „világ-utaknak hazátlan csavargója” végre megpihenhetne: gondolatai önálló életre kelnek, bekúsznak a magyar Országház falai közé, szétáradnak az éteren keresztül, s eljutnak Berlinig... Célpontjai vélt és/vagy valós ellenségek, kicsinyes emberi tulajdonságok. A mindenki barátja 1941-re a senki földjére téved. Felrúg minden, önmaga meghatározta szabályt: nincs már se kegyelem, se fegyelem.

E létezés négy évét (1941–1944) mutatják be az alábbi újságcikkek és dokumentumok. Utóbbiak közül 11 a jászóvári premontrei kanonokrendnek a pozsonyi Szlovák Nemzeti Levéltárban (Slovenský národný archív, SNA) letétként őrzött, s eleddig fel nem tárt anyagából származik.

1941

1941. február 23.,¹ vasárnap. A Turul Szövetség Szépműves Céhe ünnepséget rendezett a budapesti Zeneakadémián, amit a rádió is közvetített. A megnyitóbeszédet Mécs László mondta. Egy ideig. Aztán a rádióhallgatók számára „elnémították”. Az ezalatt történtek az érintett(ek) és a sajtó különbözőképpen idézték fel.² A Nemzeti Újság és a 8 Órai Újság hasábjain közel egy héten keresztül vívott „szópárbajt” az eseményről egymással. Utóbbi lap *A papköltő politizál* című írásában (február 24.) így foglalta össze a „szoklatlan rádióbotrányt”: „[Mécs] megemlékezett »egy politikusról, aki egy irodalmi társaságban azt mondotta, hogy vissza kell térni ahhoz a demokráciához, amelynek kivirágzása volt Kun Béla vörös királysága és a liberális naplenyugta.«” Cikkét azzal zárta: „Hogy ennyi és ilyen enyhe kritikával beérjük, azt Mécs László köszönje meg a rendjének, amelyet eddig arról ismertünk, hogy soraiban nem tűr meg heccáplánokat.” 26-án ezt közölte³ olvasóival: „A 8 Órai Újság saját hallomása és gyorsírói feljegyzései alapján éles kritikával illetett egy előadót, aki egy kultúrestélyen jónak látta Bethlen István nevét egy mondatba összekapcsolni Kun Bélával és aki történetesen papi reverendát visel. A kritikánk nyomán támadt kavargásban *elsikkadt minden, amit Mécs László mondott és maradt a reverenda, melyet mi állítólag megse-*

tettünk. Sajátságos módon a nem éppen egyháztiszteltetéről ismert nyilasoldal⁴ indult ellenünk az első rohamra, mára azonban csatlakozott hozzá egy *ifjúsági szervezet*⁵ is, elégtételt követelve. Mi annak az elbírálására, hogy elégtétellel tartozunk-e valakinek, rendszerint csak a *független magyar bíróságot szoktuk elismerni*, az adott esetben (...) ezúttal az *egyházi fórumot is elismerjük illetékesnek*, legyen az akár a katolikus rádióbizottság,⁶ (...) vagy Mécs László egyéb egyházi főhatósága. Mi az egyház döntésének⁷ előre is alávetjük magunkat, természetesen feltételezve, hogy a vizsgálat nem csupán arra fog kiterjedni, hogy Mécs László mást mondott-e, mint amit kéziratában a rádióknak előre bemutatott, hanem *arra is, hogy mit mondott*.”

Szintén 26-án, az úgynevezett rádióműsor-ellenőrző és felülvizsgáló bizottság aktuális ülésén is szóba került a 23-ai adás. A tanácskozáson a miniszterelnökség és hat minisztérium képviselője, valamint Schell Gyula, a Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. (MTR Rt.) műsorigazgatója vett részt. Az egyedüli hozzászóló, Szilágyi Béla (a Belügyminisztérium osztálytanácsosa) szerint, bár csak a „Turul est második részét hallotta”, „okos volt, hogy Mécs Lászlót kikapcsolták”. „Az est különben jó volt.”⁸

27-én Schell Gyula így tájékoztatta Mécs rendfőnökét, Gerinczy Pál prépost-prelátust: „A rádió kötelezettséget vállalt arra, hogy a mikrofon előtt csak olyan szó hangozhat el, ami előzőleg írásban a rádiónál bemutatattik és hivatalból lektorizáltatik. Ezen rendelkezés alól az államfő személyétől eltekintve csak a miniszterelnök és a tárcaminiszterek mentesítettek és senki más. A rádió szokásához híven bekérte a Turul Szövetségtől Mécs László szövegét⁹ is. A szöveg be is érkezett és mindössze három nyomtatott gépelt oldal terjedelmű, a negyedik oldalra már mindössze öt sor került. Ez a gyakorlatban annyit jelent, hogy a beszéd még szabad-előadás formájában sem haladta volna meg a 12 percet. Az ügyeletes műsorfelügyelőnek feladata és kötelessége, hogy állandóan ellenőrizze azt, hogy az elhangzó beszédek egyezzenek az előre beküldött szöveggel. Mihelyt a beadott szöveg és a szónok által előadott szöveg között különbséget lát, azonnal köteles intézkedni az előadás lekapcsolása iránt. Különös tekintettel Mécs László egyházi személyi mivoltára, a műsorfelügyelő nem élt haldéktalanul ezzel a joggal, mert abban a hiszemben volt, hogy az előadó vissza fog zökkenni ismét abba a szövegbe, amely nálunk hivatalosan elfogadtattott. Nem kívánok belebocsátkozni abba, hogy a Mécs László által elmondottak végeredményben mit tartalmaztak, csak azt tartom szükségesnek

megállapítani, hogy amennyiben Mécs László Főtisztelendő Ur az elmondott beszéd szövegét adta volna be nekünk, mi azt semmiesetre sem engedték volna mikrofon elé, legfeljebb abban az esetben, ha ehhez arra illetékes felsőbb hely adta volna meg a hozzájárulást. A rádió egyszerűen kötelességének tett eleget, mint ahogy élt a kapcsolat jogával másokkal szemben is, ha ennek oka fennforog.

Tisztán a Te tájékoztatásodra és használatodra szeretném közölni Veled azt is, hogy a beszéd kikapcsolásának igen nagy visszhangja volt, amint azt valószínűleg a lapokból is megállapíthattad. De nem lényegtelen, hogy kormánykörök részéről a rádió intézkedése legnagyobb helyesléssel találkozott és inkább azon csodálkoztak, hogy a kikapcsolás nem történt meg már előbb. Kötelességemnek tartottam mindezeket Veled közölni, mint Mécs László Főtisztelendő Ur rendfőnökével, nem mint ha a rádiónak igazolnia kellene magát ezzel az ügyvel kapcsolatban, hanem azért, mert nem tartanám illőnek, ha a kettőnk között fennálló reámnézve megtisztelő baráti kapcsolatunk figyelembevételével mástól kellene információt kapnod, vagy kérned.

Magától értetődik, hogy ezeketán a rádió kénytelen eltekinteni Mécs László Főtisztelendő Ur személyének szerepeltetésétől és pedig úgy a budapesti, mint a kassai leadó állomások műsoránál.¹⁰

28-án a Nemzeti Újság (minden kommentár nélkül) közölte ötödik oldalán Mécs állítólagos beszédét.¹¹ Erre így válaszolt a 8 Órai Újság március 4-én a negyedik oldalon, az MTR Rt. hivatalos nyilatkozatának közreadásakor: „A magunk részéről csak annyit teszünk hozzá, hogy a rádióban elhangzott szabadelőadás azzal a szöveggel sem egyezett, amely Mécs László nevével egy reggeli lap február 28-i számában megjelent.”

Négy hónappal később Mécs László a következő levelet juttatta el — *Motorhíba* című versével együtt — Babits Mihály kórházi betegágyához:¹²

„Kedves Babits Mihály,

ma szentmisét szolgáltattam testi-lelki egészségéért, mert arról értesültem, hogy nagyon beteg. Ennél nagyobb ajándékot nem adhat a tanítvány. Mert annak vallom magam. Diákkorom óta ragyogó cikkei is neveltek mint költőt s még ragyogóbb versei. Hogy Ön esetleg erre nem büszke, s hogy a lehető legrosszabb véleménynyel van költeményeimről, ez nem érintette soha tanítványi tiszteletemet és szeretetemet. Én a Magnificat hangulatában éltem, távol minden ostoba önimádatától: »Fecit mihi magna qui potens est.«¹³ Adynak csak utánzóik voltak, Önnek tanítványai is. Ezek is két-félék. A finom, de sápadt és élettelen almanach-líra művelői és az élet heroikus viharában élő, nem mindig csak tintával, de néha könnyel és vérrel írók,

akikhez magamat is számítom, ha nem is ismernek bennem a Tanítványra Ön és mások. A tanítvány most félti Önt. A »non omnis moriar«¹⁴ két részből áll; az egyik ahogy Horatius gondolta el: ez rendben van Babits Mihálynál, de az az utókorak, a többieknek szól. Ebből mi jut Babits Mihálynak, aki ma vagy holnap vagy holnap után az igazi örökkévalóságba készül?? Azért miséztem ma, hogy az az igazi Non omnis moriar rendbe legyen. Halgassa meg első és utolsó kérésemet: gyónjon meg. Én azt várom, hogy ettől testileg is jobban lesz. Én már egyszer miséztem Önért, mikor pár évvel ezelőtt nagyon rosszul volt s egy kis riport megdöbentett: azt írták, hogy betegágyán keresztrejtvényt fejteget a nagy Babits. A Láng észnek most el kell merülnie a nagy, az örök Keresztrejtvénybe, a Misterium Crucisba¹⁵ s a Tanítvány szeretete meg lesz nyugodva. Ma reggel borotválkozás közben Önre gondoltam s nem figyelve a borotva járására megsebeztem a nyakamat. Ez a kis vér legyen e levél pecsétje. A Misterium Crucis vére pedig legyen pecsétje élete levelének, hogy Babits Mihályt tényleg a Lélek küldte Magyarországnak.

Féltő szeretettel üdvözlöm

Királyhelmec, 1941. jun. 25.

Mécs László¹⁶

Az aláírás alatt az alábbi apró betűs megjegyzés áll: „Minthogy a levelet elfogni nem tudtam, úgy segítettem, hogy a drága haldokló¹⁷ meg ne rémüljön, hogy nevetve és gúnyos megjegyzések közt olvastam fel a levelet.”

1942

Az *Imádság a nagy Lunatikusért*^{*18} (és ennek Mécsre vonatkozó) közvetlen negatív (politikai) következményeiről semmiféle irat nem található a jászóvári dokumentumok között.

Augusztus 24-én kelt levelében Madarász István, kassai megyés püspök az egyházi protokoll betartására figyelmeztette Mécs Lászlót:¹⁹ „Nagyontisztelendőséged gyakran elhagyja a plébániáját, anélkül, hogy erről a helyettesítéséről tudomásom volna, ami annál aggályosabb, mert nincs hivatalosan káplánja.

Minden zavar elkerülése céljából felhívom figyelmét a következőkre:

1/ Valahányszor Nagyontisztelendőséged 3 napnál hosszabb, de 1 hétnél rövidebb időre távozik a plébániáról, tartozik ezt és a helyettesítőt bejelenteni a kerületi esperesnek. A helyettesítő csak olyan pap lehet, akinek egyházmegyében joghatósága van.

2/ Ha egy hétnél hosszabb időre távozik a plébániáról, tartozik arra minden egyes esetben

idejében engedélyt kérni, a helyettesítést bejelenteni, akit én bízok meg a teendőikkel /can.465 § 4./.

Ilyen ideiglenes helyetteseknek általános meghatalmazást nem adhat házasságkötéseknél való közreműködésre.

Ha valóban szüksége van gyakori utazásra, akkor állandó káplánt kérjen rendi előjáróitól, akit én fogok oda kinevezni.”²⁰

Ezzel Mécs László kisebb hatásköri vitát gerjesztett rendfőnöke és Madarász megyés püspök között: „Rendtársamnak Excellenciád intenciói szerint utasítást adtam a resideálás kötelezettségének és az eltávolzással kapcsolatos jelentések szigorú megtartására.

(...) Szabad legyen itt megemlítenem, hogy Rendemnek pleno iure incorporált plébániáira a vicarius actualisok kinevezése az Egyházi Törvénykönyv 471.can.2.§-ban kodifikált évszázados szokás alapján történik a mindenkori prépost praesentatiója és a megyésfőpásztor institúciójával, mivel az idézett kánon első részében kivételként szereplő püspököknek fenntartott libera collatio esete nem forog fenn. Ennek hangsúlyozásával távolról sincs szándékomban illetékességi kérdést feszegetni.”²¹

Mécs László így reagált Madarász intelmeire: „Mikolajcsiktól²² pontosan megkérdeztem a közte és Brezanóczy²³ közt lefolyt purparlét arról a kérdéses püspöki átiratról. A következőképpen történt:

Mikolajcsik kérdése: »Miért haragszik a püspök úr Mécsre?«

Brezanóczy válasza: »A rendelkezésnek semmiféle személyi éle nem volt. A püspök úr kizárólag a jogérvényes helyettesítés kérdését akarta biztosítani (főleg házasságkötéseknél).«”²⁴

Gerinczy az egész ügyből a következő tanulságokat vonta le:

„1. Semmi helye annak, hogy egy káplán menjen be az aulába hasonló kontroverziák elintézésére, és ott nem tehet fel ilyen kérdéseket, hogy »miért haragszik a püspök úr Mécsre«, mert erre nem illetékes. Különösen nem jelenhetik meg olyan körülmények között, ahogyan ezt Mikolajcsik rendtársunk tette: egyszerűen utazó ruhában, papi civilben. Az ott való megjelenésnek meg vannak az alkalmi és módosítai. Igenis kötelességévé teszem, hogy bejelentkezés után, reverendában, ünnepi öltözetben tisztelgő látogatásra és kézcsókra a megyés Főpásztornál megjelenjek.

2. Ha a plébános akar ilyen ügyet elintézni, egyedüli helyes eljárásnak azt tartom és — mint rendfőnöki joghatóságomnál fogva erre legilletékesebb — elvárom, hogy azt az én közbeiktatásommal, tehát rajtam keresztül végezze, különösen akkor, ha az ehhez szükséges diplomáciai érzék nélkül szükölködik. Egyébként is, minden személyi változásra, és — az iskola, templom, perselyek,

gyűjtemények és egyesületek pénzügyeinek kivételével — minden szorosan vett plébániai anyagra vonatkozó ügyet rendünk inkorporált plébániáin csakis a mindenkori prépost útján intézhetők.

3. Tanulságul vonom le azt is, hogy Főtisztelendő Rendtársammal ilyen természetű dolgokról a leghelyesebb levélben érintkezni, hogy mindenkor meg legyen világítva az érem másik oldala is, azaz ha engem idéz, vagy nézetemre hivatkozik másokkal szemben, módjában álljon hitelen, akár írásban felmutatni a való tényállást és érzékenységének hatása alatt ne állíthassa úgy be a dolgokat, hogy éppen a Rendben nem méltányolják és szeretik eléggé, és azt is, és főleg, ok nélkül. A dolgok integer előadásához ugyanis nem elég megemlíteni azt, hogy pl. kikaptam a rendfőnökömtől, hanem azt is meg kell mondani, hogy mi volt az oka.

Ezt az alkalmat használtam fel arra, hogy már előszóval tett intézkedésemre újra felhívjam figyelmét, nevezetesen, hogy minden költeményét megjelentetés előtt küldje be hozzám jóváhagyásra.

A legnagyobb meglepetéssel olvastam nemrég a Kazinczy Társaság újra megindult folyóiratában egy Angol-parki vonatkozású költeményét,²⁵ amelyet nem mutatott be előzetesen és amelynek megjelenését nem is engedélyeztem volna. Hangsúlyozni óhajtom: nemcsak politikai vonatkozások szempontjából támasztok akadályt egy-egy költemény megjelenítésére, hanem minden olyasmért, ami egy premontrai szerzetes mentalitásával nem fér össze.

A költemények leközlés előtti bemutatására vonatkozó rendelkezésemet pedig olyan határozottan fenntartom, hogy irodámmal nyilvántartást²⁶ vezettetek a jóváhagyást kapott versekről, s ha valahol approbáció nélkül mégis megjelenik valamilyen verse, rendfőnöki jogaimnál fogva kényszerítő eszközökhöz fogok nyulni.”²⁷

E „kényszerítő eszközök” pontos mibenléte nem ismert, de Mátrai Gyula, pápai kamarás, hercegprímási titkár is utal rájuk: „Kegyeskedjél megengedni, hogy Őminenciája²⁸ szíves köszönetét tolmácsoljam kedves figyelmedért, mellyel (...) Mécs Laci barátunk bölcs kezdebevételét neki jelenteni méltóztattál.”²⁹ (...))

Megnyugvással veszi tudomásul.

Remélem az aranyoslelkű költő nem kedvetlenedik el és soksknak [sic!] lelkét fogja magasba emelni továbbra is mindig a földről induló de az örök fények mennyei magasságába ragadó szépséges gondolataival.”³⁰

November 11-én Imrédy Béla az *Egyedül Vagyunk* folyóirat irodalmi estjén való részvételre kérte „Kedves Barátját”: az „irodalmi est (...) jóvedelmét a magyar vörös kereszt céljaira fordítanók, műsorának megválasztásával pedig a kato-

naeszmény és a magyar hivatástudat elmélyítését szolgálják.

Nagyon jól ismerem felfogásodat, amely távol tart Téged minden napi- és pártpolitikától, de ugyanakkor arra ösztönöz, hogy minden nemesebb magyar megmozdulás szolgálatába állítsd páratlanul szuggesztív művészetedet. Éppen ezért arra kérek, szerezd meg nekünk a nagy örömet és részesíts minket a megtiszteltetésben, hogy az »Egyedül Vagyunk« irodalmi estjén néhány versed elszavalásával közreműködjél.³¹

Az 1942-ben született 11 új Mécs-alkotásból csak a címeknek maradt nyoma a rendi levéltárban: „Hivatalos szóbeli rendelkezése folytán mellékelem prépost-prelátusi cenzurálás végett a következő költeményeimet:

1. Hazám.
2. Káin-magyarok.
3. Egy őstehetség.
4. Csecsemőszáj a tavaszban.*
5. Van egy Hitler.
6. A két kezem: paraszt-ököl.
7. Búcsúzik a mennyasszony.
8. Az ürességtől való rettegés.
9. Magyar megújhodás.
10. Magnificat.
11. Kubikusok.³²

1943

A nem rendi ellenőrzés formájára ad felvilágosítást Mécs László Sárközi Györgyhöz címzett levele: „Kicsit zavarban vagyok arra a kérésedre, küldjem be rendőrségi cenzúrára előadandó verseimet. Ezt még a csehek sem tették meg, csak az utóbbi két évben kérték be két városban és az oláhoknál is csak egyszer történt meg, Szatmáron, hogy akadékoskodtak s a »megengedett« 3 vers után *cím* nélkül még tizet elszavaltam.

Szóval mióta felszabadultunk Magyarországon most másodikban kérik szereplésem előtt verseimet. Nemrég az Egyedül V.³³ irod. estjére kérték be a verseket s előadás előtt szöveget a rendőrkapitány ahhoz, ami neki nincs meg, azt ráadásul nem szavalthatom, t. i. én néha a hallgatóság összetétele, torkom, hangulatom állapota szerint változtatni szoktam megszerkesztett műsoromon. — Mondjuk a következő verseket veszem tervbe: 1. A magyar vér mithosza (Egyedül V.) 2. Százados ének (mellékelem) 3. Magyar megújhodás (E. V.) 4. Eperfatulajdonos (Összversek)³⁴ 5. Motorhiba (Összversek) 6. Pórásszony (mellékelem) 7. Egy közéleti tényező* (mellékelem). — De mondom, lehet, hogy változtatok a dologon, azért légy szíves mellékelni nekik v. kötetimet, vagy legépelve a következő verseket (tekintettel, hogy munkásokról, bevonultakról van szó) az Összkiadásból: Egyszerű

találkozás,* Szegény emberek, Aranyos kicsikém,* A Mindenség balladája,* Májusi legenda,* Piros virág a pusztán,* Kell bokréta gyűrótt süveg mellé, Boldog a nép, amely örülni tud. — A női kötet (Anyá kell)³⁵ illusztrációit szíveskedjétek elkészíttetni, jó volna, ha 28-án megnézhetném.³⁶

Április 7-én Mécs László a következő 11 versre kért imprimátúraengedélyt a prépost-prelátustól: *Üzenet, Bandika zászlós úr, A róka csak játszott,* A hínők dicsérete, Mélyül a vándor lábnyoma, Patrik tanár úr, Szerelmet vall a vándor, Fekete földrajz, Három bolondok balladája, Boldogságos bolondság, Az orvos.*³⁷ A Nemzeti Újság jubileumi számába az *Alföldi pap, a Gyermek, a Jókönyv nő keze és a Vidám bört* című alkotásokat szánta.³⁸ Ezekhez csatlakozott június 30-án további 11 költemény: *Ellibeggett tündérien, Lovak beszélgetnek, Hongrie. 1943,* Gyűrótt ember gyűrótt újságot olvas, Lőrinc pap, Érettségi találkozó, Székely jezsuita, Dunántúli pap, Alföldi pap, Árva csibék, Az élet szerelmese.* „A hét első verset Semetkay³⁹ megkérdezésem nélkül odaadta a kassai Új Múzeumnak, mivel sürgős volt. Ha Méltóságodnak aggálya volna valamelyikkel szemben, kegyeskedj letáviratozni. — A Székely jezsuita címűt elküldtem páter Dombinak⁴⁰ s várom levelét; ha kifogása lesz ellene, akkor a jezsuita szó helyett szerzetest teszek. Kár volna a verset eldobni.⁴¹

„Felülbírálás céljából hozzám eljuttatott újabb verseidet nagy élvezettel olvastam. Egy kivételével azokat ezennel jóvá is hagyom.

Az »Hongrie 1943« című igen szép versedben valóban költői módon és hatásonan fejezted ki gondolataidat, mindazonáltal nem tartom időszerűnek közlését.

A »Székely jezsuita« című versedben a »jezsuita« szót »szerzetes«-re változtasd át, ez egyébként p. Domby rektor kívánsága is.⁴²

1944

Ebben az évben Mécs László *Mélyül a vándor lábnyoma* című⁴³ (végül is meg nem jelent) kötetének összeállításán dolgozott. Ezzel kapcsolatos levele — egyben önbeteljesítő jóslata — időrendben az utolsó fellelt Mécs-kézirat a jászóvári premontri kanonokrend levéltárában: „Isten segítségével összeállítottam tizedik verskötetemet. Mint eddigi kötetimet, ezt is a magyar nemzet karácsonyfája alá szántam. Hogy lesz-e a magyar népnek idén karácsonyfája s hogy az milyen lesz, azt csak mennyei Atyánk tudhatja, valamint azt is, megjelenhetik-e most, vagy valaha ez a kötetem. Mégis el kellett készítenem, mert most világtörténelmi korforduló előtt állunk, amilyen még nem volt, mióta ember jár a földön. Korszak zárul 50 éves életemben, korszak zárul a magyar nép életében, korszak zárul a világ

összes népeinek életében. A világtörténelem vonalait az egyén vágyai, sóhajai, örömei, fájdalmai kísérik, mint a fecskék az évszakokat. Ez a lira. A lírikus hangot ad a minden-ember lírájának. Ezen korszak-zárással szeretném lezárni eddigi költői pályámat ezzel a tizedik kötettel. Drótsövények és cenzúrák közt rebdes a boldogság Kék Madara s így a líra madara is. Azért gondosan válogattuk az anyagot egy (...) anyagból, legrégibb barátommal, verstanácsadómmal, Semetkay Józseffel. A kötetnek ezt a címet adtuk: »Mélyül a vándor lábnyoma.« Az itt mellékelt kötetben Semetkay minden verset látott, kivéve a nemrégén Jászón írt: »Vackorra vágytál« címűt. — A kötetemet egyházi cenzor szemével átnézte Vidákovich Aladár. Az általa kihagyni tanácsolt két verset⁴⁴ kivettem a kötetből. Vidákovich nem olvasta az újabban betett következő verseket: Búcsúzz el már a kikiricstől,* A Hold aludni ment, Kassai hó, Szomorú bújócscsa, Vackorra vágytál. A fentiek előrebocsátása után, akár megjelenhetik most e könyv, akár nem, kérem Méltóságodat, kegyeskedjék rá az imprimáturt írásban kiadni.”⁴⁵

KARA ANNA

¹Az esemény napjaul tévesen 20-át ad meg Rónay László (*Mécs László*. Balassi, Budapest, 1997, 169.), 21-ét ír Cs. Varga István (*„Vadócba rózsát oltok...” Mécs László költészetéről*. In: *Szent művészet*. II. Édes Hazánkért – Xénia, h. és é. n., 209.).

²A beszédről készült gyorsírást anyag nem került elő.

³*Zárószó a Mécs-ügyben*. 8 Órai Újság, 1941. február 26., 5.

⁴A *Magyarság* című kiadványra célzott.

⁵A Turul Szövetség ifjúsága.

⁶A testület esetleges vizsgálatának eredménye, fennmaradt iratok híján, ismeretlen.

⁷A jászóvári premontrei kanonokrend levéltári anyagában sem volt semmilyen, rendi retorziót bizonyító dokumentum.

⁸Magyar Országos Levéltár. K613. 90. csomó. 393. f.

⁹Ez sem maradt fenn.

¹⁰SNA. Prj. 203. d. 215., 216. f.

¹¹*Új magyar szívvel*.

¹²Vö.: „Nem tudok én dolgozni, kérem, nagyon rosszul vagyok (Török Sophie megjegyzése: [Babits] Egy esztergomi papköltőhöz, aki Mécs László levelét becsempészte Mihályhoz, Centula segítségével, június 28-án.)” In: *Babits Mihály Beszélgetőfüzetei*. II. 1940–1941. Szépirodalmi, Budapest, 1980, 405.

¹³„Quia fecit mihi magna qui potens est.” Magyarul: „Mert nagy dolgokat cselekedék velem a Hatalmas.” Lk 1,49. Károli Gáspár, 1908.

¹⁴Nem halok meg egészen.

¹⁵A kereszt misztériuma.

¹⁶Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (= OSZK). Fond. III/882.

¹⁷Babits Mihály augusztus 4-én halt meg.

¹⁸A továbbiakban *-gal jelölöm azokat a Mécs-költeményeket, amelyek az *Aranygyapjú*. *Válogatott versek* (2., bővített kiadás, Ecclesia, Budapest, 1987) című kötetben is megjelentek.

¹⁹Ugyanő még 1941. június 13-ai, Gerinczyhez címzett írásában „buzgó lelkipásztor”-ként jellemezte Mécs-et, aki „a magyar katolikus irodalom egyik díszé”, s mint ilyent, szentszéki tanácsossá nevezi ki. SNA Prj 203. d. 604 f.

²⁰SNA Prj 205. d. 772. f.

²¹Uo. 773. f. Gerinczy Pál Madarász Istvánhoz. Jászóvár, 1942. szeptember 11.

²²Gerinczy Mikolaicsik Sándort nevezte ki Mécs állandó káplánjának Királyhelmece.

²³Brezanóczy Pál ekkor a megyés püspök titkára.

²⁴SNA. Prj. 206. d. 255. f. Mécs László Gerinczy Pálhoz. 1942. szeptember 26.

²⁵Az említett verset, *A hullámvásút tetejét*, az Uj Magyar Museum című kassai irodalmi és művészeti szemle közölte: 1942. I. kötet, 1. füzet, 11–12.

²⁶Ez a nyilvántartás még nem került elő a jászóvári anyagból.

²⁷SNA. Prj. 206. d. 260., 261. f. Gerinczy Pál Mécs Lászlóhoz. Jászóvár, 1942. október 3.

²⁸Serédi Jusztinián hercegprímásra utal.

²⁹E jelentés nem található a Prímási Levéltárban.

³⁰SNA. Prj. 207. d. 185. f. 1943. február. 16.

³¹Uo. 536., 537. f. Mécs Lászlónak az esettel kapcsolatos megjegyzését lásd az 1943. évnél.

³²SNA. Prj. 205. d. 316. f. Mécs László Gerinczy Pálhoz. Királyhelmece, 1942. június 18.

³³Lásd az előző évnél.

³⁴Mécs László *Összes versei*. 1920–1940. Athenaeum, Budapest, 1941.

³⁵*Anyá kell! Verseik lányokról és anyákról*. Athenaeum, Budapest, 1943. Illusztrálta Végh Gusztáv.

³⁶OSZK. Levelestár. Királyhelmece, 1943. február. 20.

³⁷SNA. Prj. 207. d. 553. f.

³⁸Uo. 208. d. 173. f. 1943. június 26.

³⁹Semetkay József Mécs László gimnáziumi osztálytársa, barátja, művei kötet szerkesztője.

⁴⁰Dombi József jezsuita tanár, hitszónokra gondolt.

⁴¹SNA. 208. d. 174. f.

⁴²Uo. 175. f. Gerinczy Pál Mécs Lászlóhoz. Jászóvár, 1943. július 11.

⁴³Az *Aranygyapjú*ban és a szakirodalomban is *Tizedik kötetem* címmel szerepel.

⁴⁴Vidákovich Aladár rendi cenzor a 23. (*A bakok tánca*) és a 49. (*Két arckép**) költemény kihagyását kérte. SNA. Prj. 210. d. 318. f.

⁴⁵SNA. 210. d. 316., 317. f. Mécs László Gerinczy Pálhoz. Jászóvár, 1944. október 18.

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

A ZENEHALLGATÁS ÖRÖME

Nagyon egyetértettünk Kulcsár Szabó Ernővel, amikor azt javasolta, az egyetem magyar irodalommal foglalkozó tanszékének nevét bővítsük, legyen Irodalom és Művészettudományi Tanszék. Valósággá vált, amiről régóta álmodoztunk, párhuzamosan lehetett foglalkozni a különböző, egymásra azonban rimelő, művészeti ágakkal, József Attilával és Bartók Bélával, Illyés Gyulával és Kodály Zoltánnal, modern íróinkkal és korunk zenéjével, Pilinszkyvel és Kurtág Györggyel.

Közbe-közbe elgondolkodhattunk azon, hogy a magyar irodalom a legújabb korban néhány kiemelkedő írója munkásságával nemzetközi figyelmet keltett, míg legnevesebb karmestereink és előadóművészeink már korábban világszerte ismertek lettek, lemezfelvételek sora őrizte játékokat, zenei elképzeléseiket. Első lemezen is magyar karmester, Reiner Frigyes (a borítóján Fritz Reiner) Bach 3. és 4. *Brandenburgi versenyt* vezényelte, megalapozva a zeneszerző iránt érzett mélyeséges tiszteletemet és szeretetemet. Amikor Bartha Dénes a Bartók-teremben ezekről a versenyművekről adott elő, a sorozat hatodik darabját is lejátszotta, akkora hatást tett rám, hogy évekig üldöztem a felvételt, amely akkoriban ritkaságnak minősült. Azóta persze változott a helyzet, a brandenburgi versenyeknek számtalan lemeze ismert, „hagyományos”, azaz korhű előadásban éppen annyi, mint nagyzenekari megszólaltatásban. Ki –ki válogathat ízlése szerint. A korhű zenélés elkötelezettjei bizonyára ironikus mosoly keretében vennék tudomásul, mennyire közel áll szívemhez a Pablo Casals vezényelte Pradesben készült felvétel, amely annak is bizonyítéka Casals itt készített többi lemezével egyetemben, hogy a művészetek néha erősebbek a diktatúránál. A Pradesba visszavonult Pablo Casals magatartása ösztönző például szolgált, odavonozta azokat a nagy zenészeket, akik hittek a művészetek jóra indító küldetésében. Sokan voltak ilyenek Európában, de az erők elnyomta hangjukat. Pradesban azonban évről-évre megszólalt Bach és a többiek zenéje, Hitler, Sztálin, Mussolini, Franco és a többiek elmúltak, de ezek a lemezek megmaradnak és a békeesség, a kiküzdött lelki béke megingathatatlan erejét sugallják.

Az évek során rádőbbsentem, mekkora karmester volt Fricsay Ferenc, akinek mindössze másfél évtized adatott, hogy kivívja Európa megbecsülését. Édesanyám az ő édesapjáról szegedi zenei tapasztalatai alapján mondott egyet-mást.

A fia, az 1914-ben született Ferenc ugyancsak Szegeden kezdte pályáját, s jó érzékkel szerződött a vasfüggöny leeresztése előtti évben 1947-ben a bécsi Staatsoperhez, amely nemzetközi karrierje kiindulópontja lett. 1963 elején hunyt el, Európa gyászolta, itthon azonban nem sok szó esett róla. Keveseknek adatott meg, hogy emlékeztükre olyan gesztust tegyen az utókor, mint az övére, hiszen halála után megjelentették Verdi *Requiemjének* általa készített korábbi felvételét, mint egyik legnagyobb teljesítményét. Egyik kedves lemezemen Beethoven *Hármasversenyt* vezényli. A zongoraszólót is egy Dohnányi-tanítvány magyar művész játssza: Anda Géza, aki Fricsayhoz hasonlóan Zürichben hunyt el. Ő is kora nagy művésze volt, felvették vele Mozart és Bartók Zongoraversenyeit. (Azért ezt a két zeneszerzőt említem, mert a karmester Über *Mozart und Bartók* címmel könyvet írt.) Hogy milyen laza könnyedséggel mondunk le értékeinkről, azt talán az is jellemzi, hogy a *Zenei Lexikon* magyar művészek leírásával bővített változatában Anda Géza úgy szerepel a neki szánt 9 (!) sorban, mint svájci zongoraművész.

A lemezgyűjtők ismerik a „kopó-szindrómát”, ahogy üldözni kezdünk műveket és előadókat. Így eredtem Fricsay Ferenc felvételeinek nyomába. Legutóbbi zsákmányom ez a Beethoven-felvétel, amelynek társaságában Brams *Kettősversenye* is hallható. A borító címlapján Fricsay mellett a hegedűs Wolfgang Schneiderban és egy másik világhírű magyar művész Starker János látható hangszerével a kezében...

Egy könnyűzenére szakosodott lemezboltban turkáltam abban a papírdobozban, amelyben némi lenézéssel néhány komolyzenei felvétel lapult. Itt került kezembe Orff híres *Carmina burana*-ja. Döbbsent csodálkozással meredtem a karmester nevére: Doráti Antal — hirdette a borító felirata. (Az 1906-ban született művész Bartók, Kodály, Weiner Leó tanítványaként végzett a Zeneakadémián, a lexikon szerint „magyar származású amerikai karmester” —gutaütés!) Doráti *Egy élet muzsikája* című önéletrajza jelent meg magyarul. Megtudhattuk belőle, milyen változatos pályát futott be, amelynek állomásaira szelíd iróniával és öniróniával emlékezett. Meglepetésemnek az volt a magyarázata, hogy elsősorban Haydn műveinek tolmácsolója volt ismert, remek előadója volt a zeneköltő oratóriumainak, felülmúlhatatlan miséinek, amelyek e műfaj kivételes remekei és szimfóniáinak.

Egy másik budai lemezboltban a mikrolemezek között bukkantam rá Ormándy Jenő jó né-

hány felvételére, a többi között Bach *János-pasziójára*, *h-moll miséjére*, Händel *Messiasára*. Valamennyin a világhírű Mormon kórus énekelt. „Más nincs?” — kérdeztem. Volt még a *IX. szimfónia*, de azt már megvásárolták. 30 év múlva került a kezembe.

Az aggságában sajnos irodalmi babérok megszerzésére törekvő Molnár Antal, az egyik legkiválóbb zenetudós kérdésére, melyik karmester előadásmódja áll közel hozzám, e lemezek hatására Ormándy nevét is említettem. Bár ne tettem volna! Molnár Antal arcára megvetés ült ki, s lecsújtó véleményét szóban ugyancsak megfogalmazta. Sokszor eszembe jut ez a jelenet, szégyenszemre mégsem ingatott meg Ormándy Jenő lemezeinek szeretetében. (Természetesen róla is az olvasható „magyar származású amerikai karmester”, ami elfogadható jellemzése életútjának, hiszen 22 évesen tette át székhelyét az Újvilágba és hosszú évtizedeken át a Philadelphiai Szimfonikus Zenekar vezető karmestere volt, s ezzel az együttesel készítette lemezeit.) Sokféle korszak, sok ízlésforma hiteles megszólaltatójaként jellemzik a szakértők. Felvételeinek jellemzője a ritmikai tökéletesség, a nagy összefüggések kifejezésére való törekvés — ebben segítette az említett kiváló kórus —, de a humor iránt is volt érzéke. *Az állatok farsangjának* remek megszólaltatása bizonyítja. Az igazán nagyok ugyanis az emberi érzések minden árnyalatába beleélik magukat. A felejthetetlen Székely Mihály épp oly hitelesen szólaltatta meg Wagner zenéjét (a *Walkir* egyik legszebben hangzó lemezfelvételén), mint Rossini derűjét *A sevillai borbélyban* (amelynek talán legtalálhatóbb előadását a Lamberto Gardelli irányította magyar lemezen élvezhetjük) vagy Mozartét a *Szöktetés*...-ben.

Határ Győző életművének tekintélyes részét alkotják filozófiai tárgyú írásai. (Még hatalmasabb kötetre futná belőlük, mint elbeszéléseiből, amelyeket halála után adott ki az Arqumentum kiadó.) Elmélkedései során meglehetősen visszafogottan írt a zene szerepéről (jóllehet nagyon szerette). Ezen el-elvitáztattunk egy-egy levélváltásunk során. A zenét „másodlagosnak” mondta a szó mögött. Lehet, hogy némelyik filozófus ugyancsak így véli, ám a szavakkal hazudni is lehet, a zene nem hazudik. Az előadóművész tévedhet, ám a kottakép hűségesen követi alkotója elképzeléseit. Vladimir Pachman, a zongoraművész, amikor melléütött, így kommentálta tévedését: „Pfuj, Pachman!”, ha azonban különleges nehézséget sikerült legyőznie, „Bravó, Pachman” felkiáltással ugrott föl a zongora mellől. Kun Imre emlékiratában beszámolt budapesti hangversenyéről, amelyet hatalmas várakozás előzött meg, hasonlóan egy ritka színházi előadáshoz. A hó-

bortos művész az évek során „von”-nal bővítette nevét, így bizonyára előkelőbben hangzott. Úgy tudom, vele készítették a legelső szólólemezeket, s ez aligha volt véletlen. Mindig vannak, akik így vagy úgy, de kivételes eredménnyel szolgálják a zene s általa a lélek nemesedésének ügyét. A rádióban kalandozva ütötte meg fülemet egy egészen eredeti orgona-előadás páratlan hangzása. Szédületes tempóban játszotta a művész Bach egyik toccátáját, közben „hopp! hopp!” kiáltásokkal fűszerezte előadását, amelyet közönsége vastapssal honorált. Némi nyomozás után a nevét is sikerült kideríteni: Virgil Foxnak hívták. Mivel a lexikonból hiányzik, másutt próbálkoztunk. Kiderült, hogy az amerikai zenei élet egyik büszkesége volt 1980-ban bekövetkezett haláláig, nevét Bernstein és Horowitz mellett emlegették. Az első nem német származású orgonista volt, aki a lipcsei Tamás-templomban Bach-hangversenyt adhatott. A háború alatt 600 koncertet adott a katonáknak, ismét bizonyítva, hogy a művészek szava néha erősebb a fegyverek zajánál. Életének egy részében hangszerét népszerűsítette hangversenykörútjain és a televízióban, ahol saját műsora volt.

Virgil Fox hiánya is bizonyítja, a lexikonok nem tökéletesek, sőt olykor felboszantják az olvasót. Nehéz kibékülni azzal a gyakorlattal, hogy magyar, a Zeneakadémián Bartók, Kodály és Weiner Leó irányításával tanult művészeket nem magyarokként tartják számon, hanem a befogadó ország polgáraként. Ilyenkor tűnődhetünk el, miért fordulhat elő, hogy némelyek azt sem tudják, hol van Magyarország, és Budapest Bukaresttel tévesztik össze.

Amikor a vasfüggönyön kis rések keletkeztek, édesapám néha eleget tehetett külföldi meghívásainak. Ezekről az útjairól rendszerint ajándékokkal megrakodva érkezett haza, ritka lemezeket is levadászott. Esténként, ha napi munkája és küzdelmei nagyon kimerítették együtt hallgattuk kedves lemezeit (ezzel a címmel Czigány Györgynek volt remek műsora a rádióban — hol van manapság ilyen műsor?...). Nagyon kedvelte Mozart operáit, sokkal jobban, Wagneréit. Írt is erről egy jegyzetlapot, a magyar Wagner-rajongók szelíd rosszallásától kísérve.

Talán a *Don Giovanni* volt a kedvence, abban a felvételben, amelyet Fritz Busk vezényelt a híres glyndebournei játékok egyikén. A borítón minden alkalommal büszkén szemléltük Pataki Kálmán, a legendás tenorista nevét a szölistaké között. Ugyancsak Fritz Busch tolmácsolásában hozta haza a *Figaro házasságát* is, ez anyám kedves lemeze volt. Valamelyik útján Adolf Busch és kamarazenekara megszólaltatásában ajánlották neki Bach szvitjeit. Ezt is sűrűn hallgattuk, máig egyik kedvencem Karl Richter lemeze mellett.

A két Richter, Karl és Szvjatoszlav meghatározója volt a 20. század zenei ízlésének. Az orosz zongoraművész hangszerének óriása, talán legnagyobbja volt. Nem véletlen, hogy lemezek sokasága őrzi emlékezetét, különböző sorozatokat jelentettek és jelentetnek meg különböző korszakairól és európai városokban tartott hangversenyeiről. Lenyűgöző élményemként őrzöm máig, ahogy Brahms zongoraötösét szolgáltatta meg a Tátrai-vonósnégyessel. Szegény vonósokról az előadás végén patakozott az izzadság. A sok-sok lemez között van egy egészen rendkívüli is: a Melódia szovjet lemezcég kiadásában jelent meg először, Herbert von Karajan vezényletével David Ojszrak, Szvjatoszlav Richter és Msztyiszlav Rosztropovics szolgáltatta meg Beethoven *Hármasversenyét*. Ilyen találkozás ritkán adódik a zenei életben. (Kedves lemezem az is, amelyen Karajan II. János Pál miséjének kíséreteképp Mozart *Koronázási miséjét* vezényli.)

Karl Richter számunkra máig a Bach-előadás etalonja. Ízlésünk maradi, s nyilván az is befolyásolja, hogy Richtert a fővárosban is hallhattuk. A *h. moll misét* vezényelte — óriási hatással. Kevésbé hatott a kritikusokra, akik azt is beleszámították előadásába, hogy Lipcséből, „házáját hűtlenül elhagyva” Münchenbe költözött, ott szervezte meg Bach-kórusát és zenekarát, a pasiók és kantáták meg a *Messias* Pazar megszólaltatóit. (A kantáták borítóján büszkén olvashatjuk Hamar Júlia nevét a világhírű énekesek között.) Kiváló zeni ízlésére az is jellemző, hogy a világhírű trombitaművész Maurice André egy ideig az ő irányításával ismerkedett Bachkal. Maurice André egyébként többször lépett fel Budapesten, lemezeket is készített a Rolla János irányításával sok sikert elért Liszt Ferenc kamarazenekarral.

A Rózsavölgyinél pásztázva apám emelte ki a lemezek ármádája közül Beethoven egyik kései vonósnégyesét a Magyar vonósnégyes előadásában. (Székely Zoltán, Kettner Mihály, Koromzay Dénes, Magyar Gábor) előadásában. Szédítő tempóban játszottak, azóta sem hallottam hasonló lüktetésben ezt a művet. Ottlik Géza mondta el édesapámnak, hogy Koromzay Dénes kedves barátja (erről ugyancsak Czigány György egyik műsorában is szót ejtett az író), ha emlékezetem nem csal, *Minden megvan* című elbeszélése főhősének egyik ösztönzője. (Micsoda szenzáció volt, amikor a novella megjelent a Vigiliában! Igaz, Ottlik mindegyik megszólalása szenzációnak minősült.)

Anyámnak külön könyvespolca volt az ágya fölött. Kedves olvasmányai voltak Guy de Pourtales zenészekről szóló életrajzi regényei. A Chopin-ról szólót ismételten kezébe vette. Apám a lengyel kultúra boltjában seregnyi Chopin-lemezt vásárolt. A fehér tokba burkolt lemezeket újra meg újra

hallgatták, s amikor lengyel zongoraművésznő Chopin-műsorral érkezett a Zeneakadémiára, ott ültek a népes hallgatóság soraiban. Aztán szivárogni kezdtek Rubinstein felvételei. Az igazi szenzációt Cziffra György lemezei hozták (a lexikon szerint a 90 éve született Cziffra „magyar származású francia zongoraművész”! Igaz, *Agyuk és íranyok* című önéletrajzában többször is hitet tett magyarságáról és Senlisben működő alapítványa tehetséges magyar fiatalokat is támogatott.) A művész 1956-ban telepedett le Franciaországban, de itthon is lehetett hallani, igaz nem a Zeneakadémián, hanem egy eszpresszóban, ahová az ő kedvéért zárandokoltak a zenerajongók. Hogy milyennek is látták a csendes, nehezen oldódó Chopit kortársai, arról elárul egyet-mást Liszt Ferenc könyve (*Chopin*), amelyet hasonló kiadásban jelentetett meg a Gondolat. (Az első megjelenését a Franklin Társulat gondozta 1873-ban.) Igaza van a szöveget jegyzetekkel ellátó, kommentáló Szilasi Alexnak: Liszt romantikus írónak sem volt utolsó, némelyik leírása és jellemzése írói teljesítmény, szimfonikus költeményeinek hangulatához mérhető, s megejtő szeretettel idézi Chopin bensőséges líráját.

Egy matinén játszott Fischer Annie a K.467.-jelű Mozart-zongoraversenyt. Szünetben ismerősünkkel beszélgettünk. Nemi lenézéssel így jellemezte az elhangzottakat: „Zoli billentése összehasonlíthatatlanul tökéletesebb”. „Zoli”, azaz Kocsis Zoltán aligha lelkesedett volna ennek hallatára. A művésznő a magyar zenélés egyik reprezentánsaként járta be Európát, játszott a legnagyobb karmesterek vezényletével, s helyet kapott — több lemezével is — a *BBC-legendái* sorozatban. Bartókot és Kodályt is népszerűsítette: az egyik BBC-kiadványon például a *Marosszéki táncokat* adja elő, a másikon Liszt és Bartók művei mellett Dohnányi Ernő *No.3-as rapszodiáját*.

A világhíró magyar zongoraművészek közül mindenütt kedves vendég Schiff András. Ő a Kadosa-iskola három tüneményes zongoristájának (Kocsis Zoltán, Ránki Dezső, Schiff András) egyike, általában hatalmas programmal lép föl. Egyik kedves lemezemen Bach zongoraversenyeit adja elő, ez a felvétel a legszebbek közül való, pedig sok kiválóság vette lemeze e műveket. (Szívemet mindig megdobogtatják Edwin Fischer lemezei, márcsak azért is, mert szüleim, akik személyesen hallották őt is, Giesekinget is, legendákat meséltek róla, s mindig irigykedve hallgattam, hogy a Vigadóbeli koncertet követően a Hangli hársfái alatt letelepedve Faragó György méltatta az elhangzottakat.)

Amikor Solti György ismét Magyarországon vendégszerepelt, a riporter megkérdezte, miképp szólíthatja. A karmester nemes egyszerűséggel

azt válaszolta, maestrónak. Ezzel is jelezte, hogy világszerte elismert, megbecsült művész, mestere szakmájának. Egy régi portyámon került kezembe a *Varázsfuvola* általa dirigált felvétele, amelyen az Éj királynője félelmetes nehézségű áriája elképesztő tökéletességgel szólal meg

Solti György — Sir Georg Solti — valóban a korszak legnagyobbjai közé tartozott, számtalan vendégzsereplése bizonyította, s lemezei sora bizonyítja. Legszívesebben Beethoven *Missa solennisét* hallgatom előadásában, tulajdonképpen ő értette és szerettette meg velem a művet, keze nyomán éreztem és érzem Haydn miséivel egyenrangú alkotásnak.

Az élet múlásával lassanként szűkül a világ körülöttünk. A zene azonban segít, a nagy művek hallgatása közben azonban meghaladjuk gyengeségeinket és a föl-fölhabzó rosszat, hogy az ünnep ragyogásában emelkedhessünk fölfelé, az égi magasokba.

RÓNAY LÁSZLÓ

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ: PETRARCA BUDAPESTEN

Tanulmányokat, esszéket, kritikákat tartalmazó kötet. Legkorábbi írása 1972-ben készült, a legutóbbi 2009-ben született. Vergilius, Petrarca, Lampedusa, Rákóczi, Arany, Jókai, Riedl Frigyes, Szabó Dezső, Balassa Péter, Tózsér Árpád, Krasznahorkai László — hogy csak néhány nevet említsek a kötet témamegjelöléséül.

A magamfajta „vén róka” természetesen meg tud írni egy recenziót anélkül, hogy a tartalomjegyzéken kívül bármit is elolvasna a nyomtatott lapokon, hát még, ha évtizedek óta ismeri a szerzőt. Ezt a könyvet azonban nem lehet nem elolvasni, annyi meglepő érdekesség van benne, annyi filológiai felfedezés, rávilágítás, újraértelmezés, annyi finom észrevétel, hogy az irodalombarát olvasó nem engedheti meg magának, hogy abbahagyja az olvasást és letegye a könyvet. Tudtam a 14. századi Himfy Benedekről, de mindezidáig nem tudtam, hogy Kisfaludy Sándor a leszármazottja volt, és arra sem gondoltam, hogy amikor ez a Himfy Benedek csapatával a pádovaiakat támogatta Velence ellen, és a győztes csata után diadalkapun vonult be a városba, Petrarca láthatta őket, láthatta a magyar katonákat. Nagy dolog? Talán nem nagy dolog, de jelzésszerű felütése a könyvnek, hogy országunk, Magyarország korai, hogy úgy mondjam testi kapcsolatban volt Itáliával és az itáliai kultúrával. Sok ehhez hasonló narratív mozzanatot találunk a kötetben, egyébként is előadásmódját

elejétől végig a diszkurzivitás, az elbeszélőmód jellemzi, és igyekszik távol tartani magát a manapság szinte kötelező elméletieskedéstől. De van benne bőven, ennek ellenére, műfajpoétika, verstan, mitológiai elemzés, esztétikai megállapítás. Az *elvesztett alkotmánnyal* kapcsolatban például nagyon világos és határozott vonalakkal különíti el egymástól a humor, a szatíra és a komikum fogalmát, amely fogalmakat ma nagyon gyakran elkülönítés nélkül együttesen belegyömöszölnék az ironia gyűjtőnévébe — egyszerűen megfosztva az ironiát annak valóságos filozófiai tartalmától.

Két erősen átgondolt és következetese végigvitt vonása van a kötetnek: a katolikus hagyománykeresés és a klasszikus hagyományörzés, s ez a két vonás szervezi egységbe a különböző időkben és különféle események alkalmával készült írásokat. Az egyik a keresztény, azon belül is a katolikus eszmeiség jelenlétének felkutatása és megjelenésének pozitív értékelése. Már Petrarca úgynevezett konzervatívságának érintésénél az játszik pozitív értékelő szerepet, hogy hívó volt egy szabadgondolkodással hivalkodó korban. Többre tartotta a hívőséget a racionál, és kételyei voltak a természettudományok vezető szerepével kapcsolatban. Az erről szóló tanulmány pozitívrá hangolja a negatívumnak hangzó szót: konzervatív, de nem mai politikai áthallás gyanánt, hanem eszmei értelemben. Babits a „korabeli humanista igazi típusának” nevezte Petrarcát, Szörényi László nem látja ellentétben állónak ezt a „humanista” megjelölést a természettudományokat fenntartásokkal kezelő „konzervatív” jelzővel. Rákócziról írva is effajta történeti-eszmei rehabilitációt hajt végre, amikor kiemeli az elfeledésből-elfelejtetésből a fiatal Rákóczi jezsuita nevelését és annak végig érezhető hatását. A történettudományban, de szinte az egész szellemi életben már a 19. századtól kezdve gúnyoszó, olykor már-már szitokszó volt a „jezsuita”, annak ellenére, hogy jelentős, nagy szellemi hatásukat és kiváló iskoláikat mindenki kénytelen volt elismerni. A Rákóczi-ról szóló tanulmány — akár vitákat is vállalva — mer elszakadni a végig nem gondolt sablonoktól.

A kötet írásainak másik alapvonása az a szellemi átéltség, amit jobb szó híján itáliai klasszicitásnak tudok elnevezni. Ahogy Róma megélte Athént és Alexandriát, ahogy magába olvasztotta az atticitást és az alexandritást, úgy élte fel a toszkán késő középkor és korai reneszánsz Rómát és a teljes latinitást. S erre a különös itálianításra épült — a keresztény szellemiség mellett — az, amit az irodalomtörténet régi magyar irodalomnak nevez. A kötet írásainak klasszicitása abban áll, hogy (akkor is, amikor Aranyról,

vagy a mai irodalomról szól) átjárja sorait ez a görög–latin–toszkan folytatólagos áram, és evvel rendkívül közel kerül a régi magyar irodalomnak ehhez hasonló, sőt ebben benne élő — ám a mai posztmodern korban már feledésbe merülő — tudás-korpuszához. Ez az alapvonal teszi élővé a tanulmányok filológiai felfedezéseit is. Ki tud manapság Szideck Gáspárról? Szinnyi József 1909-ben még tudott róla, de aztán néhány könyvtárjegyzéken túl a nevét sem írták le. Ki olvasta a *Fides laureata martyrum Cassoviensium* című ötfelvonásos művét? Egyáltalán hányan tudnak ma még úgy latinul, hogy ilyen terjedelmű drámát csak úgy egyvégtében elolvassanak? Szörényi László még tud úgy, s ez feladatot is ad. Neki — neki, aki Krasznahorkai mai prózájában is járatos — neki kellene megírnia a magyar neolatin irodalom hosszú, a középkortól a 18–19. századig ívelő történetét. Ma szakkutatókon kívül kevesen érdeklődnek a korai századoknak még a magyar nyelvű irodalma iránt is, hát még az iránt, amit magyarok írtak ugyan, de nem magyarul, hanem latinul. És nem is csak magyarok, de Magyarországon. Ezt a tekintélyes latin nyelvű magyar irodalmat, ennek a magyar irodalomhoz szervesen hozzátartozó irodalomnak a történetét nem elfelejtette az úgynevezett nemzeti tudat, hanem soha még nem nézett szembe vele teljes egészében. (Nap Kiadó, Budapest, 2011)

KENYERES ZOLTÁN

TOLNAI OTTÓ: A TENGERI KAGYLÓ

Szívesen kérdeznék meg akár száz olvasót is, tudják-e, „milyen a mongol természetű seregély tarkóján a zománc”? Fogadni mernék, senki sem tudná, sőt legtöbben azt sem hallották, velem együtt, hogy van mongol természetű seregély. Pedig pofonegyszerű megtudni, csak fel kell lapozni a Tolnai Világlexikon RÁKL–SÖR-kötetét, s a válasz ott olvasható. Gondolom. Vagy inkább elhiszem Tolnai Ottónak, aki — ahogy írja — miközben a sétahajó lexikonbeli meghatározását kereste, elbáméskodott a seregély szónál, s ekkor fedezte fel a talányos kérdésre a választ: „bíbor ibolyaszínű”. De emléithetném a szintén alig ismert bodobács névre hallgató [„Fleketével tarkázott vörös színű mezei poloská”-t (lásd *Magyar értelmző kézikönyvtár*), amelyről egy zseblámpa nagyítólelencséjével megállapítható, hogy „pajzsán pontosan olyan négerpofa, négermaszk látható, mint az egyik Tanganyika bélyegen”.

A két taláalomra kiragadt példát annak ilusztrálására idéztem, hogy Tolnai számára legyen az novella, regény, esszé vagy vers, talán

már az 1978-ban írt *Végeladás* című drámától erefele, művek sora épül efféle „semmis kis dolgok”-kal való bíbelődésre, körüljárásra, amelyek a faktuális emlékezet mozaikkockáiként rendeződnek jellegzetesen Tolnai Ottó-s műegésszé.

Ezt az asszociációs játékot folytatja Tolnai legújabb, kisregénynek nevezett könyvében, melyhez társai a különös tárgyakkal, fogalmakkal kapcsolatban álló csodabogár szereplők, mind külön-c a maga módján, akik műve(inek) sajátos embertenyészetét alkotják. Olyan konglomerátum, eltérő dolgok elegye jön így létre, amely — mint „a női retikulók átvilágíthatatlan misztikuma izgatta” az író fantáziáját — múról műre alakuló, gazdagodó, de mindig befejezetlenül maradó, pontosabban állandóan formálódó opus. Egy virtuális, az eredeti alternatívájaként kialakuló Tolnai lexikon szerkesztődik, amelyet az olvasó a számos hivatkozás alapján annyira hitelesnek lát, hogy már-már azt kell hinnie, ilyen nincs, minden kitalált, a valóság látszatában tetszelgő tiszta fikció. Mert rendre az történik, ahogy Tolnai másutt írja, hogy „a semmis száraz tó közepén kell tengert festenem magam köré”. Ezekre a „képekre” konkrét tárgyakat, fogalmakat, jelenségeket és a szerző kanizsai/zen-tai/palicsi világát kiteljesítő, álnévvel ellátott, de nyilván a valóságban létező alakokat „fest” Tolnai. Ezek lehetnek az elképzelt, vágyott, magánmitológiát kiadó lexikon címszavai, illetve a jól elraktározott, s írás közben a múlt mélyéről feltűnő emlékezet szereplői, mint a festő Dobó Tihamér vagy az ügyvéd/költő Koncz István, s a csak infaustusoknak nevezettek egykori és mai különcök, akik talán nem is annyira csodabogarak, ahogy a könyv(ek)ben megjelennek.

Akik ismerik Tolnai eddigi opusát, azoknak felesleges mondani, akiket viszont akár ezzel az ismertetővel sikerül a szerző olvasói közé csalogatni, azokat mindenképpen meg kell nyugtatni, hogy a számos apró „semmiség”, bár a töredékezetség látszatát keltik, koherens egységbe szerveződnek, egyrészt az író állandó személyes jelenléte révén, aki akkor is felismerhető, ha álnevet ölt magára (például T. Orbán Olivér), másrészt mert, mint ebben a könyvben, a sok részlet a mű gerincét adó tartóvázra tapadó, testet formázó húsként, életet jelentő ideg- és vérrendszerként figurál. A mű egységét szavatoló tartóváz ezúttal a kis- és nagykamaszokat a szép Nusika szobra elkészítésére ösztönző, csapatba tömörítő, mindkét korosztályra jellemző, erotikus kalandként kifejezésre jutó kíváncsiság, amelynek középpontjában a tengeri kagyló szimbolizálta, titkokat rejtő, fantáziát ingerlő női nemi szerv áll.

Tolnai Ottóra is érvényes az, amit magáról Esterházy Péter mond a könyvhétre írt Élet és Iro-

dalom-beli jegyzetében, hogy ő szavakkal babráló író, azzal a különbséggel, hogy Tolnai számára a szavak, amint könyvhétre megjelent könyve is tanúsítja, elsősorban egy elképzelt Tolnai lexikon lehetséges, az író személyes élményvilágának megjelenítését szolgáló címszavak. (Forum, Újvidék, 2011)

GEROLD LÁSZLÓ

LJUDMILA ULICKAJA: ELSŐK ÉS UTOLSÓK

Az öröndetesen bővülő magyarra fordított Ulickaja-művek közül legutóbb a válogatott elbeszéléseit tartalmazó *Első és utolsók* érkezett meg a hazai olvasókhhoz. A világirodalmi rangú szerző kapcsán abban a kivételezett helyzetben vagyunk, hogy a kortárs orosz szerző valamennyi munkája hozzáférhető magyarul. A *Médea és gyermekei*, az *Életművésznők*, a *Vidám temetés*, a *Szonyecska*, az *Odadó hűveket*, *Surik*, a *Kukockij esetei*, *Daniel Stein*, a *tolmács*, valamint a *Történetek állatokról és emberekről*. Ebben a sorban jelent meg 2010 karácsonya előtt az író 1989 és 2007 között írott elbeszéléseinek válogatása, ami abban az értelemben is magyar kiadás, hogy az oroszsal ellentétben — ahol a műfaji meghatározásra szorítókozó *Elbeszélések* címet kapta — nálunk jelent meg *Elsők és utolsók* címmel. A címadás mégsem önkényes, mert a három ciklusba szervezett kisprózák utolsó darabja kapta szerzőjétől ezt az alcímet, ami a Magvetőnél megjelent kötetben főcímmé lépett elő.

Generációváltás zajlott le a kortárs orosz irodalomban az elmúlt másfél évtizedben, amit a magyar könyvkiadás felől nézve olyan szerzők színre lépése jelez, mint Pelevin, Jerofejev, Szorokin, Akszjonov és Ulickaja. (A nyelvet és hazát váltó, egészen más nemzedékhez tartozó, de a műveivel a magyar olvasókhöz csak ezekben az években eljutó Nabokovról nem is beszélve.) Hogy a generációváltás ténye még hangsúlyosabb legyen, az új szerzők — időlegesen legalábbis — háttérbe szorították Bulgakovot, Szolzsenyicint, Paszternakot, Ribakovot, Salamovot és a Medvegyev-testvéreket, Rojt és Zsoreszt.

A kortárs orosz irodalomra 1990 után kevés fogadókészség mutatkozott Európának abban a felében, amely korábban a szovjet érdeklődési övezetbe tartozott. Nem véletlen, hogy sok esetben az új orosz irodalom — legyen ez földrajzi értelemben bármilyen ellentmondásos — nyugatról nyert bebocsátást Kelet-Közép-Európába. Nem véletlen, hogy Ulickaja már évekkorábban egy interjúban azt fejegette, hogy „minél közelebb van térben Oroszországhoz egy ország, annál kisebb az érdeklődés és az igény, hogy lefordítsanak valamit” (Magyar Narancs,

2004. október 21.). Sokat oldódtak azok a politikai és főként szellemi reflexek, amelyek művészeti értelemben is háttérbe szorították a keleti tájékozódást, és vele az orosz irodalmat. Ulickaját olvasva döbbenhetünk rá, hogy az 1990-es fordulat utáni orosz irodalom egyik nagy témája éppen a politikai és ideológiai elnyomás ábrázolásának igénye. Bár ez az értelmezés sok más megközelítési módot kizár (vagy legalábbis háttérbe szorít), történetei és témái alapján mégis nehéz másként vélekedni a most megjelent elbeszéléskötetben található prózákról. Igaz, mindez azzal a megszorítással, hogy a közel négyszázötven oldalas mű két novellaciklusához — a kétharmad pedig kétharmad — tartozó kisprózák történetideje datálható az 1940–50-es évek orosz valóságához, míg az utolsó (éppen az *Elsők és utolsó* alcímet viselő) az 1990-es évek Moszkvájába vezet el.

A szerzőt egyszerre nevezhetjük mikro- és makrorealistáknak. Történeteit a mindennapokból meríti, a magánéletek útvesztőjébe kalauzol, a kisemberek szélesnek nem mondható perspektívájából ábrázol. E miatt az első minősítés nem szorul magyarázatra. Realizmus mégsem földhöz ragadt, s témái és történetei mögül egy nagyepikus portréját rajzolja meg magáról Ljudmila Ulickaja. Ha ez volt a szándéka, ha nem. Mégis, ha közelebb akarunk jutni írói világához, pontosabb úgy fogalmazni: bőséges életismerete és élménygazdagsága avatja valódi íróvá a szerzőt. Szomorúan írom le, hogy ezek egyáltalán nem jellemzik a 20. és a 21. század íróit. Ezért is tűnik kicsit régimódinak Ulickaja. Már abban az értelemben is, hogy ahogyan magától értetődő mesélőkedvvel (és ez mégis a prózairodalom 19. századi reminiszenciája) mondja el történeteit. Nem kínozzák a valóságábrázolás modern és posztmodern dilemmái, a történetek elbeszélhetőségének episztemológiai buktatói, a nyelvvvel szembeni újkori alkotói gyanakvás. A „szoknyás Csehov” — így vall magáról és munkamódszeiről, amikor arra a kérdésre kereste a választ, hol talál témát. „Semmit nem kell keresnem. Se témát, se karaktert. A világ szinte szétrobban, annyi téma feszíti. Ami pedig rám vár, az előbbutóbb úgyis felbukkan az életemben” (Népszabadság, 2009. április 24.). Rokonszenves alkotói alapállás, bár szinte teljességgel atipikusnak nevezhető a „szövegirodalom” és a „szóbuzera” kulcsszavakkal leírható, ma még talán uralkodó alkotói felfogásban.

Szegénységről, nyomorról, kiszolgáltatottságról, reménytelenségről kevesen tudnak annyit, és ami ennél is fontosabb: kevesen képesek érzékletesebben ábrázolni, mint Ulickaja. Az alapanyag adott.

Válogatott elbeszéléskötetének történeteiben szereplőinek javarésze valamilyen értelemben a lét peremén él. Többről van szó, mint arról, hogy a kötetben található elbeszéléseknek nincs jó végük. Nem csak a zárás szomorú. Baljóslatú ég alatt zajlanak Ulickaja történetei. A lelkek, az események megtelnek azzal a szürkeséggel, ami talán csak a kelet-európai történetek sajátja, és vele azzal a nehézkedéssel, ami minden tiszta és jobbitó szándékot a földre, a sárba húz. Nem látni katonacsizmákat, még trappolásukat sem hallani, de a gonosz hatalom árnyéka mégis mindenre rávetül. (*Magvető*, Budapest, 2010)

BOD PÉTER

TOLDALAGI PÁL: ÁRNYAK ZENÉJE. Kallódó versek 1934-1976

Nem hagyhatom ki e rövid kis bevezetőt. A magyar irodalomtanításban mintha az irodalomtörténeti fordulatok mentén tevékenykedő szerzők neve lenne mindenki mást kizáró elsődleges helyen. Petőfi és Arany, Ady és Babits, Kosztolányi, József Attila és Weöres Sándor. Valahol nem baj, érthető ez az elkülönülés. Az irodalomtörténet megállapításom szerint nem értékelhető egyértelműen a nagy korszakok nagy alkotóival, mert az olyan lenne, mintha, teszem azt, Magyarországot vízrajzi térképe csak a Duna és a Tisza vonalát jeleznék. Nehéz vállalkozás a betemetett szerzők rehabilitálása, nagymértékű veszéllyel járhat, gondoljuk meg, az egyes szerzőket esztétikai értékükről megelégedve ássák alkalmanként elő az igazságos feledés homályából. Saját tapasztalataimból kiindulva, egy-egy nem túl szerencsés alkotó megismeréséhez a nagy művek ismerete és elsajátítása vezetett el, kedvező fényt bocsátva a kérdéses művek közé. A szigorú esztétikai bírálat vérpadján így könnyebben ájtut az a sok-sok, feledés fenyegette irodalmi mű, és összességükből nyomon követhetőbb lesz a magyar irodalom. A magyar irodalom rászorul e művek második felfedésére, egy megkésett lepel lerántása kevésbé árt, mint a felelőtlen múlt időben hagyás veszélye. Az irodalomtanítás szűk keretei között nincs idő és lehetőség, annál több azok esetében, akik magát az irodalmat csinálják, lévén az irodalom nem organikus valami, hanem emberi hatások, érzések és szemléletmódok állandó befolyásának működképes következménye.

Garay János, Gulyás Pál, Heltai Jenő, Dsida Jenő és Kellér Andor esztétikai érvényessége és igényessége ismeretében meggyőzően állítom: baj van. Baj a magyar irodalomban, a kanonizáló

gépezetben. A magyar irodalomtörténet rendre megelégedezik róluk, könyveik újabb kiadása jó ideje mellőzöttlen vesztgel. Hol kereshető egyértelműsítő magyarázat, érvényes indoklás egy mű és alkotó megítélhetősége, idő felettsége szempontjából? Az irodalmi magánbeszélgetésekből kivált és szerveződött vélemény szolgáltat több alkalommal indokul egy szerző elfogadása, elfogadtatása érdekében, tett első lépéseket az adott alkotó kanonizálódása mellett. Arany tevékenysége Madách tragédiája körül kívánczik azonnal ide; manapság Tandori Dezső Szép Ernőt, a Kráter Egyesület és könyvkiadó Wass Albertet tartja „életben.”

A nagy magyar írók közül kifelejtett Toldalagi Pál tragikus mellőzöttsége irodalmi műhibaként értékelhető. Toldalagiról a megelégedezés nem magyarázható egyszerűen magával a tárggyal, az irodalom tárgyával, annál mélyebb és összetettebb rétegződés juttat el az elsődleges okhoz. Rögtön kérdéssel kezdeném: miért nem érdeklődik a kortárs irodalomtörténet Toldalagi Pál után? A tavalyi évben a Napkút Kiadó vállalkozott arra, hogy Toldalagi Pál kötetben nem megjelent verseit összegyűjtse és kiadja, mindehhez pedig egy Basa Viktor nevével jegyzett, érthető bevezetőt mellékeljen előjáróként. A Hafner Zoltán lektorálta könyv fontos és jelentős vállalkozásnak bizonyul, a kallódó versek idővel végképp elveszhettek volna, Toldalagi nem igen törődött az írásaival, szerkesztőségben hagyott regénye és több levél, jegyzet látta ennek kárát.

Toldalagi Pál kevésbé vett részt a kor irodalmi életében, mint kortársai, Bécsi úti lakásukban éltek édesanyjával ketten, a kortársak visszaemlékezései beteges, furcsa személyiségnek írják le őt, a versek annál meghökkentőbbek, szigorú formahűség, és ami lényeges, egyetlen felesleges szó nincs bennük (Pilinszky Jánosnál tapasztalható hasonló rend és rendszer, a hűség a pontosság-hoz). A könyv szép és barátságos, a Toldalagi-költészet megismerésének, tankönyvbe emelésének sok száz lépése közül az első. Beszélhetünk katolikus irodalomról, a Vigilia körül csoportosuló költők tevékenységéről, a sok név mellett Rónay György, Pilinszky János, Sík Sándor érdemel szót, a korábban népszerű Mécs László jó ideje mellőzött alakja az irodalomtörténetnek, feltételezhetően joggal. Toldalagi esete más, ő szükségszerűen kapcsolható a friss és eredeti katolikus lírához, nem ártana végre foglalkozni vele.

Kérem az olvasót, szerezze be ezt a gyűjteményt, és tegye nyugodtan a Pilinszky- és Weöres Sándor-kötetek közé, állítom, nem lehetne méltóbb helyen. (*Napkút Kiadó*, Budapest, 2010)

AYHAN GÖKHAN

HIT, TANÍTÁS, IRODALOM. Rónay Lászlóval beszélget Bucsics Katalin

Sokadmagammal az egyetemen ismertem meg Rónay tanár urat. Az óráin megtapasztalt közvetlenség uralkodik a könyvben közölt minden megnyilvánulásában is. Amellett, hogy a beszélgetés olvasása során megismerjük gyermekkorának fontos állomásait, vágy ébred az emberben egy olyan világ után, melyet nem ismer: milyen lehetett a piaristáknál tanulni, milyen lehetett irodalmat irányító személyektől nyüzsgő környezetben nevelődni, milyen lehetett személyesen ismerni azokat, akiknek többségét mi már csak tankönyvekből ismerhetjük. Hiszen olyanokról olvashatunk történeteket, mint Rónay György, Sík Sándor, Sötér István, Thurzó Gábor, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Ottlik Géza, Márai Sándor; közel sem említettem mindenkit. Olyan baráti társaság, irodalmi kör tagja Rónay László, mely hajlandó és bátor volt kockáztatni az irodalomért, mely még tudta definiálni, mi a feladata a magyar nyelvnek, volt célja a kiállításoknak, a folyóiratok megszerkesztése körüli vitáknak, az áldozatokkal járó munkák közreadásának. Ennek a korszaknak a hangulata és sosem látott emléképe villan fel bennünk Rónay László visszaemlékezését olvasva: „Számomra például az Ezüstkort nem egyszerűen egy folyóirat, hanem olyan dolog, ami benne volt a gyerekkoromban. Áltunk apámmal a síklónál odalenn. Megjelent keresztapám, Thurzó Gábor, akivel kölcsönös imádat fűzött össze bennünket. Fölmentünk a Várba, ők fogták a kezemet kétoldaltól és valamin vitakoztak... Azon vitakoztak, mi legyen az Ezüstkortban. Aztán megálltunk egy ház előtt, Thurzó fűtlyentett és egy ablaknyílásban megjelent Sötér István teljes méltóságban. Vagy azt mondta: »azonnal lejövek«, vagy azt: »gyertek föl«. Utóbbi rosszabb variáció volt, mert ilyenkor nekem kellett a kislányát ringatni a bölcsőben, hogy ne ordítson, ők pedig beszélgettek az Ezüstkorról” (20.).

Rónay László beszél a mai irodalom helyzetéről is — megnyugtató, hogy fejlődést lát benne, de az éles kritikát sem hallgatja el. Kétségkívül összehasonlíthatatlan azzal az irodalmi étellel, küldetésstudattal és milióval, mely a 20. század elejét fémlelte — a Nyugat nemzedékének irodalmával.

A Bucsics Katalin által vezetett társalgásban végigkövethetjük azokat a történeteket, melyek hatással voltak Rónay László mindenkori közvetkező lépésére: a budai ferencesek, majd a piaristák tanításait, elvárásait; a szülői hatásokat; a Vigiliánál, az Új Embernél, a Petőfi Irodalmi Múzeumnál eltöltött időszakot; a bicskei és a budapesti tanári éveket; az 1956-os eseményeket.

Olyan történeteket ismerünk meg e beszélgetés közreadása révén, melyeket sokadszori olvasás után sem ununk meg: történetet arról, milyen elvi kérdések mentén fordított Devecseri Gábor; hogyan tudták meggyőzni Ottlikot, hogy írjon a Nyugatról az emlékév alakalmából — s ezek mind a személyes érintettség hangján szólnak meg. És még megannyi érdekes, derűs vagy fájó megállapítást, véleményt oszt meg velünk ez a kis könyv, mely kaput nyit arra a ma is olvasásra és szeretetre érdemes irodalmi korszakra — mindenestül, mely Rónay László számára elválaszthatatlanul összefüggött személyiségének fejlődésével. Közelebb kerülünk hozzá mint emberhez — a tanárhoz, a zenebaráthoz, a futballrajongóhoz —, szól a családjáról, az erős tartású, de már messziről kedvességet sugárzó feleségéről, az unokáiról, a hitről — tanításról — irodalomról.

A beszélgetés olvasása során tanárként hitet és erőt kaptam ahhoz, hogy ne veszítsem el a lelkesedésemet — életben, munkában, tennivalókban. Mindenki tanul s mindenki tanít. Tanárnak lenni azonban talán soha nem volt könnyű — hálás és hálátlan hivatás egyszerre, ezt a magam bőrén is tapasztalom. Rónay László hite, mely derűlátása, olykor ironikus világszemlélete, lényeglátása fejlődésre ösztönzi azt, aki ismeri akár személyesen, akár művein keresztül.

Végezetül mindazok nevében, akik tanárként ismerték meg, hadd vessek papírra még egy személyes gondolatot: köszönjük az érdeklődő, támogató ösztintességet, melyet ma már oly nehéz megtalálni az emberekben. (Kairosz, Budapest, 2010)

PÉNTEK VIKTÓRIA

KOLLARITS KRISZTIÁNA: EGY BUJDOSÓ ÍRÓNÓ — TORMAY CÉCILE

„[K]ét egyéniség ütközött össze bennem. Az enyém, amelynek végzettszerűen küzdenie és dolgoznia kell, és a másik, szegény, fáradt, emberkerülő, észrevétlen elosonni vágyó egyéniség, amely tudja, hogy jó a szürkeség, a felelőtlenség csendes, nyugalmas homálya” — írja Tormay Cécile a *Bujdosó* könyvben, amely megteremtette a Horthy-korszak mítoszáét, s amely annyi támadást vált ki mindmáig.

Előbbi énje, a munkálkodó, küzdő én kerekedett felül. A világháborút követően szakított korábbi nagyvilági életével, szecessziós-impreszionista prózáját meghaladva új, közérthetőbb irodalmi stílust választott. A magyarság ügyét nem csak íróként akarta szolgálni: társadalmi kapcsolatait felhasználva megalapította a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét (MANSZ),

Klebsberg Kuno felkérésére pedig elvállalta a Nyugat ellenlapja, a Napkelet szerkesztését.

A korszak emblemátikus, nagyhatású alakja. Nemcsak hazájában, szerte Európában népszerűségnek örvend *Emberök a kövek közt* és *A Régi ház* című regényeivel. A később kétszer is Nobel-díjra jelölt íróról elismerően szól nemcsak Gabriele D'Annunzio, hanem Anatole France is. Megítélése azonban időszakonként változik: Károlyi követően a hatalmat magukhoz ragadó kommunisták elfogatóparancsot adnak ki ellene. Ezért bujdosni kényszerül, naplót vezet megpróbáltatásairól és a hozzá eljutó, töredékes hírekről. A Tanácsköztársaság bukása után naplóját bővíti, átdolgozza, így születik meg a *Bujdosó könyv*. Antikommunista nézetei a Hindenburg tábornoktól eredő, bűnbakkereső Dolchstoss-legenda elemeivel keverednek: az összeomlás fő okaként — tévesen — a hátszágban szervezkedő értelmiségi körök, szabadkőművesek, szabadgondolkodók, valamint szociáldemokraták, kommunisták ténykedését, Károlyi árulását nevezi meg. Helyenként egyértelműen antiszemita kijelentéseket tesz.

Kollarits Krisztina vállalkozása azért is nagyrabecsülésre méltó, mert a múlt század viszonyait, társadalmi és politikai konfliktusait hatásaikat ma is éreztetik, történelmi hibáinkkal, mulasztásainkkal nehezen nézünk szembe, sokszor elsőre történelminek tetsző kérdések is politikai színezetet kapnak. Ezzel szemben a szerző objektivitásra törekszik: forrásokat mutat be, szembeállít egymásnak ellentmondó kijelentéseket, beszámolókat és visszaemlékezéseket, tárgyilagosan vázol lehetséges okokat, indítékokat vagy magyarázatokat. Munkája során Tormay Cécile életét és munkásságát a történelemben helyezi el, az írónőt a korában és azzal együtt mutatva be, olyan kényes kérdéseket is tárgyalva, mint a hibás magyarországi kisebbségpolitika, vagy a vörös- és fehérterror kegyetlenségei.

Nem ítélni meg, megérteni akar, mindez azonban nem teszi szövegét szárazzá; ahogy a könyv hátoldalán ígéri, igazságkeresésében vonzódik tárgya iránt, felkészültsége alapos. Lelkes munkája magával ragadó, olykor felzaklató. A Kollarits Krisztina vezetésével haladó olvasó hol ezt, hol azt gondolja Tormay Cécile-ről, olykor vitatkozik, máskor azonosul vele. Tormay Cécile írásművészléte magán viseli, hogy megindítsa olvasóját és együttérzéssel töltsen el. Bujkálása utáni első, saját nevével megjelent írása (*Feltámadtunk*, Nógrádi Hírlap, 1919. augusztus 10.), ha túlzó és így igazságtalan volt is, hosszú hónapok testi-lelki beszorítottsága után a szabadulás katarziszát is magán viseli.

A *Bujdosó könyv* antiszemita jelzőivel, kijelentéseivel, akkor népszerű, Németországban és Magyarországon egyaránt elterjedt felfogásával,

bűnbakkeresésével, fajelméleti tájékozódásával nem értünk egyet, ám három okból sem ítélni kezdetünk könnyelműen.

Az egyik okra Kollarits így hívja fel a figyelmet: „Tormay élete végéig kitartott antikommunista nézetei mellett. Más a helyzet viszont zsidóellenes nézeteivel: Bujdosó könyvének antiszemitizmusa a könyv keletkezésének időpontjában uralkodó közbeszéd és politikai érdekek terméke volt, a zsidóellenesség a későbbiekben sem Tormay írásaiban, sem életében nem játszott meghatározó szerepet.”

A másik ok, hogy a Bujdosó könyv politikai célzatú ítéletei ellenére, helyenként a vele azonos meggyőződésűekkel szemben is kemény bírálatokat fogalmaz meg a földreform, a kisebbségpolitika és a politikai elit széthúzása miatt. „Széchenyi lángeszéből támadt valamikor a kaszinó, csakúgy, mint a Tudományos Akadémia, a Lánchíd vagy a Vaskapu. Nagy terveik között ott állt a kaszinó, hogy találkozó helyet adjon a magyar összetartásnak, visszhangot a kezdeményezésnek, a gondolatnak (...) Mi lett belőle? A likvidálás nem most kezdődött el. Évtizedek óta ott likvidálták a magyar urak Széchenyi ideáljait.”

A harmadik Thienemann Tivadar (1890–1985) életrajzi visszaemlékezéseinek egyik figyelmeztetése. Súlyát növeli, hogy Thienemanntól mindig is a lehető legtávolabb állt a fajvédelem. Minde mellett így fogalmaz: „Szeretnék itt egy népszerű következtetés ellen óvatot emelni. Nem lehet, nem szabad a jelent felelőssé tenni a jövő előre nem látott és kiszámíthatatlan következményeiért. Minden 'jelen' előkészíti a 'jövőt', a 'ma' előkészíti, sőt föltétele a 'holnapnak'. De ne vádoljuk a mai embert, hogy nem 'látta előre', mit hoz a holnap. Visszanézni sokkal könnyebb, mint előre látni. Ezt azért mondom, mert a jó magyar fajvédő gondolkodók nem tudhatták, nem láthatták előre, hogy a fajgyűlölet micsoda szűgyent és gyalázatot fog hozni a mai emberiségre. A magyar nép-faj apostolai, mint Szabó Dezső, Ady Endre, Horváth János, mind 'népiesek'. Németh László 'tömény'- és 'hű magyarjai' nem tudták, nem is sejtették, hogy a faji gondolat őrült fanatikussai a gondolatot tömeggyilkosságra fogják fordítani.”

Nemcsak Tormay, senki más sem mentesíthető, hogy a származás minősítő jelzőként megjelenített műveiben. Íróként hibázott, mert azt mondta, amit sokan hallani akartak. Munkájára hatott a közbeszéd, ezért a Bujdosó könyv politikai-társadalmi tőkét kovácsolt neki. Búcsúztatóján, temetésén, későbbi emlékestjein a kor társadalmi eliteje volt jelen, élen a kormányzóval. Főszerkesztői és elnöki állása tekintélyes pozíciót jelentettek. Társadalmi munkái, politikai ideológiája hosszú időre meghatározták egész életműve olvasatát. Maga vállalta szerepét. Azt a szerepet, amelynek későbbi megítélése lett a következménye.

Kollarits Krisztinának köszönettel tartozunk, mert élénk idézi Tormay Cécile világát, s mert a *Bujdosó könyvre* immár mint „*egyik könyvére*”, nem pedig mint „*a könyvére*” gondolhatunk. (Magyar Nyugat Kiadó, Vasszilvagy, 2010)

TUBAY TIZIANO

SZALAY MÁTYÁS — SÁRKÁNY PÉTER (SZERK.): MI A FENOMENOLÓGIA? Szöveggyűjtemény a realista fenomenológiához

Mi a fenomenológia? — teszi fel a kérdést a Szalay Mátyás által fordított kis kötet, mely Edith Stein, Adolf Reinach és Dietrich von Hildebrand egy-egy művét tartalmazza. Az Európa társvédőszenjtjévé avatott Edith Stein talán ismertebb a magyar olvasó számára is, Reinach és von Hildebrand viszont csak a mélyebb filozófiatörténeti jártassággal bírók számára helyezhetők el a fenomenológiai gondolkodás panteonjában. Pedig a fenomenológia megalapítója, Husserl közvetlen tanítványai voltak ők is, akik abban a szilárd meggyőződésben hozták létre műveiket, hogy a mester eredeti intencióját teljesítik be, azaz egyfajta fenomenológiai realizmust űzve „magukhoz a dolgokhoz” tudnak eljutni.

A „hivatalos” fenomenológia oldaláról manapság sokan megmosolyogják a realista fenomenológiai kifejezést, és azt valami ósdi, már Husserl által is visszautasított felfogásnak minősítik. A most megjelent kötet célja viszont kifejezetten az, hogy rámutasson, a klasszikus realizmus minden lényeges eleme megtalálható a Husserl által elindított filozófiai mozgalomban. Edith Stein, Adolf Reinach és Dietrich von Hildebrand is elsődleges feladatának tekintette, hogy kivezesse a filozófiát a sokféleképpen megjelenő relativizmus zsákutcájából. Ennek azonban, elképzelésük szerint, csak a realizmus továbbgondolása és továbbművelése volt az egyetlen lehetséges iránya. Ebben az értelemben viszont a kötet nem arra a kérdésre válaszol, hogy mi a fenomenológia (ez talán túl nagyravágyó is lenne ilyen kis terjedelemben), hanem inkább arra, hogy mi a realista fenomenológia. (A „Mi a realista fenomenológia?” cím talán helyesebben is fejezte volna ki a válogatás eredeti szándékát.)

Külön érdeme viszont a kötetnek, hogy rámutat, Husserl transzcendentális fordulata után is továbbgondolható a fenomenológia az eredeti úton azáltal, ha vallásfilozófiailag értelmezzük.

Erre utal a kötetben Edith Stein tanulmányának központi szerepeltetése, aki ismeretelméleti és metafizikai belátások vallásfilozófiai alkalmazásával közelítette a fenomenológiát a tomizmus-hoz és ahhoz a hagyományhoz, amit *philosophia perennis*nek nevezünk. Dietrich von Hildebrand munkássága is bizonyítja, hogy a fenomenológia alapvetően vallásfilozófiai indíttatású. Habár a szöveggyűjteményben von Hildebrand nem kifejezetten vallási témájú művét olvashatjuk, az ő írásai a legjobb példák annak illusztrálására, hogy miként szólalhat meg egy „szigorú” filozófus vallási, sőt kifejezetten katolikus egyházi szakkérdésekben is fenomenológusként.

A szöveggyűjtemény egyik fő gondolata, hogy a dolgok valódi lényegét megismerni kívánó filozófiai irányzat, a fenomenológia alapkövetelménye, a beállítódás-váltás értelmetlen né válik, ha nem vallásiként, vagy legalábbis nem egy vallásos aktushoz legközelebb állóként jellemezzük azt. A kötetben szereplő három filozófus azonban nem azért lesz fenomenológus, mert egyben vallásosak is, hanem azért, mert elkötelezettségük a dolgok legbensőjének megismerése tekintetében olyan mély, amely már csak vallási megtérésként értelmezhető.

A kötet mindhárom szerzőjének realizmus-értelmezése is ugyanebbe az irányba megy tovább. A dolgok valódi megismerésének, és a filozófiai szemlélet minden relativizmustól való mentesítésének kívánalma, röviden, a gondolkodás elkötelezettsége révén nevezünk valakit realistának. Realista fenomenológus továbbá úgy lesz a „dolgok legmélyébe betekintő” bölcselő, ha magára veszi a gondolkodás bátorságát, és alázatosan elismeri, a valóságot nem elméjének működése vagy éppen képzelgése teremti meg, hanem az egy eredeti, ember által nem létrehozható, de megismerhető adottság.

Vajon új dolog-e az európai gondolkodásban a fenomenológiai realizmus? — kérdezi tanulmányában a kötet fordítója. Válaszában, melyet a könyv szerzőire alapoz, kifejti, hogy a fenomenológiai realizmus „magára a dologra” vonatkozó igazság(ok) kutatása tekintetében kifejezetten szókratikus ihletettségű, és ezáltal az európai filozófiai tradíció jogos örökösének tekinthető. „Örök filozófia” a realista fenomenológia abban az értelemben is, hogy kiindulópontjának az ember jelenségét teszi és az emberi személyt kívánja gazdagítani minden bölcséleti meglátásában. (Ford. Szalay Mátyás; *Jel*, Budapest, 2009)

HOPPÁL K. BULCSÚ

SOMMAIRE

LÁSZLÓ BÍRÓ Hommage à László Lukács, rédacteur en chef de Vigilia,
ET BÉLA POMOGÁTS: pour son soixante-quinzième anniversaire

In memoriam Zsuzsa Beney

ANIKÓ DARÓCZI: Deux poèmes inédits de l'oeuvre posthume de Zsuzsa Beney
ANNA JANI: Formes de la mémoire et de la temporalité dans la poésie
de Zsuzsa Beney
ZSÓFIA TOMPA: Réflexions sur les cycles de poèmes *Hiver* de Zsuzsa Beney
et *Été* de Zsuzsa Takács
ZOLTÁN SZÉNÁSI: Sur les essais littéraires de Zsuzsa Beney
TERI SZÜCS: Adorno: esthétique après Auschwitz

INHALT

LÁSZLÓ BÍRÓ Laudatio für den fünfundsiebzigjährigen László Lukács,
UND BÉLA POMOGÁTS: Chefredakteur der Vigilia

In memoriam Zsuzsa Beney

ANIKÓ DARÓCZI: Zwei noch nicht publizierte Gedichte aus dem Nachlass
von Zsuzsa Beney
ANNA JANI: Formen der Erinnerung und der Zeitlichkeit in der Dichtung
von Zsuzsa Beney
ZSÓFIA TOMPA: Gedanken über die Verszyklen *Winter* von Zsuzsa Beney
und *Sommer* von Zsuzsa Takács
ZOLTÁN SZÉNÁSI: Über die literarischen Essays von Zsuzsa Beney
TERI SZÜCS: Adorno: Ästhetik nach Auschwitz

CONTENTS

LÁSZLÓ BÍRÓ Congratulation to László Lukács, Editor-in-chief of Vigilia,
AND BÉLA POMOGÁTS: on his 75th Birthday

In memoriam Zsuzsa Beney

ANIKÓ DARÓCZI: Two Unpublished Poems in the Posthumous Papers of Zsuzsa Beney
ANNA JANI: Forms of Memory and Temporality in the Poetry of Zsuzsa Beney
ZSÓFIA TOMPA: Thoughts about the Cyclic Poems *Winter* by Zsuzsa Beney
and *Summer* by Zsuzsa Takács
ZOLTÁN SZÉNÁSI: About the Literary Essays by Zsuzsa Beney
TERI SZÜCS: Adorno: Aesthetics after Auschwitz

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fekete István vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP.

VII. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: 2011. évre 4.800,- Ft, fél évre 2.400,- Ft, negyed évre 1.200,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 15.000,- Ft/év vagy 95,- USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 480 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- SZÖRÉNYI LÁSZLÓ
TOLNAI OTTÓ
LJUDMILA ULICKAJA
TOLDALAGI PÁL
- Hónapról hónapra
Petrarca Budapesten
A tengeri kavics
Elsők és utolsók
Árnyak zenéje. Kallódó versek 1934–1976
Hit, tanítás, irodalom. Rónay Lászlóval
beszélget Bucsecs Katalin
Egy bujdosó író – Tormay Cécile
- KOLLARITS KRISZTINA
SZALAY MÁTYÁS –
SÁRKÁNY PÉTER
(SZERK.)
- Mi a fenomenológia? Szöveggyűjtemény
a realista fenomenológiához
- A SZEMLEKET ÍRTÁK
Ayhan Gökhan, Bod Péter, Gerold László,
Hoppál K. Bulcsú, Kenyeres Zoltán, Péntek
Viktória, Rónay László és Tubay Tiziano

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Keresztény értelmiség
- Pilinszky János emlékezete
- Gáspár Csaba László, Heidl György,
Horányi Özséb, Lázár Kovács Ákos,
Mezei Balázs és Pomogáts Béla tanulmánya
- Dobai Lili, Kókai János,
Máthé Andrea, Szöllősi Mátyás,
Vasadi Péter és Vörös István írása

A folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

